

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย
A Study of Composition and Criteria of Buddhist Behavioral of Family
in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การสร้างโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ: แนวคิด หลักการ และการเสริมสร้างความสมดุล
ของชีวิตและครอบครัว

The Creation of Buddhist Behavioral Model: Concept, Principle and
The Promotion of Life and Family's Balance

โดย

นางสาวณภัตสรณ์ เหมาะะประสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760031

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย
A Study of Composition and Criteria of Buddhist Behavioral of Family
in Thai Society

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การสร้างโมเดลพฤติกรรมเชิงพุทธ: แนวคิด หลักการ และการเสริมสร้างความสมดุล
ของชีวิตและครอบครัว

The Creation of Buddhist Behavioral Model: Concept, Principle and
The Promotion of Life and Family's Balance

โดย

นางสาวณภัตสรณ์ เหมาะะประสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760031

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 3

A Study of Composition and Criteria of Buddhist Behavioral of Family
in Thai Society

Under Research Plan

The Creation of Buddhist Behavioral Model: Concept, Principle and
the Promotion of Life and family's Balance

BY

Miss. Napatsorn Mohprasit
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Lampang Buddhist College
B.E.2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760031

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย
ผู้วิจัย: นางสาวณภััสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรก เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย และประการที่สอง เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย โดยดำเนินการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ การกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยเป็นขั้นตอนที่ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้จากนั้นได้รวบรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยใช้แบบสอบถามจำนวน ๔ คนผลการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทยประกอบด้วย ๘ องค์ และ ๖๕ ตัวชี้วัด

ตอนที่ ๒ การพัฒนาตัวชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทยเป็นการคัดเลือกและกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย โดยการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ (Multi - Attribute Consensus Reaching: MACR)

ตอนที่ ๓ การตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย เป็นการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดที่ได้จากการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะโดยครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างพบว่าตัวชี้วัดทุกองค์ประกอบหลักมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๒ - ๔.๙๕)

ผลการวิจัยพบว่าตัวชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ และ ๖๐ ตัวบ่งชี้ดังนี้ (๑) องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว มี ๑๑ ตัวชี้วัด (๒) องค์ประกอบด้าน สัมพันธภาพภายในครอบครัวมี ๘ ตัวชี้วัด (๓) องค์ประกอบ ด้านการอบรมเลี้ยงดู มี ๗ ตัวชี้วัด (๔) องค์ประกอบด้าน การเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงมี ๖ ตัวชี้วัด (๕) องค์ประกอบ ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ มี ๖ ตัวชี้วัด (๖)

องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ มี ๘ ตัวชี้วัด ๗) องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา
ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก มี ๘ ตัวชี้วัด และ ๘) องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม มี
๖ ตัวชี้วัด องค์ประกอบทั้ง ๘ องค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ
ครอบครัวสอดคล้องกับหลักธรรมเบญจศีล (หลักศีล ๕) เบญจธรรม (คุณธรรม ๕ ประการ) หลัก
พรหมวิหาร ๔ หลัก ฆราวาสธรรม ๔ และสมชีวิธรรม ๔ แต่ละหลักธรรมมีหลักคำสอนที่สมาชิก
ครอบครัวสามารถนำไปปฏิบัติตามเพื่อที่จะช่วยให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อยู่ร่วมกับคน ในสังคม
ได้อย่างไม่มีอุปสรรคและจะช่วยเสริมสร้างครอบครัวให้มั่นคงและแข็งแรงตลอดไป

Research Title: A Study of Composition and Criteria of Buddhist Behavioral of Family in Thai Society

Researchers: NapatsornMohprasit

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Lampang Buddhist College

Fiscal Year: 2560 / 2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research aimed to study the components and indicators of Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society and to develop indicators of Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society. This research was conducted into three steps as follows: firstly, defining the components and indicators of Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society is a process that focuses on concepts, theories and research relating to Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society in order to synthesize the conceptual framework in this research. After that, the opinions from four experts were gathered. The results of the determination of Buddhist elements and indicators on the strength of the family in Thai society consisted of 8 components and 65 indicators. Secondly, the development of indicators of Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society is the selection and setting of important indicators of Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society by finding Multi – Attribute Consensus Reaching: MACR. Thirdly, the examination of the quality of Buddhist behavioral indicators on the strength of families in Thai society is an assessment of the suitability of the indicators obtained from the consensus based on the pluralistic characteristics of the sample families. The result showed that all indicators are suitable at the high to highest level (3.62 – 4.95)

The result showed that the indicator of Buddhist behavior towards the strength of the family in Thai society consists of 8 components and 60 indicators. 8 components consist of principles for family (11 indicators), relationships in family (8 indicators), parenting (7 indicators), learning to be aware of changes (6 indicators),

self-reliance on economy (6 indicators), self-reliance on health (8 indicators), dealing with problems (8 indicators), and social capital (6 indicators) respectively. In addition, there are five morals related in this research including the five precepts, the five ennobling virtues, four sublime states of mind, four virtues for a good household life, and four qualities which make a couple well matched. Each doctrine in each moral helps family members to improve their lives, to be able to well support their families forever after.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัย เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับการอนุเคราะห์ให้การช่วยเหลือ และสนับสนุนจากหลากหลายส่วนงาน หลากหลายบุคคล ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสุธีรัตนบัณฑิต, ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ให้โอกาสในการทำงานวิจัยเล่มนี้

ผู้วิจัยและคณะ หวังว่างานวิจัย เล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ผู้ที่สนใจที่จะศึกษารายละเอียดต่อไป

ดร. ณภัตสรส์ เหมาะะประสิทธิ์

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....		ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....		ค
กิตติกรรมประกาศ.....		จ
สารบัญ.....		ฉ
สารบัญตาราง.....		ช
สารบัญภาพ.....		ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....		ฎ
บทที่ ๑ บทนำ		๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....		๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓	
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย		๓
๑.๔ ข้อยกเว้นการวิจัย		๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย		๔
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ		๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง		๖
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง		๗
๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง		๓๕
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวชี้วัด		๗๒
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง		๘๗
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย		๙๑
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย		๙๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย		๙๒
๓.๒ ประชากร / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ		๙๒
	๓.๓ การเก็บ	

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย	๙๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๔
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๗
๔.๑ ตอนที่ ๑ ผลการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อ ความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย.....	๙๗
๔.๒ ตอนที่ ๒ ผลการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็ง ของครอบครัว ในสังคมไทย.....	๑๐๐
๔.๓ ตอนที่ ๓ ผลการตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อ ความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย.....	๑๒๓
๔.๔ ตอนที่ ๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่ององค์ประกอบและตัวชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย.....	๑๓๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๓๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๔๓
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๑๔๔
บรรณานุกรม.....	๑๔๕
ภาคผนวก	๑๔๙
ภาคผนวก กเครื่องมือวิจัย.....	๑๕๐
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูล	๑๕๕
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำวิจัย, การสัมภาษณ์	๑๕๘
ภาคผนวก ง การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๕๙
ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย	๑๖๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๔

สารบัญตาราง

ตาราง หน้า

ตารางที่ ๑: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๐๔
ตารางที่ ๒: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านหลักธรรม สำหรับครอบครัวจากการสังเคราะห์ฉันทามติ จากพหุคุณลักษณะ	๑๐๕
ตารางที่ ๓: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว.....	๑๐๖
ตารางที่ ๔: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๐๗
ตารางที่ ๕: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพ ภายในครอบครัวจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๐๘
ตารางที่ ๖: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว.....	๑๐๙
ตารางที่ ๗: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดูจากการหาฉันทามติ จากพหุคุณลักษณะ.....	๑๐๙
ตารางที่ ๘: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดูจากการ สังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ	๑๑๐
ตารางที่ ๙: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดู.....	๑๑๑
ตารางที่ ๑๐: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๑๒
ตารางที่ ๑๑: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการ เปลี่ยนแปลงจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๑๓
ตารางที่ ๑๒: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง.....	๑๑๔
ตารางที่ ๑๓: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ	๑๑๔
ตารางที่ ๑๔: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเอง ทางเศรษฐกิจ จจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๑๕
ตารางที่ ๑๕: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ.....	๑๑๖
ตารางที่ ๑๖: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ	๑๑๖
ตารางที่ ๑๗: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเอง ทางสุขภาพ จจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ.....	๑๑๗

ตารางที่ ๑๘: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ.....	๑๑๘
ตารางที่ ๑๙: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก	
จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ	๑๑๘
ตารางที่ ๒๐: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก	
จากการสังเคราะห์ฉันทามติ จากพหุคุณลักษณะ	๑๒๐
ตารางที่ ๒๑: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก	๑๒๑
ตารางที่ ๒๒: ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ	๑๒๑
ตารางที่ ๒๓: ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านทุนทางสังคมจากการ สังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ	๑๒๒
ตารางที่ ๒๔: องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม.....	๑๒๓
ตารางที่ ๒๕: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๒๔
ตารางที่ ๒๖: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๒๕
ตารางที่ ๒๗: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๒๖
ตารางที่ ๒๘: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๒๗
ตารางที่ ๒๙: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๒๘
ตารางที่ ๓๐: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๒๙
ตารางที่ ๓๑: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๓๐
ตารางที่ ๓๒: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสม ของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้าน	๑๓๑

สารบัญภาพ

ภาพ หน้า

ภาพประกอบที่ ๑.๑: กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework).....	๙๑
ภาพประกอบที่ ๑.๒: แผนผังการศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย.....	๑๓๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาบาลี และพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ส่วนอรรถกถาใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมอรรถกถาแปลของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕

อักษรย่อในคัมภีร์พระไตรปิฎก จะแจ้ง เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๓/๔๒. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๘ ข้อ ๕๓ หน้า ๔๒

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

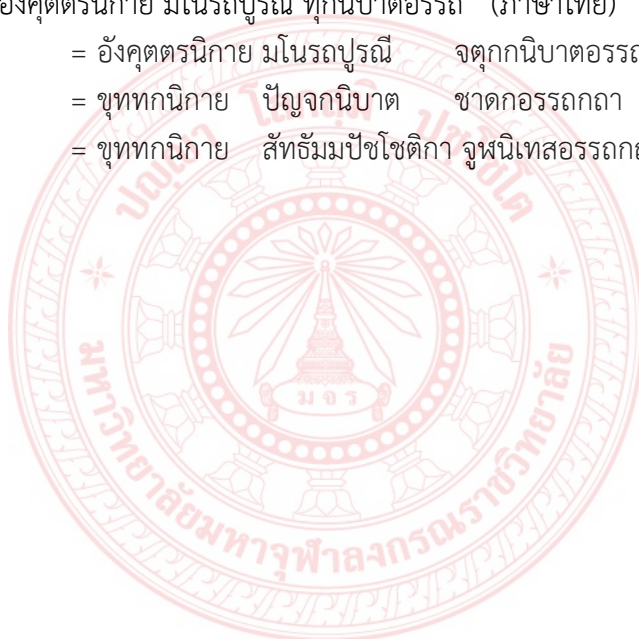
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิตานทวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สังกัจจายก	(ภาษาไทย)
ขุ.จ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จุฬนิตเทส	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ.ก. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ปา.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฐกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี ทุกนิบาตอรรถ (ภาษาไทย)	
อง.จตุกก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี จตุกกนิบาตอรรถ	(ภาษาไทย)
อง.ปลงก. (ไทย)	= ขุททกนิกาย ปลงกนิบาต ชาตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.อ. (ไทย)	= ขุททกนิกาย สัทธัมมปัชโชติกา จูฬนิเทศอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การดำรงชีวิตของมนุษย์รากฐานของสังคมคือ การที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มีเมตตา สร้างความเสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกันและกันจึงเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในเรื่องของการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคน จนกระทั่งมีการตีค่า ผู้ที่ทำตัวไม่ดีว่าคนนั้น ๆ “พ่อแม่ไม่สั่งสอน” ซึ่งสถาบันที่หล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของมนุษย์นั้นมีหลายสถาบัน แต่สถาบันที่ถือว่าสำคัญที่สุดสำหรับสังคมคือ สถาบันครอบครัว^๑ ที่มนุษย์เราจะเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข ได้นั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในคุณลักษณะของจิตใจ ควบคู่กับพฤติกรรม ดวงเดือน พันธมนาวิน กล่าวถึงเป้าสำคัญของการพัฒนาของมนุษย์ คือครอบครัวเข้มแข็ง ที่จำเป็นต้องพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีบทบาทในเชิงรุก มากกว่าเชิงรับ เน้นการเสริมสร้างบุคลิกลักษณะ ตลอดจนจนถึงการป้องกันปัญหาบุคคลและปัญหาสังคม โดยการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นที่สังคมไทยในอดีตมักแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาที่ซ้ำซาก เพราะไม่ได้จัดการ ที่ต้นเหตุจึงทำให้ความเสียหายขยายตัวเพิ่มขึ้นมากอย่างน่าตกใจในปัจจุบัน^๒

พฤติกรรมของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกัน นักจิตวิทยาจึงมีการกำหนดปัจจัยในความต่างทางชีวภาพเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ ดังนี้คือ การรับรู้ เจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม การจูงใจและความต้องการ ซึ่งตรงกับทฤษฎีของมาสโลว์กล่าวถึง ความต้องการของสรีระ ความต้องการความนิยมของแต่ละบุคคล เป็นลักษณะที่ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐาน สถานภาพ บทบาทของแต่ละพื้นที่ เช่น สังคมอินเดียจะแบ่งชนชั้นตามหลักทางศาสนา และพัฒนาตนให้เจริญขึ้น ทั้งทรัพย์สินและปัญญา สามารถอยู่ในสังคมได้ อย่างสงบสุข^๓ พฤติกรรมของมนุษย์จึงครอบคลุมถึงการแสดงออกทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งถ้าเป็นการแสดงออกทางด้านร่างกาย ก็จะแสดงออกมาให้เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ยืน เดิน นั่ง และนอน ส่วนในด้านจิตใจเป็นเรื่องที่ซับซ้อนที่อยู่ภายในจิตใจ เช่น ความคิด ความรู้สึก หรือแรงจูงใจ เป็นต้น ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อศึกษาอย่างละเอียดจำเป็นต้องเข้าใจพื้นฐาน

^๑ นพมาณ ธีรเวคิน, จิตวิทยาสังคมกับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒) หน้า ๘.

^๒ ดวงเดือน พันธมนาวิน. “ลักษณะการวิจัยทางจิตพฤติกรรมศาสตร์ที่สามารถชี้นำการพัฒนาบุคคลอย่างครบวงจร” วารสารวิธีวิทยาการวิจัย, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๔๕) หน้า ๑๓๑.

^๓ อ้างแล้วในเรื่องเดียวกัน, ๒๕๔๒, หน้า ๓๐.

ของพฤติกรรมโดยใช้เทคนิคในการพัฒนาที่ถูกต้อง และสามารถควบคุมให้เกิดศักยภาพขั้นสูงสุด
อย่างไร้ขีดจำกัดได้

พฤติกรรมของมนุษย์ เกิดขึ้นได้นั้น จากประสบการณ์ ทั้งทางด้านชีวภาพ การรู้คิดและ
ปัญญาซึ่งแต่ละคนย่อมมีความต่างกันจากสภาวะสังคม วัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนกันอยู่ในตัวของ
แต่ละบุคคลการสร้างกฎเกณฑ์เพื่อตอบโจทย์ หรือทำนายในพฤติกรรมของมนุษย์นั้นว่าจำเป็นต้อง
มีความหลากหลาย เนื่องจากทั้งด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตใจ ความคิด ตลอดจนถึงสติปัญญา
แต่ละบุคคล มีแนวโน้มของความเห็นต่างด้วยเหตุของการที่ต้องใช้ทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งหากมี
ความคิดเห็นไม่เหมือนกัน ไม่คุ้นเคยกัน ตลอดจนการไม่สื่อสารให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน โอกาส
ที่จะเกิดความขัดแย้งย่อมเกิดขึ้น อย่างที่พบกันอยู่เป็นประจำในเรื่องโศกนาฏกรรม ที่หลีกเลี่ยงไม่พ้น
กับพฤติกรรมทางด้าน ความรุนแรง ความก้าวร้าว (aggressive) ซึ่งเกิดจากความต้องการทำร้ายผู้อื่น
แย่งชิง เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการขั้นสูงสุดของตนเอง พรอยด์สรุปความก้าวร้าวของมนุษย์เกิดจาก
แรงขับที่ต้องการทำลายของตนเอง และถูกหันเหไปทำร้ายผู้อื่นโดยใช้แรงขับแห่งการทำลายซึ่ง
คือความป่าเถื่อน^๔

ปัจจุบันความหลากหลายในตัวบุคคลที่ก่อตัวขึ้น จากการพัฒนาอย่างรวดเร็วใน
ทุกรูปแบบ ซึ่งเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางศีลธรรมและจริยธรรมที่มีมากในปัจจุบัน ความเจริญทางด้าน
วัตถุที่หลั่งไหลเข้ามาต่าง ๆ นานา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจที่ยืด ให้คุณค่ากับเงินตราเป็นสำคัญ ที่ปฏิเสธ
ไม่ได้เลยว่าค่านิยมนี้มีอิทธิพลต่อ การแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก ที่กล่าวได้
ว่าเป็นความสัมพันธ์ของพฤติกรรมก่อให้เกิดความทุจริต ทำให้เกิดปัญหาในสังคม โดยเฉพาะปัญหาของ
สังคมที่ต้องการแก้ไขของเร่่งด่วนในขณะนี้คือ ปัญหาความสัมพันธ์ทางศีลธรรมและจริยธรรม
ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมมีผู้ให้ความสนใจและเสริมสร้างจิตพฤติกรรมทั้งทางด้านข่าวปัญหา
การเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะเด็กมักจะมีพฤติกรรมเลียนแบบ การอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่โดย
การวางมาตรฐานตั้งความคาดหวังของพฤติกรรมต่างๆ

ซึ่งสรุปเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของเด็กได้หลายประเภท คือ แบบประชาธิปไตย
อัตตาธิปไตย แบบควบคุมมาก ควบคุมน้อย แบบให้ความรักและความอบอุ่น แบบที่ไม่ให้ความรัก
และความอบอุ่น^๕

^๔ สิริอร วิชชาวุธ และคณะ, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕) หน้า ๓๕๘.

^๕ สุรางค์ ไคว่ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๕๖) หน้า ๔๐๕.

พฤติกรรมเชิงพุทธ มีปัจจัยที่มีความซับซ้อนและมีความหลากหลายในหลายด้านโดยมีปัจจัยเชิงสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม คือ การพูดหรือแสดงออกของมนุษย์นั้น เกิดจากความรู้สึกภายในจิตใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอก เช่น คนเราย่อมพูดหรือแสดงกิริยาออกมาตามความรู้สึกนึกคิดจากภายใน ดังนั้น ถ้าอยากเข้าใจจิตใจของคนอื่นต้องศึกษาจากสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นคือ พฤติกรรมภายในแสดงออกมาให้เห็นในทำนองเดียวกัน^๖ หลักการพัฒนาดนเองนั้นจึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่เป็นมาตรฐานในการกำหนดเป้าหมายและความชัดเจนในวัตถุประสงค์ อันประกอบไปด้วยตัวแปรหรือตัวประกอบ (Factor) ที่ใช้ในการวัดคุณค่าหรือคุณลักษณะ โดยเฉพาะพฤติกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีจุดประสงค์เพื่อนำพฤติกรรมของมนุษย์ให้ตระหนักถึงหลักเบญจศีล เบญจธรรมที่ส่งผลให้การพัฒนาพฤติกรรมเชิงพุทธสามารถพัฒนาได้ตามหลักการพัฒนาทางด้านกาย จิต อารมณ์และสังคม ที่ตรงกับการพัฒนาพฤติกรรมที่สัมพันธ์กันระหว่างความต้องการทางกาย และจิต อันประกอบด้วยตัวชี้วัดของค่านิยม การจูงใจ ความต้องการของสังคมตามบทบาทและหน้าที่ภายในสังคมที่ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนในด้านการพัฒนาตามปัจจัยภายนอกและภายในให้มี ศีล สมาธิ ปัญญาและการพัฒนาประเทศให้เจริญขึ้น แห่งความอุดมสมบูรณ์

การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดและสร้างแบบแผนพฤติกรรมของชาวพุทธในการยึดถือและปฏิบัติท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมที่สามารถพัฒนาได้ของมนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ช่วยลดปัญหาทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคนในกลุ่มใหญ่ในมิติของการเสริมสร้างความสุขสงบ สันติ ป้องกันกับสภาวะแห่งทุกข์โดยใช้หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาแบบองค์รวมในการพัฒนาดนที่ถูกต้องและสามารถควบคุมตนเองให้พัฒนาจนเกิดศักยภาพที่สูงสุด

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

^๖ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๔๗.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดเชิงพุทธเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยโดยเน้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการสร้างครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ดังนี้คือ ๑. กัลยาณมิตรธรรม ๒. เบญจศีล – เบญจธรรม ๓. ทิศหก ๔. จาคะ ๕. พรหมวิหารสี่ ๖. สังคหัตถุสี่ ๗. ญาณธัมมิกัตถประโยชน์สี่ ๘. สาราณียธรรมหก ๙. วัชชีวปริหานิยธรรมเจ็ด

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบ คือ

๑. กลุ่มครอบครัวตัวอย่างของจังหวัดลำปาง จำนวน ๑๓ ครอบครัวที่มีแนวทางและพฤติกรรมเชิงพุทธ และเป็นครอบครัวตัวอย่างที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งการดำเนินการแนวทางพัฒนาของจังหวัดลำปาง ได้รับการยอมรับในเชิงประจักษ์ภายใต้แนวทางการดำเนินงาน "นครลำปางโมเดล" ที่มีการระดมแนวทางการพัฒนาเสริมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองเชื่อมโยงงานวิชาการท้องถิ่น อันนำไปสู่ การป้องกันผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงภายนอกและการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติของนักวิชาการในจังหวัดลำปาง ที่ลงมือสร้างแนวคิด การพัฒนาชุมชน-อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ บนฐานความเชื่อว่า ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงย่อมมีหลายภาคส่วนทั้งชุมชน การพัฒนาศักยภาพนครลำปางโมเดล ได้รับการยอมรับในการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม รูปแบบใช้ความร่วมมือเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานทั้งในสถาบันการศึกษาควบคู่กับชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงผลิตผลของนครลำปางโมเดล ทำให้เกิดการเรียนรู้ ประสบการณ์นอกห้องเรียนเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนและรูปแบบในการศึกษาเพื่อพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย

๒. กลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญที่มาพิจารณาองค์ประกอบและตัวชี้วัด ประกอบด้วยผู้นำทางด้านศาสนาพุทธ และผู้ทรงคุณวุฒิในด้านการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย จำนวน ๔ คน

๑.๔ ข้อยกจำกัดของการวิจัย

การพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวเข้มแข็งตามแนวทางพระพุทธศาสนาในการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาตัวชี้วัดเชิงคุณลักษณะ ซึ่งไม่สามารถชี้วัดเชิงปริมาณ ดังนั้นที่จะนำตัวชี้วัดนี้ไปใช้ จำเป็นที่จะต้องสร้างเกณฑ์เชิงปริมาณ และนำค่าที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่สร้างขึ้น

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **ตัวชี้วัด** หมายถึง สิ่งที่น่ามาวัด หรือชี้ให้เห็นคุณลักษณะ สภาพการณ์ของสิ่งที่ต้องการศึกษา ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

๑.๕.๒ **พฤติกรรมเชิงพุทธ** หมายถึง การกระทำที่ดี เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตและครอบครัว

๑.๕.๓ **ความเข้มแข็งของครอบครัว** หมายถึง ภาวะในครอบครัวที่สมาชิกของครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ในสาระสำคัญ รวม ๖ ประเด็น คือ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีความผูกพันต่อกัน มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ มีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมมีการสื่อสารที่ดีและมีประสิทธิภาพ และมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) มีการทำกิจกรรมร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญต่อการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยการจัดสรรเวลาและโอกาส ตลอดจนใช้เวลาเพื่อการทำกิจกรรมหรือการพักผ่อนร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในบ้านหรือนอกบ้าน

๒) มีความผูกพันต่อกัน หมายถึง สภาพของครอบครัวที่สมาชิกทุกคนในครอบครัว มีความรักใคร่ กลมเกลียว เข้าอกเข้าใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใยเอื้ออาทร และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

๓) มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ หมายถึง การที่บิดามารดาและสมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างสม่ำเสมอโดยมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนไม่หลีกเลี่ยง ละเลยให้ผู้อื่นทำแทน มีการอบรมสั่งสอน ตักเตือนสมาชิกในครอบครัว ไม่ให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมาย ให้การส่งเสริมพัฒนาสมาชิกในครอบครัวให้เกิดความเจริญก้าวหน้า รวมทั้งให้คำปรึกษาในกรณีที่มีสมาชิกต้องการคำแนะนำ

๔) มีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง การที่บิดามารดา หรือหัวหน้าครอบครัวทำตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม มีการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกัน เช่น การไปทำบุญตักบาตร ทำบุญทอดผ้าป่า การเข้าโบสถ์ในวันอาทิตย์ ประกอบอาชีพสุจริต ไม่ทำร้ายกันและกัน มีการอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดคุณธรรมให้สมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา

๕) มีการสื่อสารที่ดีและมีประสิทธิภาพ หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัว มีการให้และรับสารแก่กันทั้งที่เป็นคำพูดและไม่เป็นคำพูด โดยสื่อสารกันอย่างเปิดเผย ด้วยการใชภาษาถ้อยคำ น้ำเสียงที่เป็นมิตร สมาชิกในครอบครัวมีการพูดคุยกันเป็นประจำ และมีการใช้วิธีการสื่อสารที่ชัดเจน ไม่หลอกลวง ไม่ปิดบังความจริงต่อกัน

๖) มีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวสามารถจัดการกับปัญหาหรือภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้น เช่น การเจ็บป่วยของคนในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว ตกลงานลูกๆ อาจมีปัญหา โดยที่สมาชิกในครอบครัวมีการปรึกษาหารือกัน ปรับทุกข์หาแนวทางแก้ไขปัญหา และช่วยแบ่งเบาภาระต่างๆในครอบครัว

๑.๕.๔ การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย หมายถึง กระบวนการในการสร้างตัวแปรส่วนประกอบของครอบครัวเข้มแข็งที่ใช้ในการชี้วัดว่า ครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวเข้มแข็งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการนิยามเชิงทฤษฎี

๑.๕.๕ การนิยามเชิงทฤษฎี หมายถึง กระบวนการในการสร้างตัวชี้วัด โดยการที่ผู้วิจัยกำหนดตัวแปรองค์ประกอบจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยเป็นพื้นฐานและกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรแต่ละตัว ตลอดจนคัดเลือกตัวชี้วัดโดยใช้ฉันทามติของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบกระบวนการในการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวต่อไป

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เพื่อใช้เป็นส่วนประกอบในการวางแผนพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว และเป็นกรอบในการประเมินคุณภาพตามบริบทของครอบครัวเข้มแข็งตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็งตามแนวทางพระพุทธศาสนา มาประกอบกับข้อมูลซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ การสอบถามผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา และครอบครัวที่ได้รับรางวัลทางด้านครอบครัวนำผลจากข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็นตัวชี้วัด โดยนำเสนอตามหัวข้อต่างๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง

- ๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว
- ๒.๑.๒ ประเภทของครอบครัว
- ๒.๑.๓ วัฏจักรของครอบครัว
- ๒.๑.๔ ความสำคัญของครอบครัว
- ๒.๑.๕ ลักษณะของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์
- ๒.๑.๖ หน้าที่ของครอบครัว
- ๒.๑.๗ ความไว้สมรรถนะของครอบครัว
- ๒.๑.๘ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งในครอบครัว

๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง

- ๒.๒.๑ กัลยาณมิตรธรรม
- ๒.๒.๒ เบญจศีล – เบญจธรรม
- ๒.๒.๓ ทิศ ๖
- ๒.๒.๔ จาคะ
- ๒.๒.๕ พรหมวิหาร ๔
- ๒.๒.๖ สังคหวัตถุ ๔
- ๒.๒.๗ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔
- ๒.๒.๘ สาราณียธรรม ๖
- ๒.๒.๙ วัชชีวปริหานิยธรรม ๗

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวชี้วัด

- ๒.๓.๑ ความหมาย ลักษณะ ประเภทและประโยชน์ของตัวชี้วัด
- ๒.๓.๒ เกณฑ์ในการคัดเลือกตัวชี้วัด

๒.๓.๓ กระบวนการพัฒนาตัวชีวิต

๒.๓.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวชีวิต

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง

๒.๑.๑ ความหมายของครอบครัว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายของคำว่า “ครอบครัว” ไว้ว่า “ครอบครัว” หมายถึง ผู้ร่วมครัวเรือน คือ สามี ภรรยา และบุตร เป็นต้น

The United States Bureau of the Census แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำนิยามว่า ครอบครัว (Family)^๑ เป็น “กลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดย การเกิด การแต่งงาน หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ร่วมกัน ลักษณะครัวเรือนที่ นอกเหนือไปจากนี้ถือว่าไม่ใช่ครอบครัว”

คณะกรรมการพัฒนาครอบครัวและแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรีใน คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักนายกรัฐมนตรี^๒ ได้นิยามว่า “ครอบครัว คือ กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกันมีการ พึ่งพากันทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์ทางกฎหมาย หรือทางสายโลหิต”

สำหรับ เบอร์เกสส์ และ ลอค (Burgess & Locke, อ้างถึงใน สุพัตรา สุภาพ) ได้ให้ คำจำกัดความของครอบครัวว่าจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๔ ประการ ดังต่อไปนี้^๓

๑. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มาอยู่ร่วมกัน โดยการแต่งงานหรือมีความผูกพัน ทางสายโลหิต หรือการมีบุตรบุญธรรม การแต่งงานจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับ ภรรยา ส่วนความผูกพันทางสายโลหิต คือ ความผูกพันระหว่าง บิดามารดา และบุตร รวมทั้งบุตรบุญ ธรรมด้วย

^๑ อุมาพร ตรังคสมบัติ, *จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ: ชันด้าการ พิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^๒ สำนักนายกรัฐมนตรี. คณะกรรมการพัฒนาครอบครัวและแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรีใน คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.), *นโยบายและแผนงานในการพัฒนาครอบครัว*, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.), (๒๕๔๕), หน้า ๖.

^๓ สุพัตรา สุภาพ, *สังคมวิทยา*, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๖๕-๖๖.

๒. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้ที่อยู่รวมกันภายในครัวเรือนเดียวกัน หรือบางครั้งแยกไปอยู่ต่างหาก ในอดีตครอบครัวจะมีสมาชิก ๓-๕ ชั่วอายุคน แต่ในปัจจุบันนี้ครอบครัวจะมีขนาดเล็กลง อาจประกอบด้วยสามี ภรรยาและบุตรหนึ่งหรือสองสามคน หรือไม่มีเลย

๓. ครอบครัวเป็นหน่วยของการติดต่อ ได้ตอบระหว่างบุคคล เช่น สามี ภรรยา บิดา มารดา บุตร พี่ น้อง โดยสังคมแต่ละแห่งจะกำหนดบทบาทของแต่ละครอบครัวไว้ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับประเพณีของแต่ละแห่ง โดยสมาชิกทุกคนในครอบครัวจะมีปฏิกริยาตอบโต้กัน เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีความผูกพันซึ่งกันและกัน

๔. ครอบครัวต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดและสืบต่อวัฒนธรรม โดยที่สมาชิกในครอบครัวจะถ่ายทอด และรับแบบของความประพฤติในการปฏิบัติต่อกัน เช่น ระหว่างสามีภรรยา และบุตร

สรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่มีความผูกพันโดยการสมรส หรือโดยทางสายโลหิต หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม มีความผูกพันและสัมพันธ์กันในการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอื่น โดยความผูกพันดังกล่าวต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ว่าถูกต้องทั้งทางสังคมและทางศีลธรรม

๒.๑.๒ ประเภทของครอบครัว

เมอร์ดอค (Murdock : อ้างถึงใน สุพัตรา สุภาพ) ได้แบ่งครอบครัวเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้^๔

๑. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย สามีภรรยาและบุตร (บุตรอาจจะเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้) เป็นครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างใกล้ชิดที่สุด ครอบครัวลักษณะนี้มีแนวโน้มที่จะมีมากขึ้น เนื่องจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ เพราะการมีครอบครัวใหญ่เป็นการสิ้นเปลือง โดยเฉพาะสภาพสังคมปัจจุบันที่มีค่าครองชีพสูงขึ้น ลูกหลานที่แต่งงานแล้วจึงมักจะแยกออกไปตั้งครอบครัวใหม่ นอกจากนี้ครอบครัวยังมีความเป็นอิสระ แต่ห่างเหินจากญาติพี่น้องอาจทำให้เกิดความว้าเหว และขาดความอบอุ่นได้

๒. ครอบครัวขยาย (Extended family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย บุคคลสามรุ่นวัยอาศัยอยู่รวมกัน ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย บิดามารดาและบุตร ครอบครัวดังกล่าวจะมีความรักและความอบอุ่น แต่ขาดความเป็นอิสระ เพราะสมาชิกอาวุโสสูงสุดจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น อาจจะเป็นคุณปู่ คุณตา ก็ได้ ทำหน้าที่ดูแลควบคุมความทุกข์สุข ของสมาชิกในครอบครัวเป็นระบบที่ญาติพี่น้องมีความรักใคร่ผูกพันกันมาก ครอบครัวแบบนี้จะพบมากในสังคมเกษตรกรรมในปัจจุบัน ครอบครัวประเภทนี้จะมีแนวโน้มลดลง

^๔ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖-๓๗.

๓. ครอบครัวหลายภรรยา หรือหลายสามี (Polygamous Family) ครอบครัวหลายภรรยาคือสามีหนึ่งคนมีภรรยาหลายคน บุตรจากทุกภรรยามีบิดาร่วมกัน ภรรยาคนหนึ่งๆ อาจแยกครัวเรือนอยู่ต่างหาก มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวหลายครอบครัวอยู่ในครัวเรือนเดียวกันครอบครัวไทยโบราณในสมัย ๖๐-๗๐ ปีที่แล้วมีแบบนี้มาก แต่หลังตุลาคม ๒๕๗๘ กฎหมายอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้คนเดียว ภรรยาที่ไม่ได้จดทะเบียนจึงมีฐานะเป็นนางบำเรอ พวกอิสลามหรือมอสลิมยังอนุญาตให้ชายไทยคนหนึ่งมีภรรยาได้หลายคน ส่วนภรรยาคนเดียวมีหลายสามีได้หลายคน โดยไม่เลิกรากับคนแรกมีอยู่น้อยในสังคม แต่ยังมีอยู่ในอิเบต โดยทั่วๆ ไปแล้ว ในสังคมไทยครอบครัวส่วนใหญ่จะแบ่งประเภทของครอบครัวเป็น ๒ ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวขยาย

๒.๑.๓ วัฏจักรชีวิตครอบครัว

ครอบครัวแต่ละครอบครัวมีประวัติการพัฒนา ซึ่งตามกันมาเป็นลำดับ และอาจทำนายได้ล่วงหน้าพอสมควรว่าตอนใดจะเป็นอย่างไร วัฏจักรชีวิตครอบครัว (Family life cycle) หมายถึงวงจรแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติของมนุษย์ (เกิด แก่ เจ็บ ตาย) เป็นวงจรที่เกิดขึ้นในทุกครอบครัวทุกสังคม ตลอดช่วงชีวิตบุคคลและสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพัฒนาการของบุคคลและพัฒนาการครอบครัวที่เป็นไปตามเงื่อนไขของเวลาและกิจกรรมที่มนุษย์เลือกกระทำ

วัฏจักรชีวิตครอบครัวสามารถแบ่งออกได้หลายแบบ แต่จะไม่แตกต่างกันมากนัก วัฏจักรชีวิตครอบครัวไทย แบ่งได้ดังนี้

ระยะที่ ๑ เริ่มตั้งแต่บุคคลโตเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวเตรียมพร้อมที่จะออกมาก่อตั้งครอบครัวของตนเอง

ในครอบครัวไทย ชายไทยเป็นผู้นำครอบครัวและเป็นผู้ก่อสร้างสร้างครอบครัว โดยมีการสืบทอดฝ่ายหญิงเพื่อการครองเรือนร่วมกันโดยฝ่ายชายจะเป็นหัวหน้าหรือผู้นำครอบครัว นอกจากนั้นชายไทยในอดีตจะนิยมการบวชก่อนที่จะออกมาตั้งครอบครัวของตนเอง เพื่อให้ได้แสดงความกตัญญูต่อ ผู้เป็นบิดามารดาตามคตินิยมทางพุทธศาสนา และเป็นการเรียนรู้ในพระธรรมและหลักการครองเรือนโดยมีแก่นธรรมน้อมนำจิตใจให้ยึดเป็นที่พึ่งในภายหน้า

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะนี้ คือ ในสังคมปัจจุบันบุคคลจะมีค่านิยมตามแนวทางของกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ทำให้บุคคลมีบทบาทอื่นตามสถานภาพทางสังคมที่เป็นอยู่ เช่น ค่านิยมการศึกษาต่อเพื่อวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้นก็จะไปบวชเป็นนักศึกษาในสถานศึกษาทำให้เริ่มสร้างครอบครัวในวัยที่สูงขึ้นค่านิยมความเสมอภาคทางเพศทำให้ภาวะครอบครัวอาจเปลี่ยนแปลงไปเป็นการตัดสินใจร่วมกันในการสร้างครอบครัวมิใช่ฝ่ายชายเพียงฝ่ายเดียว ยิ่งไปกว่านั้นอุปสรรคส่วนหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสยังไม่พร้อมที่จะสร้างครอบครัวของตนเองคือความไม่พร้อม ด้านเศรษฐกิจ การขาดโอกาสพัฒนาฝีมือและความสามารถในการประกอบอาชีพ รวมทั้งความไม่พร้อมด้านบุคลิกภาพ อารมณ์

และจิตใจ การขาดที่พึ่งทางจิตใจเพื่อการดำรงชีวิตตลอดจนการได้รับค่านิยมจากวัฒนธรรมข้ามชาติเกี่ยวกับค่านิยมทดลองอยู่ร่วมกันก่อนแต่งงานหรือการมีค่านิยม เชิงเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมเป็นต้น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบทบาทอื่นต่อไปเมื่อได้สร้างครอบครัวของตนเองแล้ว ในขณะที่ค่านิยมเรื่องการบวชก่อนครองเรือนหรือการให้ความสำคัญด้านหลักการครองเรือนตามคำสอนทางพุทธศาสนาเริ่มลดความสำคัญลง

ระยะที่ ๒ สมรสและสร้างครอบครัวใหม่ เป็นระยะที่คู่สมรสเรียนรู้และทำความรู้จักกันและกันและเป็นระยะที่เริ่มต้นสร้างฐานะทางเศรษฐกิจ

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นในระยะนี้คือ การเตรียมตัวและสร้างฐานะครอบครัวทางเศรษฐกิจสังคมซึ่งอาจมีปัญหาอื่นที่ส่งผลอำนวยการหรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างฐานะได้ เช่น การมีความรู้ความสามารถเป็นแรงงานย้ายถิ่น การว่างงาน ความยากจน การขาดโอกาสพัฒนาฝีมือและแรงงาน และปัจจัยอื่น ครอบครัวใหม่ในสังคมไทยปัจจุบันนิยมแยกเป็นครอบครัวเดี่ยวกันมากขึ้น ส่วนครอบครัวใหญ่ที่อยู่ร่วมกันก็อาจมีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อครอบครัวใหม่ในแนวทางที่ไม่เหมาะสมได้ นอกจากนี้คตินิยมเชิงสังคมสำหรับหญิงชาวไทยที่สมรสแล้วได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือในอดีตหญิงไทยอยู่โยงทำหน้าที่แม่บ้านแม่เรือน แต่ด้วยภาวะทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ส่งผลให้หญิงไทยที่สมรสแล้วมีคตินิยมในความจำเป็นต้องทำงานช่วยสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัวซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อเวลาและการอบรมเลี้ยงดูบุตรในภายหลัง

ระยะที่ ๓ ครอบครัวเริ่มมีสมาชิกใหม่ (บุตร) ระยะนี้เป็นระยะที่ครอบครัวมีสมาชิกใหม่ ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือ ความรู้และวิธีการดูแลบุตรตั้งแต่ในครรภ์กระทั่งคลอด ระยะนี้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเริ่มดีขึ้นคู่สมรสอาจมีปัญหาด้านการแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตร วิธีการและแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรและบทบาทระหว่างคู่สมรส โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน หญิงไทยในฐานะภรรยายังคงต้องทำหน้าที่แม่บ้านโดยสมบูรณ์และยังมีภาระเพิ่มขึ้นที่ต้องทำงานช่วยหาเลี้ยงครอบครัว รวมถึงภาระการดูแลเอาใจใส่บุตร ในขณะที่ฝ่ายชายที่สมรสแล้วมักทำงานและละเลยความรับผิดชอบในหน้าที่ของครอบครัว เช่น การเลี้ยงดูบุตรที่ยังเล็ก ซึ่งผลกระทบที่ตามมาคือ ความเครียด ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคู่สมรส อีกทั้งบทบาทของคู่สมรสที่ได้รับทางสังคมเพิ่มขึ้น และความเปลี่ยนแปลงตามสถานภาพเชิงเศรษฐกิจของคู่สมรสเองด้วย ล้วนส่งผลกระทบต่อบุคลิกภาพและปัญหาทางจิตวิทยา-สังคม อารมณ์ของคู่สมรสและในภาวะนี้จะเป็นช่วงเวลาของโอกาสที่จะเกิดการหย่าร้างได้มากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าระยะนี้จะเป็นระยะที่คู่สมรสมีความสัมพันธ์เริ่มห่างเหิน เนื่องจากภรรยาต้องทำหน้าที่และรับบทบาทเป็นผู้ดูแลและเลี้ยงเด็กทำให้เกิดค่านิยมเรื่องภรรยาอ่อนโยนในชายไทย จนเป็นปัญหาวิกฤตในหลายครอบครัวเป็นผลเสียต่อทุกฝ่าย และบุตรจะได้รับผลกระทบมากที่สุดอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการทุกด้านของ

บุตร ความบกพร่องของพัฒนาการดังกล่าวของบุตร ย่อมถูกหล่อหลอมสู่ความเป็นบุคคลและเอกลักษณ์ ตลอดจนอาจก่อปัญหาสังคมตามมานับประการ

ระยะที่ ๔ ระยะที่บุตรเติบโตเป็นวัยรุ่น ระยะนี้อธิพลจากการทำหน้าที่และบทบาทในฐานะบิดา-มารดาตั้งแต่บุตรเกิดรวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก (ทั้งคู่สมรสและบุตร) วิธีการสั่งสอนและอบรมเลี้ยงดูบุตร การสื่อสาร วิธีการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนการมีคุณภาพชีวิตครอบครัว จะประมวลส่งผลให้เห็นชัดในระยะนี้

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นในระยะนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นระยะที่เป็นทั้งหัวเลี้ยวหัวต่อ และอาจเกิดเป็นวิกฤตในวัฏจักรชีวิตครอบครัว ที่บิดามารดาต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ เนื่องจากในภาวะสังคมปัจจุบันที่บิดามารดา มักไม่เวลาเอาใจใส่อบรมดูแลบุตร โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีปัญหามากมาแต่ระยะต้นๆ ซึ่งอาจก่อเกิดความรุนแรงของปัญหาที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากบุตรเติบโตเป็นวัยรุ่น อย่างไรก็ตาม ปัญหาทางจิตวิทยา-สังคม และความเครียดในบิดามารดา รวมทั้งทัศนคติในการดำเนินชีวิตครอบครัวมีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตร และยังพบอีกว่าบิดามารดาที่มีพัฒนาการทางจิตใจและอารมณ์ที่ดีจะมีวิธีการจัดการความเครียดได้ดีรวมถึงการให้ความรัก การแสดงความผูกพัน การมีเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือกัน ร่วมกันคิดแก้ปัญหาและความเครียดรวมถึงการมีอารมณ์ขัน และการมองโลกในแง่ดีล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญทำให้บุตรมีวิธีการจัดการความเครียดได้ดีตั้งแต่ในวัยเด็ก และยังเป็นพื้นฐานพัฒนาการที่ดีในวัยเด็ก อีกทั้งเป็นสื่อกลางการปฏิสัมพันธ์ที่ดีที่มีต่อกันในหมู่สมาชิกอีกด้วย นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบปล่อยปละละเลย และแบบตามใจมาตั้งแต่ต้น โดยขาดกรอบวินัยและเหตุผลมักส่งผลให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และสับสนในบทบาทมากที่สุด ส่วนการอบรมเลี้ยงดูที่อบอุ่น มีเหตุผล มีศีลธรรม มีการสื่อสารที่เปิดเผย ซื่อสัตย์ จริงใจ มีความไว้วางใจ ตลอดเวลาของบิดา-มารดา-บุตรที่ใช้ร่วมกันรวมถึงการแบ่งปันเวลาที่เหมาะสมของบิดา มารดา การมีกฎระเบียบวินัยที่เคร่งครัดพอควร การยึดถือศาสนา การมีกิจกรรมสร้างสรรค์และนันทนาการร่วมกันในครอบครัวจะช่วยบรรเทาปัญหาได้มากเนื่องจากวัยรุ่นจะมีความรู้สึกที่ดีที่มีผู้แนะแนวทางที่เหมาะสมแก่ตนได้

ระยะที่ ๕ ระยะนี้บุตรเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวและอาจแยกไปเริ่มต้นครอบครัวของตนเอง แต่ในปัจจุบันคตินิยมเรื่องการศึกษาต่อในสังคมไทยอาจทำให้การตั้งครอบครัวใหม่ล่าช้าไป และอาจส่งผลด้านบุคลิกภาพด้านอื่นได้เช่นการมีค่านิยมอยู่ร่วมกันก่อนแต่งงาน การรวมกลุ่มของกลุ่มรักร่วมเพศ แต่อย่างไรก็ดีระยะนี้เป็นระยะที่คู่สมรสเริ่มมีเวลาเป็นของตนเองมากขึ้น

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือคู่สมรสซึ่งต่อมาได้เป็นบิดา-มารดาเริ่มมีอายุมากขึ้น จึงมักเป็นปัญหาทางร่างกายและอารมณ์เช่นอาจเข้าสู่วัยทอง เป็นต้น อันอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง และความเครียดในคู่สมรสได้ อาจทำให้เกิดผลคือการหย่าร้าง

ระยะที่ ๖ ระยะสู่ช่วงปลายของชีวิต เป็นระยะที่คู่สมรสเข้าสู่เกษียณอายุรวมถึงการสูญเสียบุคคลใกล้ชิด

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นในระยะนี้คือ ความเสื่อมถอยของร่างกายและสติปัญญารวมทั้งความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจด้วย แต่หากได้มีความเตรียมพร้อมที่ดี เช่นมีการดูแลทางสุขภาพ มีทัศนคติมองโลกในแง่ดี ไม่มีความเครียดสะสมมากนัก มีการออมรายได้หรือการจัดการเงินที่ตีรวมไปถึงการเตรียมกิจกรรมหลังเกษียณอายุ ก็จะเป็นสิ่งที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ และประโยชน์สุขแก่ตนเองอีกด้วย

วัฏจักรของครอบครัวจะความเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่างๆที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์และเป็นการเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในบุคคลแต่ละรุ่น (Generation) อันเป็นไปตามเงื่อนไขของวัยและการเวลา ซึ่งจะเกิดความก้าวหน้าไปตามระยะต่างๆของการพัฒนาการของบุคคล ผู้วิจัยจึง

สรุปได้ว่า วงจรชีวิตครอบครัวคือวงจรแห่งความเปลี่ยนแปลงที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นการเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในบุคคลแต่ละรุ่น ของครอบครัว อันเป็นไปตามเงื่อนไขของวัยและเวลา ซึ่งจะก้าวหน้าไปตามระยะต่างๆของการพัฒนาการของบุคคล และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในแต่ละระยะนี้จะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องภายในหมู่สมาชิกของครอบครัว ได้แก่ ความรักความผูกพันความพึงพอใจในคุณภาพชีวิต การปฏิบัติหน้าที่ของบุคคล การจัดการกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในแต่ละระยะของวัฏจักร ในแต่ละช่วงของวัฏจักรครอบครัว ถ้าครอบครัวมีความเข้มแข็ง ก็จะสามารถผ่านพ้นระยะต่างๆ ของครอบครัวไปได้ด้วยดี ครอบครัวก็จะไม่เกิดการล่มสลายหรือไม่เกิดการหย่าร้างขึ้น

๒.๑.๔ ความสำคัญของครอบครัว

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี^๕กล่าวว่า ครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญในการสร้างคนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ดังนั้นครอบครัว ที่มีความมั่นคงและเข้มแข็ง จะช่วยลดปัญหาต่างๆ ในสังคมได้ ซึ่งความสำคัญของครอบครัว มีดังนี้

๑. ครอบครัวเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของสมาชิกทุกคน และหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ การให้ชีวิต การอุปถัมภ์ให้อยู่รอด การอบรมเลี้ยงดู เป็นต้น

^๕ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สายใยรัก สายใยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรีนติ้ง, ๒๕๔๕)

๒. การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว และการให้การศึกษาแก่สมาชิกในครอบครัวมีอิทธิพลต่อระดับคุณภาพของคนและบุคลิกภาพ ซึ่งรวมทั้งค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนวิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีอิทธิพลต่อกันและกัน

๓. ครอบครัวประกอบด้วยสมาชิกที่ดำเนินชีวิตร่วมกัน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และจริยธรรม คุณภาพของครอบครัวเป็นหน่วยย่อยของสังคมจึงมีผลต่อคุณภาพของสังคมในส่วนรวมด้วย

๔. ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงต่อกันและกัน อย่างมีกระบวนการ มีวิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงโดยไม่หยุดนิ่ง ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลและคุณภาพชีวิตครอบครัว

๕. ปัญหาสังคมหลายประการจะป้องกันได้ ถ้าครอบครัวมีความเข้มแข็ง สมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนั้นสถาบันครอบครัวที่รวมกันได้จะเป็นพลังชุมชน ที่สามารถพัฒนาป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง

สรุปได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ เพราะทำหน้าที่ให้ชีวิตแก่สมาชิกที่เกิดใหม่ และให้การเลี้ยงดูให้อยู่รอด ตลอดจนให้การศึกษาอบรมเพื่อให้เติบโตเป็นคนดีและมีคุณภาพ การอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องและเหมาะสมและการประพฤติดีดีของบิดามารดา จะเป็นแบบอย่างให้ลูกลอกเลียนแบบไปเป็นบุคลิกภาพของตนต่อไปในอนาคต ถ้าสมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจ รักและห่วงใย เอื้ออาทรต่อกัน ครอบครัวก็จะมีคามมั่นคงและเข้มแข็ง ลูกๆ ก็จะไม่ต้องออกไปแสวงหาความรักความอบอุ่นนอกบ้าน โดยไปมีวุ่นวายกับเพื่อนและประพฤติดีไม่เหมาะสม เช่น ลักขโมย หนีโรงเรียน ดัดสิ่งเสพติด เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน ถ้าครอบครัวมีความมั่นคงและเข้มแข็งก็จะสามารถป้องกันปัญหาสังคมได้ รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของครอบครัวจึงมีนโยบายเกี่ยวกับครอบครัวไว้ดังนี้^๖

๑. จัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรในชุมชนเพื่อให้คำปรึกษาและบริการต่างๆ เกี่ยวกับครอบครัวทั้งด้านสุขภาพ และการวางแผนแก้ไขปัญหาคครอบครัว

๒. สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานในชุมชน และสถานประกอบการ

๓. แก้ไขปรับปรุงกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันปราบปราม และลงโทษอย่างจริงจัง

^๖ กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน, นโยบายกรมการพัฒนาชุมชน ปี ๒๕๔๔-๒๕๔๗, (กรุงเทพฯ: กองวิชาการและแผนงาน, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๔.

๔. มุ่งส่งเสริมสิทธิ สถานภาพและบทบาทของสตรี การพัฒนาศักยภาพของสตรีให้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาชุมชน และประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การรักษาความสงบเรียบร้อย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยสนับสนุนการดำเนินการเพื่อส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานในการเป็นภูมิคุ้มกันจากปัญหาสังคมแก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้^๗

๑) จัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเป็นแกนกลางในการประสานการสร้างสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง และเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน

๒) เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน ให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน

๓) ส่งเสริมและพัฒนาบทบาทของผู้นำครอบครัวในชุมชนกลุ่มต่างๆในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการพัฒนาสถาบันครอบครัว

๔) ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรหลักในการให้การสนับสนุนต่อการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาสถาบันครอบครัว ในท้องถิ่น

คณะอนุกรรมการพัฒนาครอบครัว และแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรี ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) สำนักนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึงนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว ไว้ดังนี้^๘

นโยบายและแผนระยะยาวด้านครอบครัว (พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๘)

ก. นโยบาย

๑. สนับสนุนให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคงเพื่อทำหน้าที่ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ตามลักษณะของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์

๒. ส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวได้เข้าใจบทบาทของ สามีภรรยา บิดา มารดา ลูกหลาน และผู้สูงอายุ เพื่อให้ประสานและเกื้อกูลความสัมพันธ์ในครอบครัวให้แน่นแฟ้นมากขึ้น

๓. ปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดี และการเคารพในคุณค่าและสิทธิของกันและกันในระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว

๔. รณรงค์ให้มีการคุ้มครองครอบครัว ตลอดจนสวัสดิการและบริการต่างๆ

^๗ ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, **นโยบายของกระทรวงมหาดไทย**, ม.ป.ท., ๒๕๔๔, หน้า ๗-๘.

^๘ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, **นโยบายและแผนงานในการพัฒนาครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗-๒๘.

๕. ส่งเสริมการศึกษาวิจัยด้านครอบครัวให้มากยิ่งขึ้น

๖. สนับสนุนในองค์กรเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนรวมทั้งเด็กและเยาวชน ผู้ใหญ่ มีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัวอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

ข. แผนงานพัฒนาศักยภาพของครอบครัว

๑. ให้ความรู้ด้านการเป็นบิดามารดากับคู่สมรสก่อนแต่งงาน และเพิ่งแต่งงาน เพื่อเตรียมพร้อมที่จะมีครอบครัว และเป็นการป้องกันปัญหาครอบครัว

๒. ให้ความรู้แก่ประชาชนด้านครอบครัวศึกษา เพศศึกษา การพัฒนาเด็ก

๓. ให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของสามี ภรรยาที่ดีมีคุณธรรมและการดำเนินชีวิตครอบครัวให้ร่มเย็นเป็นสุข

๔. ให้ความรู้แก่ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุในการเตรียมตัวเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ

๕. ส่งเสริมบทบาทของความเป็นพ่อแม่ที่มีคุณภาพ ให้บุรุษมีความภูมิใจในบทบาทของพ่อ รวมทั้งส่งเสริมให้บุรุษมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบครอบครัว และการเลี้ยงดูอบรมลูกให้มากขึ้นด้วย

๖. รณรงค์ให้ปรับเปลี่ยนค่านิยมให้รักการมีสามีหรือภรรยาคนเดียว และ ลด ละ เลิกความส่ำส่อนทางเพศ

๗. รณรงค์ให้บุรุษมีส่วนร่วมในการวางแผนครอบครัว

๘. รณรงค์ให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งกิจกรรมนันทนาการด้วย

๙. ส่งเสริมให้สถาบันสื่อมวลชนให้ความสนใจด้านครอบครัว ในด้านการจัดทำสื่อต่างๆ รายการจัดทำละคร หรือภาพยนตร์ เพื่อเพิ่มความตระหนักแก่ประชาชนให้เห็นความสำคัญของครอบครัว และปรับเปลี่ยนค่านิยมทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาครอบครัว

๑๐. รณรงค์ยุติการปฏิบัติต่อกันและกันในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง ทั้งทางกาย ทางเพศ ทางวาจา ทางอารมณ์ และทางใจ

๑๑. ส่งเสริมสถาบันศาสนาให้มีส่วนร่วมในการจรรโลงและพัฒนาครอบครัว

๑๒. ส่งเสริม สนับสนุน สถาบันครอบครัวให้พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ

๑๓. ส่งเสริมให้ครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลรักษา สิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 – 2549^๙ เพื่อเป็นการเสริมสร้างรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง นำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลมีคุณภาพและยั่งยืน แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

^๙ สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (๒๕๔๕), หน้า ๓๕-๔๐.

จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้เป็นคนดี มีคุณภาพ มีความพร้อมที่จะรับกระแสการเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างรู้เท่าทันบนพื้นฐานของความเป็นไทยและการดำเนินชีวิตสายกลาง โดยยึดหลักพอประมาณ ความมีเหตุผล ความอดทน ขยันหมั่นเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ อีกทั้งมีจิตสำนึกยึดมั่นในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความสามัคคี ความรักชาติ เป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ ในด้านครอบครัว คือ การสร้างความมั่นคงทางสังคมและความเข้มแข็งของครอบครัว โดยมีแนวทางดังนี้

๑. ขยายโอกาสการเข้าถึงบริการทางสังคมของกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสให้ครอบคลุมทุกคน

๒. ลดสัดส่วนคดีที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน เช่น คดียาเสพติด คดีอาชญากรรม เป็นต้น

๓. เพิ่มแหล่งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ดูแลโดยชุมชนให้ทั่วถึง

๔. ส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาคุณภาพของสมาชิกในทุกมิติ โดยเน้นการเสริมสร้างความรู้ และทักษะในการสร้างรายได้ควบคู่ไปกับการมีพฤติกรรม การออมและการบริโภคที่เหมาะสม การจัดบริการทางสังคมแบบเบ็ดเสร็จแก่ครอบครัว ตามความเหมาะสมของชุมชน เช่น การส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ การให้คำปรึกษาด้านกฎหมายและช่วยเหลือแก่เด็กและสตรีที่ถูกระทำรุนแรงจากสังคม

สรุปว่ารัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของครอบครัวจึงได้ กำหนดนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับครอบครัว และแผนพัฒนาครอบครัวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวอันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ

๒.๑.๕ ลักษณะของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์

คณะอนุกรรมการด้านครอบครัว^{๑๐} ได้กำหนดคุณลักษณะของครอบครัวที่พึงประสงค์ ไว้ดังนี้

๑. สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่ กลมเกลียว สมานฉันท์ ช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้ออาทร มีการพูดจาให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

๒. สมาชิกในครอบครัวมีการทำกิจกรรมร่วมกัน และรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

๓. บิดา มารดา และสมาชิกในครอบครัว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริตรู้จักประหยัด ร่วมกันสร้างฐานะของครอบครัวให้มั่นคง

^{๑๐} สายสุรี จุติกุล, นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.), ๒๕๔๕), หน้า ๗-๘.

๔. บิดา มารดา หรือหัวหน้าครอบครัว ต้องทำตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ทำร้ายกันและกัน มีการอบรม สั่งสอน และถ่ายทอดคุณธรรมให้สมาชิกในครอบครัวให้เป็นคนดีและมีประโยชน์ต่อสังคม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมของศาสนา

๕. บิดา มารดา หรือหัวหน้าครอบครัว มีการถ่ายทอดการเรียนรู้ และภูมิปัญญาแก่สมาชิก และส่งเสริมให้ได้รับการศึกษามีความสนใจใฝ่รู้ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความริเริ่มสร้างสรรค์และรู้จักใช้เหตุผล

๖. สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดี รู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง และสถานที่อยู่อาศัยให้สะอาดถูกสุขลักษณะ และเป็นระเบียบเรียบร้อย

๗. สมาชิกในครอบครัวบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีส่วนร่วมในการทะนุบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ศิลปะ และวัฒนธรรมไทย

๘. สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี มีความเชื่อมั่น และปฏิบัติตนส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

๒.๑.๖ หน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวมีบทบาทและหน้าที่พึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัวให้สามารถอยู่ในสังคมได้ด้วยดี บทบาทและหน้าที่ต่างๆ ของครอบครัวล้วนมีอิทธิพลต่อสังคมทั้งสิ้น เนื่องจากการกระทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคมแต่ละสถาบันย่อมจะส่งผลกระทบต่อถึงหน่วยต่างๆ ที่อยู่ในระบบสังคมโดยรวม

โอกเบิร์น และ นิมคอฟฟ์^{๑๑} (Ogburn and Nimkoff) ได้แบ่งหน้าที่ของครอบครัวไว้ ๖ ประการ คือ

๑. ทำหน้าที่ให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว (Affection function) ถือเป็นหน้าที่ที่สมาชิกครอบครัว เริ่มตั้งแต่บิดามารดาเป็นต้นไป ต่างมีความรักต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความอบอุ่นขึ้นในครอบครัว

๒. หน้าที่ทางเศรษฐกิจ (Economic function) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจำเป็นต้องรับผิดชอบในความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัว โดยแสวงหาทรัพยากรมาใช้สอย เพื่อบำบัดความต้องการของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวเป็นอยู่ได้

๓. หน้าที่เกี่ยวกับสันทนาการ (Recreational function) โดยการเสริมสร้างให้สมาชิกใน

^{๑๑} สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ J. PRINT, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๔-๑๕๕.

ครอบครัวก่อสันตนาการต่างๆ เพื่อสนองสังคม

๔. หน้าที่ในการคุ้มครองป้องกันและให้ความปลอดภัยแก่สมาชิกครอบครัว (Protective function) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องมีหน้าที่ป้องกันและคุ้มครองมิให้สมาชิกของครอบครัวได้รับอันตรายจากภายนอกหรืออันตรายอันเกิดจากภัยอื่นใดก็ตาม ที่จะทำให้ครอบครัวและสมาชิกได้รับความเดือดร้อน จึงถือเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องให้การคุ้มครองดูแลเอาใจใส่

๕. หน้าที่เกี่ยวกับศาสนา (Religious function) บิดามารดาทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้เริ่มรู้จักศาสนา เพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่คณะ

๖. หน้าที่ด้านให้การศึกษา (Educational function) ถือเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องให้การศึกษาทังโดยตรงและโดยอ้อม แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

หน้าที่ของครอบครัวไว้ดังนี้^{๑๒}

๑. ให้กำเนิดทายาทเพื่อสืบสกุล ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความต้องการทางเพศของสามีภรรยาด้วย หรือเป็นแหล่งสร้างสรรค์สมาชิกใหม่

๒. ส่งเสริมความเจริญส่วนบุคคลให้แก่ลูกๆ ด้วยการเลี้ยงดูอย่างถูกต้องดีงาม

๓. ให้การอบรมสั่งสอนผู้อยู่ในความอุปการะ ให้รู้มารยาท ระเบียบสังคมขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการรู้จักใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ

๔. ให้ความรักความอบอุ่น ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยแก่สมาชิกในครอบครัว

๕. ให้เสรีภาพแก่สมาชิกของครอบครัวตามขอบเขต

๖. สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของครอบครัวทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ

๗. สร้างอุดมคติและแรงจูงใจให้ทายาทของครอบครัว ด้วยการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำงานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ยกฐานะหรือตำแหน่งให้สูงขึ้น

๘. ปลูกฝังนิสัยที่ดีงาม โดยการอบรมสั่งสอนสมาชิกให้รู้จักการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างมีความสุข และเป็นแหล่งหล่อหลอมให้สมาชิกในครอบครัวสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้

๙. กำหนดสถานภาพของสมาชิกในครอบครัว โดยทำให้รู้ว่าเราเป็นใคร อยู่กลุ่มไหน สถานภาพของบุคคลสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือต่ำลงได้

๑๐. ให้การศึกษาเล่าเรียนแก่สมาชิกในครอบครัวตามสมควรแก่อัถภาพ

หน้าที่ของครอบครัวด้านจิตวิทยา ครอบครัวมีหน้าที่ที่กระทำอยู่ ๓ ประการ^{๑๓} คือ

^{๑๒} โสภา ขปิลมันน์ และคณะ, การศึกษารูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔.

๑. บำบัดความต้องการอันจำเป็นทางเพศ (Sexual gratification) หน้าที่ข้อนี้เป็นหน้าที่ที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางเพศของสังคม ซึ่งเป็นหน้าที่ที่มีต่อกันระหว่างชายหญิงผู้เป็นสามี ภรรยาจะมีต่อกัน

๒. ให้ความรักหรือความอบอุ่น และความมั่นคงหรือเสถียรภาพทางใจแก่สมาชิกทุกคน (Affection and security) ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ที่มีต่อกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพราะถือว่าครอบครัวมีอิทธิพลที่ก่อให้เกิดความรัก ความอบอุ่นและความมั่นคงหรือเสถียรภาพทางใจต่อกันและกัน ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับสมาชิกของครอบครัวแต่ละครอบครัว

๓. ให้บุคคลแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ของตัวเอง (Egoistic expression of identification) ตามหน้าที่ทางจิตวิทยาแล้วข้อนี้ถือว่าครอบครัวก่อสภาพการแสดงออกของบุคคลในสังคม ตามแบบฉบับที่ได้รับอิทธิพลจากครอบครัว แล้วนำไปแสดงให้ปรากฏในที่อื่นๆ เข้าทำนองเป็นตัวสืบเนื่อง

จากแนวคิดของนักวิชาการหลายๆ ท่านเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของครอบครัวดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับ แนวคิดของ แม็คมาสเตอร์^{๑๓} (McMaster) แต่จะมีบางส่วนที่เพิ่มขึ้นซึ่ง แม็คมาสเตอร์ แบ่งการทำหน้าที่ของครอบครัวออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

๑. การแก้ปัญหา
  ๒. การสื่อสาร
  ๓. บทบาท
  ๔. การตอบสนองทางอารมณ์
  ๕. ความผูกพันทางอารมณ์
  ๖. การควบคุมพฤติกรรม
- ซึ่งรายละเอียดของแต่ละด้านมีดังนี้

๑. การแก้ปัญหา (Problem solving) หมายถึง ความสามารถของครอบครัวในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ทำให้ครอบครัวดำเนินไปได้ และปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการประเมินครอบครัวจะต้องวิเคราะห์ว่า ครอบครัวใช้วิธีแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด โดยทั่วไปการแก้ปัญหาคควรดำเนินเป็นขั้นตอนต่อไปนี้

- ๑.๑ แยกประเด็นปัญหาให้ชัดเจน
- ๑.๒ สื่อสารให้เข้าใจกัน เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น

^{๑๓} สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ J. PRINT, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

^{๑๔} อูมาพร ตรังคสมบัติ, สร้างวินัยให้ลูกคุณ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชั้นนำการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘-๔๖.

- ๑.๓ วางแผนการแก้ปัญหา
- ๑.๔ ตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหาย่างเหมาะสม
- ๑.๕ ดำเนินการแก้ปัญหาตามวิธีที่เลือก
- ๑.๖ ติดตามการแก้ปัญหานั้นเป็นไปอย่างเหมาะสม
- ๑.๗ ประเมินความสำเร็จของปัญหา

ครอบครัวมีการประเมินว่าวิธีแก้ปัญหานั้นได้ผลมากน้อยเพียงไร มีการวิเคราะห์ถึงผลดีผลเสียที่เกิดขึ้น เพื่อเรียนรู้จากปัญหาดังกล่าว การแก้ปัญหที่เกิดขึ้น ไม่จำเป็นต้องกระทำเป็นขั้นๆ ครบถ้วนตามที่กล่าวมา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหา

๒. การสื่อสาร (Communication) หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันและกัน การสื่อสารมี ๒ แบบ คือ การสื่อสารแบบใช้คำพูด (Verbal communication) และการสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด (Nonverbal communication) แม้คมาสเตอร์ จะเน้นการศึกษาแบบแรก เนื่องจากวัดได้ชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตามการสื่อสาร โดยไม่ใช้คำพูดนั้น แม้เนื้อหาของมันจะไม่เด่นชัด แต่ก็ยังเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญโดยที่จะแสดงออกมาทางระดับเสียง คำพูดที่เลือกใช้ สีหน้า แววตาและท่าทาง เป็นต้น

๓. บทบาท (Role) หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกสามารถประพฤติต่อกันและกันซ้ำๆ เป็นประจำ ซึ่งบทบาทแบ่งตามความจำเป็นได้ดังนี้

๓.๑ บทบาทพื้นฐาน หมายถึง บทบาทที่จำเป็นต้องกระทำให้ครบถ้วน เพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข นั่นคือการจัดหาปัจจัยสี่ให้แก่สมาชิก การพุ่มพักเลี้ยงดูและให้การประคับประคองสนับสนุนแก่สมาชิก การตอบสนองความต้องการทางเพศในระหว่างคู่สมรส การช่วยพัฒนาทักษะต่างๆ ให้แก่สมาชิก เช่น การช่วยเหลือให้ลูกมีทักษะในการเข้ากับเพื่อนฝูงสามารถเรียนหนังสือ หรือเริ่มงานอาชีพได้เป็นปึกแผ่น เป็นต้น และบทบาทด้านการบริหารจัดการภายในครอบครัวซึ่งได้แก่ การเป็นผู้นำในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ การคงไว้ซึ่งมาตรฐานของครอบครัว การออกกฎระเบียบเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในครอบครัว เป็นต้น

๓.๒ บทบาทอื่นๆ หมายถึง บทบาทเฉพาะของแต่ละครอบครัว ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบทบาทที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม เช่น ลูกชายที่เรียนเก่งและได้รับทุนไปเรียนต่างประเทศบทบาทของลูกชายก็นำชื่อเสียงเกียรติยศมาสู่ครอบครัว บางครอบครัวมีบทบาทของแพะรับบาปคือ สมาชิกคนหนึ่งต้องทำหน้าที่เป็นผู้รองรับอารมณ์ หรือทัศนคติเชิงลบของสมาชิกคนอื่น บทบาทนี้ช่วยเบี่ยงเบนความขัดแย้งไม่ให้เกิดความตึงเครียดเกินไปจนครอบครัวเสียสมดุล อย่างไรก็ตามบทบาทนี้ก็เป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะสมาชิกผู้นั้นจะมีชีวิตอยู่ด้วยความกดดันและรู้สึกว่าการครอบครัวปฏิเสธ ส่วนครอบครัวเองก็ไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งที่มีระหว่างกันได้อย่างแท้จริง

๔. การตอบสนองทางอารมณ์ (Affective responsiveness) หมายถึง ความสามารถที่จะตอบสนองทางอารมณ์ต่อกันและกันอย่างเหมาะสม ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ (การที่บุคคลสื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่าเขารู้สึกอย่างไร ไม่จัดอยู่ในหัวข้อนี้ แต่อยู่ในหัวข้อการสื่อสาร) อารมณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวมีได้หลายแบบทั้งอารมณ์ในภาวะปกติ เช่น อารมณ์รัก เป็นสุขและอารมณ์ในภาวะวิกฤต เช่น กลัว โกรธ เป็นต้น ครอบครัวที่ทำหน้าที่ปกติ จะแสดงอารมณ์ได้หลายแบบในปริมาณและสถานการณ์ที่เหมาะสม แต่ครอบครัวที่มีปัญหา มักมีความจำกัดในการแสดงอารมณ์ เช่น การแสดงออกมาน้อยเกินไป บางครอบครัวแสดงออกเฉพาะอารมณ์เชิงบวก แต่ไม่สามารถแสดงอารมณ์เชิงลบได้ เช่น ภรรยาไม่สามารถแสดงอารมณ์โกรธต่อสามีได้ เพราะกลัวว่าสามีจะไม่พอใจหรือลูกไม่สามารถเล่าความรู้สึกเศร้าและคิดถึงพ่อที่เสียไป เพราะเกรงจะสะเทือนใจแม่ สมาชิกที่เติบโตในครอบครัวแบบนี้จะแสดงทางอารมณ์ได้อย่างจำกัด และมีปัญหาบุคลิกภาพ หรืออาการป่วยทางกาย เนื่องจากสาเหตุทางจิตใจ

๕. ความผูกพันทางอารมณ์ (Affective involvement) หมายถึง ระดับความผูกพันห่วงใยที่สมาชิกแต่ละคนมีต่อกัน รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความสนใจ และการเห็นคุณค่าของกันและกัน ความผูกพันทางอารมณ์มีหลายระดับ คือ

๕.๑ ปราศจากความผูกพัน (Lack of involvement) หมายถึง สมาชิกในครอบครัวไม่สนใจใยดีกันเลย การเป็นครอบครัวมีความหมายเพียงการมาอยู่ร่วมชายคาเดียวกันเท่านั้น

๕.๒ ผูกพันแบบไม่มีความรู้สึก (Involvement devoid of feelings) หมายถึง การที่สมาชิกมีความสนใจกันเพียงเล็กน้อย ความสนใจความเป็นอยู่ของอีกฝ่ายหนึ่งแทบไม่มีเลย หรือถ้ามีก็เป็นไป เพราะความอยากรู้อยากเห็น อยากควบคุมอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นไปตามหน้าที่ เช่น ต้องแสดงความห่วงใยยามพี่น้องเจ็บป่วย เป็นต้น

๕.๓ ผูกพันเพื่อตนเอง (Narcissistic involvement) หมายถึง การที่มีความสนใจในอีกฝ่ายหนึ่งเป็นไปเพื่อตนเอง เพื่อเสริมสร้างคุณค่าให้กับตนเอง ไม่ใช่ความสนใจอีกฝ่ายหนึ่งอย่างจริงจัง ผูกพันอย่างมีความเข้าอกเข้าใจ (Empathic involvement) หมายถึง การที่มีความสนใจผูกพันต่ออีกฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง โดยมีพื้นฐานบนความเข้าใจในความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง ความผูกพันแบบนี้มีความเหมาะสมที่สุด เพราะจะสามารถตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างเหมาะสม

๕.๔ ผูกพันมากเกินไป (Over involvement) หมายถึง ความผูกพันที่เป็นไปอย่างปกป้อง หรือห่วงวุ่นวายมากเกินไป จนอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีความเป็นส่วนตัวของตัวเองอย่างเพียงพอ

๕.๕ ผูกพันจนเหมือนเป็นบุคคลเดียวกัน (Symbiotic involvement) หมายถึง ความผูกพันที่แน่นแฟ้น จนกระทั่งเหมือนกับทั้งคู่เป็นบุคคลเดียวกัน และขอบเขตส่วนตัวของแต่ละคนนั้นไม่ชัดเจนหรือแทบไม่มีเลย

๖. การควบคุมพฤติกรรม (Behavior control) หมายถึง วิธีการที่ครอบครัวควบคุมหรือจัดการกับพฤติกรรมของสมาชิก การควบคุมพฤติกรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกประพฤติตนอยู่ในขอบเขตอันเหมาะสม ไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

สรุปได้ว่าหน้าที่ของครอบครัวมีความสำคัญอย่างมาก เมื่อสังคมพัฒนาขีดความทันสมัยขึ้นครอบครัวจึงไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ บางหน้าที่ได้ตกเป็นของสถาบันอื่นๆ ในสังคม การที่ครอบครัวไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่บางอย่างได้โดยตรงนี้เอง ครอบครัวจึงสูญเสียอำนาจบางประการไป ความสำคัญของครอบครัวเริ่มลดลง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมทำให้ฐานะของครอบครัวได้รับความกระทบกระเทือน การที่ในครอบครัวมีการปฏิบัติตามหน้าที่ของครอบครัวได้อย่างเหมาะสม จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว

ในปัจจุบันสภาพของครอบครัวไทย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพสังคมเดิมในหลายๆ ด้าน ซึ่งบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นอาจเป็นสาเหตุของปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในครอบครัวได้ ได้กล่าวถึงลักษณะครอบครัวทั่วไปในสถานการณ์ปัจจุบันไว้ดังนี้^{๑๕}

๑. โครงสร้างครอบครัว ครอบครัวเดี่ยวเพิ่มขึ้น ครอบครัวขยายลดน้อยลงและครอบครัวมีลักษณะหลากหลายมากขึ้น เช่น พ่อ แม่ และลูก แยกครอบครัวมาอยู่กันเอง ห่างไกลจากญาติพี่น้องผู้สูงอายุอยู่กับเด็กโดยลำพัง เนื่องจากพ่อแม่ของเด็กไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรหลานตามลำพังเนื่องจากครอบครัวแตกแยก เด็กและเยาวชนออกจากบ้านมาอาศัยอยู่กันเองตามลำพัง เพื่อทำงานหรือศึกษาต่อ ชายหญิงอยู่ด้วยกันฉันท์สามีภรรยาอย่างชั่วคราวโดยมิได้จดทะเบียนสมรส มีมากขึ้น และชายหรือหญิงมีคู่มากกว่า ๑ คน ในเวลาเดียวกัน พ่อหม้าย หรือแม่หม้ายลูกติดตามแต่งงานหรืออยู่ด้วยกันและมีลูกเกิดขึ้นใหม่คนโสดมีมากขึ้น โดยเฉพาะผู้หญิงที่มีการศึกษาและเลี้ยงตนเองได้

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวจะเปลี่ยนไป ทั้งระหว่างสามีภรรยา บิดามารดากับลูก พี่กับน้อง อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคม

๓. การถ่ายทอดคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลานลดบทบาทลง เนื่องจากสื่อสารมวลชนและเพื่อน มีอิทธิพลต่อความคิดและค่านิยมของเด็กและเยาวชนมากกว่า

๔. ความสัมพันธ์ของครอบครัวกับชุมชน และชุมชนกับชุมชนมีความห่างเหินและพึ่งพากันน้อยลง

^{๑๕} สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครปฐม, **ครอบครัวดีมีสุข**, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๕),

๕. ครอบครัวที่มีรายได้ดีขึ้นจะมีการนำเครื่องฟุนแรง และสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในการนันทนาการภายในบ้านมากขึ้น

๖. ความรุนแรงภายในครอบครัว ลักษณะต่างๆ มากขึ้น เช่น พ่อแม่ทุบตีทารุณทำร้ายร่างกาย จิตใจลูก สามีทุบตีทำร้ายร่างกายภรรยา เนื่องจากมีความตึงเครียดและขัดแย้งกันมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า สภาพครอบครัวปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวลดลงซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ตลอดจนมีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว เด็กและเยาวชนมีโอกาสที่จะอยู่กันตามลำพังมากขึ้น ความสัมพันธ์ของครอบครัวกับชุมชนมีน้อยลง ส่งผลให้สภาพครอบครัวมีโอกาสที่จะเกิดปัญหาครอบครัวได้ง่ายขึ้น การสร้างความเข้มแข็งในครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันปัญหาต่างๆ ของครอบครัว

๒.๑.๗ ความไร้สมรรถนะของครอบครัว

สมทรัพย์ สุขอนันต์ กล่าวว่า ในกรณีครอบครัวไม่อาจทำหน้าที่ได้ตามที่ควรจะเป็น เช่น ไม่อาจเป็นแหล่งที่คนในครอบครัวได้พักพิงเพื่อการอยู่ดีมีสุข สร้างเสริมความเป็นปัจเจกบุคคลนั้นๆ ให้สมบูรณ์ได้เราเรียกว่า ครอบครัวนั้นไร้สมรรถนะแห่งการเป็นครอบครัวความไร้สมรรถนะของครอบครัว อาจเป็นผลมาจากปัญหาของคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนแล้วกระทบถึงสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งต่อมาทำให้บ้านเป็นแดนมิถุนอภัย ไม่อาจเป็นแหล่งพักพิงของแต่ละคนเหล่านั้นก็ได้ ความไร้สมรรถนะของครอบครัวอาจจะปรากฏอยู่เป็นเวลานาน หรือกินเวลาแต่ในช่วงสั้นๆ ก็ได้ ปรากฏการณ์ที่จะนำมาซึ่งความไร้สมรรถนะของครอบครัวจะพบได้ ดังกรณีต่อไปนี้^{๑๖}

๑. เมื่อครอบครัวอยู่ในภาวะฉุกเฉิน หรือมีความเครียดบางประการ เช่น มีการตายการเจ็บป่วยของสมาชิกคนใดคนหนึ่ง การตกงานของหัวหน้าครอบครัว การมีบุตรที่ไร้สมรรถภาพไม่สมประกอบ เป็นต้น ในสภาพการณ์ดังกล่าว สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวจะมีสภาพจิตใจที่แปรปรวน อาจอยู่ในภาวะตกใจ หวาดหวั่น วิดกกังวล อับอาย เศร้าใจ ตลอดจนมีการติดเกมคอมพิวเตอร์ หรือเกมออนไลน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เขาไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ของตนได้สมบูรณ์ได้ ดังนั้นการดำรงชีวิตประจำวันและการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนในครอบครัวจะผิดรูปไปจากธรรมดา

๒. เมื่อการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นการสื่อสารที่มีปัญหา เป็นต้นว่ามีการสื่อสารที่ขัดแย้งกันเองในตัวผู้สื่อสาร อันทำให้ผู้รับสารเข้าใจหรือรับรู้เรื่องราวหนึ่ง ในทิศทางที่ตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง ดังเช่น พ่อซึ่งบอกลูกสาวว่า สนใจในกิจกรรมต่างๆ ที่ลูกทำที่โรงเรียนมาก ค่ะ ยันคະຍອຸ່ມให้ลูกเล่าให้ฟัง เมื่อลูกเล่า พ่อกลับหยิบหนังสือพิมพ์มาอ่านและไม่แสดงอาการใส่ใจฟัง

^{๑๖} สมทรัพย์ สุขอนันต์, “ความไร้สมรรถนะของครอบครัว” เอกสารประกอบการสอนวิชาการครอบครัว บำบัด. (ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว มหาวิทยาลัยศิลปากร. ม.ป.ท., ๒๕๓๔), หน้า ๓-๕.

เรื่องราวนี้แม้แต่น้อย การสื่อสารแบบนี้มีชื่อเรียกว่า การสื่อสารแบบ “ขัดแย้งต่อกัน” (Paradoxical communication) อีกลักษณะหนึ่งของการสื่อสารที่มีปัญหา คือการที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารกระทำสิ่ง ๒ สิ่ง ที่ตรงกันข้าม หรือกระทำในสิ่งที่ขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิงในเวลาเดียวกันเช่น แม่แสดงอาการรำคาญเมื่อลูกเข้ามาคลุกคลีใกล้ชิด แต่ในขณะเดียวกันที่ลูกถอยห่าง แม่ก็มีอาการกระพืดกระเพียดเกิดขึ้นเป็นต้น การสื่อสารชนิดนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่าเป็นการสื่อสารชนิด “ผิดทั้งขึ้นทั้งล่อง” (Double – bind message) รูปแบบสุดท้ายของการสื่อสารที่เป็นปัญหาก็คือการที่สมาชิกคนใดคนหนึ่งในครอบครัวปิดบังซ่อนเร้นหรือทำให้เกิดความ หรือปิดบังข่าวสารต่อสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น สามีที่มีปัญหาจากที่ทำงาน มีความกลุ้มอกกลุ้มใจ แต่ปิดบังมิให้ภรรยาทราบ เมื่อภรรยาผิด้สังเกตพยายามซักไซ้ไล่เลียงสามีก็เฉไฉเสีย ไม่ยอมพูดความจริง เป็นต้น ในลักษณะนี้จะเป็นการทำให้ข่าวสารต่างๆ กลายเป็นเรื่องลึกลับคลุมเครือ (Mystification)

๓. ในครอบครัวที่ไร้สมรรถนะ ถ้าไม่ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวที่ติดพันกันมากเกินไป ก็จะกลายเป็นว่าประกอบด้วยสมาชิกที่ห่างเหิน ไม่สนใจกัน เมื่อสมาชิกในครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง มีความติดพันกันมาก จะทำให้ไม่มีช่องว่างสำหรับการเติบโตและพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองแก่สมาชิกเหล่านั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่เกิดมาในครอบครัวเช่นนี้ จะพึ่งพิงผู้อื่นสูงขาดความสามารถในการตัดสินใจด้วยตนเองและแก้ปัญหาต่างๆไม่เป็น ในทางกลับกัน ครอบครัวที่สมาชิกมีความห่างเหินกันมาก ไม่สนใจใยดีต่อกันเท่าที่ควรและย่อหย่อนในเรื่องของความอบอุ่นและความเข้าใจต่อกัน ก็จะทำให้แต่ละคนไร้ที่ยึดเหนี่ยว เคว้งคว้าง

๔. ความไร้สมรรถนะของครอบครัว อาจพิจารณาได้จากวิธีการแก้ปัญหา ความตึงเครียดของครอบครัว โดยการกำหนดให้คนใดคนหนึ่งครอบครัวตกเป็นแพะรับบาปของสถานการณ์นั้นๆ โดยเฉพาะผู้ที่มีความแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ หรือผู้ที่มีความด้อยกว่าผู้อื่น เป็นต้น

๕. ครอบครัวที่สมาชิกคนใดคนหนึ่งติดยาเสพติด ถือได้ว่าเป็นครอบครัวไร้สมรรถนะ เพราะการติดยาเสพติดของคนใดคนหนึ่งนั้นมีผลกระทบอย่างรุนแรงถึงทุกคนในครอบครัว ทั้งนี้การติดยาจะหมายถึง การติดเหล้า ยาเสพติด ตลอดจนจนสารมอมเมาทุกชนิด ความไร้สมรรถนะของครอบครัวจะเกิดขึ้น เมื่อครอบครัวมีความคลุมเครือในตัวเอง นั่นก็คือ เมื่อสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว ไม่ยอมรับความเป็นจริงใดๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ในขณะที่ฐานะของครอบครัวทรุดลง แต่ทุกคนก็ยังฟุ้งเฟ้อ ปฏิบัติตนไม่ติดดิน และไม่หันมาแก้ปัญหาให้ตรงจุด เป็นต้น

๖. ความไร้สมรรถนะของครอบครัว จะปรากฏในครอบครัวที่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา มีการทุบตีกัน ระหว่างสามี-ภรรยา มีการลงโทษบุตรอย่างรุนแรงเกินธรรมดาความรุนแรงในครอบครัวนี้จะแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาทางจิตใจของสมาชิกเหล่านั้น ที่ไม่เอาจรรยาบรรณที่ยังแรงผลักดันภายใน และแก้ปัญหาอย่างยืดหยุ่นไม่ได้

สรุปได้ว่า ความไร้สมรรถนะของครอบครัว หมายถึง การที่ครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ของครอบครัวได้ ตามที่ควรจะเป็น มีผลทำให้ครอบครัวไม่สามารถเป็นแหล่งให้สมาชิกในครอบครัวได้ พักพิงเพื่อการเจริญเติบโตและการพัฒนา ไม่อาจทำให้เกิดการอยู่ดีมีสุข สร้างเสริมความเป็นปัจเจกบุคคลนั้นได้สมบูรณ์ได้ ซึ่งประกอบด้วยการที่ครอบครัวอยู่ในภาวะฉุกเฉิน ดึงเครียด เช่น มีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย ตกงาน ติดเกม สมาชิกในครอบครัวเกาะติดกันมากเกินไปหรือห่างเหินกันมากเกินไป มีการติดสิ่งเสพติด และมีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเมื่อครอบครัวเกิดความไร้สมรรถนะ มีผลทำให้ครอบครัวเกิดปัญหาและขาดความเข้มแข็ง

๒.๑.๘ แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งในครอบครัว

วิกฤตการณ์ต่างๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ครอบครัวเป็นเหตุผลที่จะนำไปสู่ปัญหาครอบครัว และผลกระทบกลับสู่สังคมขยายผลถึงประเทศชาติ จึงเป็นผลสะท้อนให้สถาบันครอบครัวจำเป็นต้องมีพลังเข้มแข็งเพื่อที่จะป้องกันแก้ไข ตลอดจนฝ่าฟันอุปสรรคที่มากกระทบต่อครอบครัว และความเป็นเอกภาพของครอบครัวไว้ พลังความเข้มแข็งของครอบครัวดังกล่าวนี้จะเป็นเสมือนเกราะป้องกันสมาชิกของครอบครัวให้พ้นจากอันตรายและภัยต่างๆ รวมทั้งเป็นการเตรียมคุณภาพที่ดีให้กับประชาชนของสังคมอีกด้วย

ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ กล่าวถึงสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็งอาจพิจารณาได้จากบทบาทภารกิจที่สำคัญของสถาบันครอบครัว ๓ มิติ คือ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครอง เช่นเดียวกับระบบใหญ่ของประเทศ ดังนี้^{๑๗}

๑. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานเก่าแก่ที่สุด ทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ ด้วยการเลี้ยงดูอบรม ให้การศึกษาแก่เด็ก ให้มีพัฒนาการรอบด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพที่เหมาะสมตามวัย บทบาทสำคัญในฐานะเป็นสถาบันสำคัญของสังคมอีกประการหนึ่ง คือการสั่งสมบ่มเพาะขัดเกลาเด็กให้มีการเรียนรู้เชิงสังคมให้เติบโตเป็นคนดีมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น มีจิตใจเอื้ออาทร มีจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสันติสุข ทั้งนี้การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ และสมาชิกผู้ใหญ่ในครอบครัว รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ จะเป็นการเรียนรู้ที่ดีสำหรับเด็ก และอาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมอันหมายถึงชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนระบบวิถีคิด และการให้คุณค่าของสรรพสิ่ง ประชากรที่มีคุณภาพ คุณธรรม วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ดังกล่าวย่อมเป็นพื้นฐานการสร้างสังคมที่น่าอยู่ต่อไปได้

^{๑๗} ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ J. PRINT, ม.ป.ป.), หน้า ๘-๑๐.

๒. ด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสมาชิกครอบครัวต่างก็เป็นผู้ผลิต และผู้บริโภค

๒.๑ ในฐานะผู้ผลิต ถ้าได้ผ่านการขัดเกลาจากครอบครัว บ่มเพาะนิสัยรักการทำงาน มีความรับผิดชอบ และซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ มีวินัยในตนเองก็จะเป็นผู้ผลิตในเชิงเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ

๒.๒. ในฐานะผู้บริโภค ถ้าได้รับการอบรมขัดเกลาให้เป็นผู้บริโภคที่มีคุณภาพรู้เท่าทัน เลือกรับบริโภคอย่างมีประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็สินค้า บริการ หรือสื่อมวลชนก็ตาม รู้จักใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล อย่างรู้จักพอ อย่างมีภูมิคุ้มกัน ซึ่งการที่ประชากรของสังคม ได้รับการบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิต และผู้บริโภคที่มีคุณภาพดังกล่าวย่อมเป็นพื้นฐาน เป็นพลังในการสร้างเศรษฐกิจส่วนรวมต่อไป

๓. ด้านการเมืองการปกครอง ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานที่บ่มเพาะทักษะทางการเมือง ให้เกิดขึ้นในครอบครัวได้ ซึ่งหมายถึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา การมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว มีความเอื้ออาทรต่อกัน ตัดสินใจร่วมกัน แม้แต่เด็กก็ต้องได้รับโอกาสที่จะเรียนรู้การดำรงชีวิตอย่างมีความรับผิดชอบในครอบครัว ทั้งนี้โดยพัฒนาไปตามวัยให้เหมาะสม รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจและเหตุผล เคารพในสิทธิของกันและกัน มีการรู้จักให้อภัย ซึ่งเป็นทักษะของการเมืองการปกครองในครอบครัวอันจะเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตในครรลองประชาธิปไตยต่อไปอย่างดี

ถ้าสถาบันครอบครัว สามารถปฏิบัติภารกิจทั้ง ๓ มิติหลัก ดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวนั้นก็จะมีภูมิคุ้มกัน มีความมั่นคง เป็นสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็งเป็นพลังหลักในการสร้างสันติสุขในสังคมในวงกว้างได้ต่อไป

พรรณพิมล หล่อตระกูล กล่าวถึงลักษณะของครอบครัวที่เข้มแข็ง คือการที่ครอบครัวนั้น มีความแข็งแรงสามารถรักษาความเป็นครอบครัวเอาไว้ได้ ปัจจัยที่เป็นตัวบอกว่าครอบครัวมีความเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับภารกิจหรือหน้าที่ของครอบครัว ๓ ประการ ได้แก่^{๑๘}

๑. ความสามารถของครอบครัว ในการจัดหาความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตให้กับสมาชิกครอบครัว เช่น ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่เหมาะสมกับครอบครัว รวมไปถึงการให้การศึกษาแก่ลูกได้

๒. การให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม

๓. ความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อครอบครัวเกิดปัญหาหรือเกิดวิกฤตในครอบครัวขึ้น เช่น การเจ็บป่วยของคนในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวตกงาน หรือลูกอาจจะมี

^{๑๘} พรรณพิมล หล่อตระกูล, “ครอบครัวเข้มแข็ง” ใน สายใยรัก สายใยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรีนติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒-๔๕.

ปัญหาบางอย่างถ้าครอบครัวสามารถหันหน้าเข้าหากันพูดจาปรึกษาหารือกันได้ แบ่งปันความทุกข์ใจที่เกิดขึ้น และช่วยกันแบ่งเบาภาระในครอบครัว สามารถฝ่าฟันวิกฤตเหล่านี้ไปได้ สร้างครอบครัวหรือรักษาความเป็นครอบครัวไว้ได้ ก็ถือว่าได้สร้างครอบครัวที่เข้มแข็งขึ้น

สตินเน็ต นิค (Stinnett Nick) กล่าวว่าลักษณะของครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง ควรประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้^{๑๔}

๑. การชื่นชมคุณค่าของสมาชิกในครอบครัว การตระหนักในคุณค่าซึ่งกันและกันและกันในครอบครัวควรจะได้มีการแสดงออกอย่างชัดแจ้ง พ่อเห็นคุณค่าของแม่ และของลูก แสดงความชื่นชมพอใจในตัวแม่และลูก ขณะเดียวกันลูกก็แสดงความรู้สึกที่ดีต่อพ่อแม่เช่นกัน การชื่นชมคุณค่าของคนในครอบครัวจะเป็นรากฐานสำคัญของความอบอุ่นและความมั่นคงในครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการหล่อหลอมสมาชิกของสังคมให้มีทัศนคติมองสังคมในแง่ดีด้วย

๒. การมีเวลาอยู่ร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวที่มีคุณภาพจะมีเวลาร่วมกันในการแบ่งปันความรู้สึกที่ดีร่วมกันในกิจกรรมที่จัดขึ้น และเป็นกิจกรรมที่ทุกคนพอใจจะทำร่วมกันมิใช่เพราะการบังคับ เช่นการรับประทานอาหารโดยพร้อมหน้ากัน การสนุกสนานรื่นเริงร่วมกันทำนันทนาการ ออกกำลังกายร่วมกัน เป็นต้น

๓. การมีพันธะต่อความสุขและสวัสดิภาพของครอบครัวร่วมกันในเชิงลักษณะของการส่งเสริมซึ่งกันและกัน ให้เกิดความสุขและสวัสดิภาพที่ดี เป็นการห่วงใยกันและกันอย่างแท้จริง ชีวิตปัจจุบันมักไม่มีเวลาว่าง ทุกคนดูยุ่งวุ่นวายกับการทำงานหรือการเรียนของแต่ละคน ครอบครัวที่มีคุณภาพที่เราพบก็จะประสบปัญหานี้ด้วย แต่ถ้าทุกคนในครอบครัวเหล่านี้จะมานั่งลงพร้อมหน้ากันและเล่าให้คนทั้งครอบครัวฟังว่ากิจกรรมที่วุ่นวายของแต่ละคนนั้นมีอะไรบ้าง และเป็นอย่างไรบ้าง ด้วยวิธีนี้แสดงให้เห็นว่าโดยแท้จริงแล้ว เวลาไม่ได้เป็นอุปสรรคของการห่วงใย สวัสดิภาพของกันและกันในครอบครัว

๔. มีการติดต่อสื่อสารกันเป็นอย่างดี ควรมีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอ และเป็นไปอย่างเปิดเผย จริงใจ มีความไว้วางใจต่อกัน และเรื่องที่จะละเว้นการกล่าวถึงไม่ได้ก็คือ ครอบครัวทุกครอบครัวย่อมมีเรื่องขัดแย้งทะเลาะกัน ครอบครัวที่มีคุณภาพก็เช่นกัน แต่สำหรับครอบครัวเหล่านี้คนในครอบครัวจะนำความขัดแย้งออกมาพูดกัน ไม่ปกปิดไม่เก็บไว้ในใจ แต่พยายามที่จะร่วมรับความรู้สึกของกันและกัน และพยายามหาทางเลือก ทางแก้ไขที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน เราอาจเรียกวิธีการนี้ว่า ใช้ความขัดแย้งไปในทางสร้างสรรค์ก็ว่าได้

^{๑๔} โสภกา ขปีลมันน์ และคณะ, การศึกษารูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔

๕. การมีศรัทธาต่อศาสนา ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดคนในครอบครัวจะมีความศรัทธาต่อศาสนานั้นในระดับสูง มักจะมีกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน เช่น ไปเข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์พร้อมกันหรือเข้าวัดฟังพระเทศน์ร่วมกัน ในหลายครอบครัวที่พบอาจมีส่วนจัดตั้งองค์กรทางศาสนา เช่น สร้างวัดหรือ เป็นธุระให้กับกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น การที่คนในครอบครัวมี ศรัทธาต่อศาสนาจะช่วยทำให้มีสติ มีความอดทนต่อกัน มีการให้อภัยต่อผู้อื่นสูง ระวังความโกรธได้เร็ว และรู้จักที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

๖. การมีความสามารถจัดการกับวิกฤติการณ์ในครอบครัวได้อย่างดี คุณสมบัติข้อนี้จะเป็นการสกัดกั้น และป้องกันปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี คนในครอบครัวจะร่วมกันต่อสู้ปัญหาแทนที่จะทอดทิ้งหรือแตกแยกไปคนละทิศและทาง พวกเขาจะให้กำลังใจซึ่งกัน และกันและร่วมกันคลี่คลายปัญหาได้ในที่สุด

สุรพล พยอมแย้ม ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งในครอบครัวไว้ว่าครอบครัวที่เข้มแข็งหมายถึง^{๒๐} ครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี มีความสามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและมีความสุข ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ สามารถเผชิญอุปสรรคและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแนวคิดของนักวิชาการข้างต้นที่กล่าวถึงความเข้มแข็งในครอบครัว มีแนวคิดสอดคล้องกับแนวคิดของ สมพร เทพลีธา^{๒๑} ศิริรัตน์ แอดสกุล^{๒๒} และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครปฐม^{๒๓} ซึ่งสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครปฐม จะมีประเด็นเพิ่มเติม คือ ครอบครัวที่อยู่เป็นหลักแหล่งมั่นคงมีสภาพที่ปลอดภัยสุขภาพดีลักษณะ

สำหรับแนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของครอบครัว มีนักวิชาการชาวต่างประเทศได้กล่าวไว้ดังนี้

กอดดาร์ด^{๒๔} (Goddard) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องคุณสมบัติที่ครอบครัวเข้มแข็งควรมีไว้ว่า

๑. สมาชิกของครอบครัวควรดูแลเอาใจใส่กันและกัน และรู้จักชื่นชมยินดีต่อกันและกัน (Caring and appreciation) ความเข้มแข็งของครอบครัวควรประกอบด้วยบรรยากาศของความรัก

^{๒๐} สุรพล พยอมแย้ม, **จิตวิทยาสัมพันธภาพ**, (กาญจนบุรี: สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๒.

^{๒๑} สมพร เทพลีธา, **ครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๘). หน้า ๕๗-๖๑.

^{๒๒} ศิริรัตน์ แอดสกุล, **ครอบครัว: สารความรู้**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐). หน้า ๖๐-๖๕.

^{๒๓} สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครปฐม, **ครอบครัวดีมีสุข**, (นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖.

^{๒๔} นักรู้กานต์ จิตต์สงวน, **ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖-๕๘.

ความเข้าใจ ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิกในครอบครัว มีการให้อภัยเมื่อสมาชิกคนใดได้ทำผิดพลาดไป การรู้จักขอโทษ สำนึกความผิด การแบ่งปัน การช่วยเหลือ มีเจตคติและทัศนคติต่อกัน และกันในแง่บวก และที่สำคัญไปกว่านั้น คือการให้เวลาอย่างมีคุณภาพต่อสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ เช่น การรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน การพูดคุยด้วยการสื่อสารที่ดี สมาชิกวัยเด็กย่อมต้องการ เวลาจากบิดามารดา ต้องการมีสิ่งสุนทรีย์และนันทนาการร่วมกันกับบิดามารดา และต้องการให้บิดามารดาปฏิบัติต่อเขาด้วยความรักและเมตตากรุณา และบิดามารดาและสมาชิกผู้สูงวัยย่อมต้องการความสนใจ การเอาใจใส่ดูแลจากสมาชิกในวัยเยาว์เช่นกัน

๒. สมาชิกของครอบครัวควรมีสัจจะที่ดีเป็นเครื่องผูกพันต่อกัน (Commitment) ครอบครัวเข้มแข็งย่อมรักษาสัจจะคือความจริงใจไม่โกหกหลอกลวง มีความซื่อสัตย์ มั่นคงเป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิกของครอบครัว (ซึ่งความไว้วางใจ ย่อมมีเหตุผลและผลกระทบต่อความรู้สึกจริงใจ ความหวัง จินตนาการ ความรัก ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เมื่อความไว้วางใจระหว่างสมาชิกของครอบครัวถูกทำลายย่อมเกิดความทุกข์ ความขี้เมรัยและความปรารถนาหรือความต้องการทางด้านอื่นๆ ในทางลบ) และรักษาสัจจะที่ดั่งใจของครอบครัวไว้ เช่น สัมพันธภาพที่ดีต่อกัน การเรียนรู้ที่จะรักษาขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา หรือแม้แต่ข้อปฏิบัติที่ดีและปฏิบัติต่อกันเป็นประจำในครอบครัว การศึกษาประวัติของตระกูล ประวัติศาสตร์ของชุมชนของตนเอง นับเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถหล่อเลี้ยงความรักความอบอุ่น สร้างความใกล้ชิดให้สมาชิกของครอบครัวเกิดความผูกพัน ภาคภูมิใจและมีความปลอดภัยและมั่นคงทางจิตใจได้

๓. สมาชิกในครอบครัวควรมีการสื่อสารที่ดีต่อกัน (Communication) ครอบครัวที่เข้มแข็ง ย่อมมีวิธีการสื่อสาร ถ่ายทอดความผูกพัน ความรู้สึกที่ดี ระหว่างสมาชิกในครอบครัวด้วยกัน และกับสังคมภายนอก การรู้จักเอาใจใส่ การให้คำแนะนำ และยินดีเป็นที่ปรึกษา เมื่อสมาชิกเผชิญปัญหากับการตัดสินใจ และมีแนวทางสันติที่จะจัดการกับปัญหา

๔. สมาชิกของครอบครัวควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันและแผ่ขยายสู่ชุมชน (Community and family ties) ครอบครัวเข้มแข็งจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันในหมู่สมาชิกรวมถึงญาติพี่น้องของครอบครัวเดิม มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนบ้าน สังคมอื่นๆ และรู้จักแสดงความใกล้ชิดกับสังคมที่เกี่ยวข้องในแนวทางที่เหมาะสม สัมพันธภาพที่ดีดังกล่าวจะเห็นผลชัดเจนยามเมื่อครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหา ซึ่งอาจต้องยอมรับความช่วยเหลือด้านต่างๆ เพื่อให้ครอบครัวสามารถสามารถยืนหยัดต่อไปได้โดยไม่ล่มสลายโดยง่าย อันอาจส่งผลกระทบต่อสมาชิกวัยเด็กของครอบครัว

๕. สมาชิกของครอบครัวควรรู้จักแบ่งเวลาให้กันและกัน (Time together) การมีกิจกรรมร่วมกันจะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เป็นความผูกพันทางจิตใจให้เกิดพลังที่เข้มแข็งแม้ว่า บิดามารดาจะเป็นผู้นำครอบครัวที่สำคัญแต่สมาชิกวัยเด็กก็ควรได้รับการยอมรับ

ได้รับความเมตตากรุณา จากบิดามารดาในการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีมีเหตุผล จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวเข้มแข็งจะประกอบด้วยสมาชิกที่มีการพบปะพูดคุย เสริมสร้างนันทนาการหรือกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะส่งผลต่อการเสริมสร้างเจตคติ ทศนคติ การตัดสินใจอย่างถูกต้องของสมาชิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ได้แสดงออกและมีข้อตกลงที่ร่วมกันอันจะเป็นแบบอย่างการมีประชาธิปไตยในครอบครัวต่อไป

๖. สมาชิกของครอบครัวรู้จักการโอนอ่อนผ่อนปรน และพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในชีวิต (Flexibility and openness to change) แม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีกฎเกณฑ์ต่างๆ ภายในครอบครัวไม่เหมือนกันอันเนื่องจากภูมิหลังของบิดามารดา บุคลิกภาพและความคิดเจตคติที่ได้รับการอบรมมาจากครอบครัวเดิมต่างกัน แต่ทุกครอบครัวไม่อาจหลีกเลี่ยงภาวะที่จะต้องมีการตัดสินใจ ปัจจัยที่ช่วยในการตัดสินใจและเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจในเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดวัฏจักรชีวิตครอบครัวได้นั้นจะเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงที่สมาชิกร่วมกันปฏิบัติ ดังนั้นกฎเกณฑ์ของครอบครัวที่ตั้งขึ้นไว้จึงต้องมีความเป็นระเบียบและความเข้มงวด และต้องสามารถยืดหยุ่นได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อบรรลุเป้าหมาย อันเป็นผลดีต่อครอบครัวจึงนับว่าเป็นภาวะที่ครอบครัวเข้มแข็งจำเป็นต้องมีทางเลือกในการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้รักษาความเป็นเอกภาพของครอบครัวไว้ได้โดยเฉพาะยามเผชิญปัญหาหรือวิกฤติการณ์และความเครียด

จากแนวคิดของ กอดดาด สอดคล้องกับความคิดของ วีลา (Vela 1996, อ้างถึงใน นัฏฐ์ กานต์ จิตต์สงวน ๒๕๔๖: ๕๔-๕๖) และ เจนสัน (Jenson 1999, อ้างถึงใน นัฏฐ์ กานต์ จิตต์สงวน ๒๕๔๖: ๕๘-๕๙) แต่มีประเด็นที่เพิ่ม คือ สมาชิกของครอบครัวควรมีความเคร่งครัดต่อข้อปฏิบัติทางศาสนา การยึดหลักปฏิบัติทางศาสนาโดยเคร่งครัดนี้สำคัญมากต่อการเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง จากการศึกษาวิจัยหลายชิ้นตลอด ๓๐ ปี ของ เจนสัน พบคุณสมบัติข้อนี้ในครอบครัวเข้มแข็งทุกครอบครัวว่าการยึดหลักปฏิบัติทางศาสนาสามารถเชื่อมความผูกพันที่ดี ระหว่างข้อปฏิบัติเพื่อความสุขในชีวิตสมรสและยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมในจิตใจของหมู่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งสุดท้ายจะส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวประสบความสำเร็จในกิจการงานของตน

จากแนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งในครอบครัว ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะของครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง ตามแนวคิดของนักวิชาการหลายๆ ท่าน จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

สำหรับงานวิจัยนี้ ความเข้มแข็งในครอบครัว หมายถึง ภาวะในครอบครัวที่สมาชิกของครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ในสาระสำคัญ รวม ๖ ประเด็น คือ

๑. มีการทำกิจกรรมร่วมกัน
๒. มีความผูกพันต่อกัน
๓. มีการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ

๔. มีการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
๕. มีการสื่อสารที่ดีและมีประสิทธิภาพ
๖. มีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว

คณะอนุกรรมการส่งเสริมวิถีชีวิตครอบครัวและชุมชน^{๒๕} ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ๗ ประการ ดังนี้

๑. ควรสร้างความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สุขภาพ อนามัย จิตใจ อายุ และระดับความรู้เพียงพอที่จะประกอบอาชีพ มีวุฒิภาวะ มีความรู้ในการเลี้ยงดูอบรมเด็กให้มีพัฒนาการรอบด้านเหมาะสมตามวัย ถ้าไม่พร้อมอย่าแต่งงาน ถ้าแต่งงานแล้วไม่พร้อมก็อย่าเพิ่งมีลูก

๒. มีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกันในความสัมพันธ์ทั้งทางร่างกาย และจิตวิญญาณ ให้มีดวงใจที่หลอมเป็นดวงเดียวกันภายในครอบครัว

๓. ต้องมีขรवास ๔ หรือธรรมะของผู้ครองเรือน คือ

- สัจจะ ต้องซื่อสัตย์ ไม่นอกใจ เพื่อป้องกันการแตกแยกร้างฉาน
- ทมะ บังคับตนให้ประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตนและปรับปรุงตนอยู่เสมอ
- ขันติ อดทน อดกลั้น
- จาคะ มีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน

๔. ต้องใช้เวลาอย่างมีคุณภาพ มีกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและความผูกพันระหว่างกัน อันเป็นวิถีทางที่จะเรียนรู้ศักยภาพ ความสนใจ ความคิด ตลอดจนจุดอ่อนของแต่ละคนที่จะช่วยเสริมสร้างหรือแก้ไขให้เหมาะสมต่อไปได้ อีกทั้งต้องชื่นชมความสามารถของกันและกัน

๕. ต้องสื่อสารกันด้วยเหตุผล ร่วมกันแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ แม้เด็กก็ต้องหัดให้มีส่วนร่วมร่วมโดยดูให้เหมาะสมตามวัย ต้องเคารพในเหตุผลของกันและกัน

๖. ต้องปรับบทบาทผู้นำ ผู้ตามระหว่างชายหญิง ให้เป็นเพื่อนคู่คิดร่วมตัดสินใจเพื่อให้โอกาสสตรีที่จะมีส่วนร่วม มีความรู้ มีทักษะ มีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มพลังสตรีให้สามารถเพิ่มพลังครอบครัว โดยส่วนรวมได้ยิ่งขึ้น

๗. ต้องปรับบทบาทค่านิยมต่างๆ โดยเฉพาะในการเลี้ยงดูอบรมเด็ก เช่น ให้ความสำคัญแก่บทบาทพ่อเพิ่มมากขึ้น การเลิกคิดว่าครอบครัวที่จะมีความสุขได้นั้น ต้องมีฐานะมั่งคั่งร่ำรวย

^{๒๕} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, คณะอนุกรรมการส่งเสริมวิถีชีวิตครอบครัวและชุมชน, การส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗), หน้า ๙๕-๙๖.

การสร้างภูมิคุ้มกันตลอดจนทักษะผู้บริโภครที่มีคุณภาพ เพื่อมิให้หลงใหลไปกับกระแสบริโภคนิยม เงินนิยม การเลิกค่านิยมและพฤติกรรมที่มีอคติทางเพศเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็ก

นอกจากนั้น การพัฒนาครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ รัฐต้องส่งเสริมในเรื่องการให้การศึกษา เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย สังคม และการเมือง ฯลฯ ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน เพิ่มขีดความสามารถขององค์กรในระดับชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการวางแผน เพื่อดูแลเสริมขีดความสามารถของพลังครอบครัวและชุมชน

สำหรับ เดือนเพ็ญ คังชะฤกษ์ ได้เสนอแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในครอบครัว ดังนี้^{๒๖}

๑. ควรมีการให้ความรู้แก่พ่อแม่สมาชิกในครอบครัว และชุมชนในเรื่องครอบครัวศึกษา เน้นในการศึกษาเพื่อเตรียมตัวเป็นพ่อแม่ที่ดี เน้นบทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา บทบาทของพ่อแม่สมาชิกในครอบครัวและชุมชน ความต้องการพื้นฐานของเด็ก พัฒนาการของเด็กในแต่ละวัย และการเสริมสร้างทักษะต่างๆ ให้กับเด็กให้เหมาะสมตามวัย

๒. ควรมีการแนะนำและการให้คำปรึกษาครอบครัว อาทิในเรื่องปัญหาครอบครัว การให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ในกลุ่มเด็กที่มีความเสี่ยง เพื่อป้องกันและหยุดยั้งปัญหา การปรับตัว และสุขภาพจิตของครอบครัว ความรุนแรงในครอบครัว และกฎหมายครอบครัว เป็นต้น

๓. ควรสอดแทรกความรู้เรื่องครอบครัวศึกษาในทุกๆ หลักสูตรการฝึกอบรม

๔. จัดให้มีสถานที่สาธารณะสวนสาธารณะในชุมชน เพื่อให้ครอบครัวได้มีโอกาสใช้เวลาพักผ่อนร่วมกันอย่างมีอิสระและไม่สิ้นเปลือง

๕. จัดกิจกรรมที่สมาชิกครอบครัวส่วนใหญ่สามารถร่วมกิจกรรมกันได้

๖. การแสวงหาอาสาพัฒนาเด็ก เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐและชุมชน โดยการนำความรู้และบริการของรัฐไปสู่ประชาชน และนำปัญหาอุปสรรค ตลอดจนทั้งข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับเด็กก่อนวัยเรียน ให้รัฐหาทางแก้ไขและสนับสนุนต่อไป โดยอาสาพัฒนาเด็ก ไปให้ความรู้แก่พ่อแม่ โดยการเยี่ยมบ้านหรือที่จุดนัดพบ ตลอดจนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางที่ทำให้ครอบครัวมั่นคงแข็งแรงและมีความสุข โดยอาศัยความรู้ทางโลก และทางธรรม ความสุขและความมั่นคงของครอบครัวเกิดจากเหตุสำคัญเหล่านี้^{๒๗}

^{๒๖} เดือนเพ็ญ คังชะฤกษ์, “แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในครอบครัว.” ใน การส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๗), หน้า ๘๑ - ๘๓.

^{๒๗} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๑

๑. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก ความเสมอภาคของสามี ภรรยา
๒. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก การปรับความต่างเข้าหากันของสามี ภรรยา
๓. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก การยึดมั่นในนิรามิสสุข ของสามี ภรรยา
๔. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก ฉันทะของสมาชิกครอบครัว
๕. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก วิริยะของสมาชิกครอบครัว
๖. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก สัจจะของสมาชิกครอบครัว
๗. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก เมตตาของสมาชิกครอบครัว
๘. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก ทานของสมาชิกครอบครัว
๙. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก ชั้นดีของสมาชิกครอบครัว
๑๐. ความสุขของครอบครัวเกิดจาก สัมมาทิฐิของสมาชิกครอบครัว

จะเห็นว่ามีเหตุปัจจัยหลายประการที่จะทำให้ครอบครัวมั่นคงและมีความสุขได้ ยังมีปัจจัยเหตุมากที่ยังปฏิบัติยาก เพราะจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องครบถ้วนและนาน แต่อาจจัดหมวดหมู่เสียใหม่เป็น ๓ เหตุใหญ่ได้ คือ

- ๑) ปัจจัยก่อนสมรส นั่นคือ เลือกคู่ที่มีความเสมอภาคและมีความรักกัน (ฉันทะ)
- ๒) เมื่อสมรสแล้ว ต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน ทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่กัน อดทนและ
- ๓) ปัจจัยแกน คือความเข้าใจชีวิตสมรสให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) และการยึดความสุขชนิดที่ไม่ต้องพึ่งพากันเป็นหลัก (นิรามิสสุข) เช่น ความสุขจากการทำดีทั้งหลาย ความสุขจากการใช้ปัญญา ความสุขจากการผลงานที่ทำ

บทบาทหน้าที่ของสามีภรรยา และบุตรในการสร้างครอบครัวให้เข้มแข็ง

การสร้างครอบครัวให้เกิดความเข้มแข็งนั้น สมาชิกในครอบครัวจะต้องรู้จักบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของตน ตลอดจนสามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบของตน ดังแนวความคิดของ สมพร เทพสิทธิ์า ที่ได้เสนอไว้ดังนี้^{๒๘}

หน้าที่ของสามี

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยา ไม่ทำร้ายร่างกาย และจิตใจ คຸ້ມครองให้ความปลอดภัย
๓. อดทน อดกลั้น และให้อภัยต่อปัญหาที่เกิดขึ้น
๔. ซื่อสัตย์ ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา

^{๒๘} สมพร เทพสิทธิ์า, ครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๒-๖๔.

๕. ดูแลความเป็นอยู่ของภรรยา และสมาชิกของครอบครัว เช่น รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัว

๖. ปรึกษาหารือกับภรรยา แบ่งบทบาทหน้าที่ภารกิจของครอบครัว

๗. ร่วมทุกข์ร่วมสุข ช่วยเหลือกันทั้งงานอาชีพ ภาระในบ้านและการอบรมเลี้ยงดูบุตรร่วมกับภรรยา

๘. ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ทั้งงานอาชีพ และการพัฒนาความเป็นอยู่ของครอบครัว

หน้าที่ของภรรยา

๑. ยกย่องให้เกียรติสามี

๒. จัดการงานบ้านเรือนให้เรียบร้อย ดูแลเรื่องอาหารการกินและความเป็นอยู่

๓. สงเคราะห์ญาติมิตรสองฝ่ายด้วยดี

๔. ไม่ประพฤตินอกใจสามี

๕. รักษาทรัพย์สินที่หามาได้และใช้จ่ายอย่างประหยัด

๖. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง

๗. ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี ช่วยเหลือกันทั้งงานอาชีพ และภารกิจในบ้าน

๘. ปรึกษาหารือสามีให้การเลี้ยงดูอบรมและการศึกษาของลูก

หน้าที่ของบุตร

๑. เป็นบุตรที่มีความกตัญญูกตเวที เข้าใจหลักธรรมศาสนาดี

๒. รู้จักเคารพนบนาบเชื่อฟังบิดามารดาไม่ละทิ้งคุณค่านิยมขนบธรรมเนียมที่ดี

๓. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน พัฒนาตนเอง มีความคิดเห็นถูกต้อง รู้จักค่านิยมที่ถูกต้องใช้ชีวิต

อย่างมีเหตุผล รู้จักคบเพื่อนที่ดี

๔. รู้จักดูแลรักษาสุขภาพตนเอง

๕. ช่วยทำกิจการงานของพ่อแม่ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองครอบครัวและสังคม

๖. ดำรงวงศ์ตระกูลให้ดี ลูกต้องรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลโดยกระทำความดีรักใคร่กลมเกลียวกันในหมู่ญาติพี่น้อง

๗. ประพฤติตนเหมาะสมที่จะรับมรดก ดูแลทรัพย์สินให้ดีอย่าให้เสื่อมโทรม เสียหายและให้เพิ่มพูนโดยสุจริต

๘. สนใจและเข้าใจการบริการของรัฐ การเมือง กฎหมาย ฯลฯ

จากที่กล่าวมาในเรื่องของบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว จะเห็นได้ว่าถ้าสมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่ต่างๆของตน ตลอดจนปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนจะมีผล

ทำให้ครอบครัวมีความสุข และเกิดความเข้มแข็งขึ้นในครอบครัว ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย จึงได้นำแนวคิดเรื่องการมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตร มาเป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาถึงความเข้มแข็งในครอบครัว

๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง

๒.๒.๑. กัลยาณมิตรธรรม

คำว่า “กัลยาณมิตร” แปลความหมายคำ “กัลยาณ” ว่า หมายถึง งาม ดี และ “มิตร” หมายถึง เพื่อนรักใคร่ที่สนิทสนมคุ้นเคย ดังนั้น กัลยาณมิตร จึงมีความหมายว่า เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่คุ้นเคยที่งาม หรือ มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับจัดเป็น “มิตรแท้” หรือ “มิตรมีใจดี” มี ๔ พวก ได้แก่^{๒๙}

- ๑) มิตรมีอุปการะ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ
  - ๑.๑ ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
  - ๑.๒ ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
  - ๑.๓ เป็นที่พึ่งได้เมื่อมีภัย
  - ๑.๔ เมื่อมีกิจจำเป็นก็ช่วยเรื่องโรคทรัพย์ให้ได้ถึง ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการ
- ๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ
  - ๒.๑ บอกความลับแก่เพื่อน
  - ๒.๒ ปิดความลับของเพื่อน
  - ๒.๓ ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
  - ๒.๔ สละได้แม้ชีวิตเพื่อประโยชน์ของเพื่อน
- ๓) มิตรแนะนำประโยชน์ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ
  - ๓.๑ ห้ามปรามมิให้ทำความชั่ว
  - ๓.๒ แนะนำให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี
  - ๓.๓ ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง
  - ๓.๔ บอกทางสงบสุขหรือทางสวรรค์ให้
- ๔) มิตรมีความรักใคร่ : เป็นมิตรมีใจดีโดยเหตุ ๔ ประการ คือ
  - ๔.๑ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน
  - ๔.๒ ยินดีในความเจริญของเพื่อน

^{๒๙} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๔/๒๐๙-๒๑๑.

๔.๓ ห้ามปรามผู้ที่นินทาเพื่อน

๔.๔ สนับสนุนผู้ที่สรรเสริญเพื่อน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสคาถาไว้ว่า

“บุคคลที่เป็นมิตรมีใจดี ๔ จำพวกนี้ คือ....

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว

พึงเข้าไปคบหาด้วยความจริงใจ

เหมือนมารดาคบหาบุตรผู้เกิดแต่อกฉะนั้น...”^{๓๐}

กัลยาณมิตรมีได้หมายถึงเพื่อนที่ดีตามความหมายสามัญเท่านั้น แต่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในหนทางแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านยกตัวอย่างว่า ได้แก่พระพุทธเจ้า และพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ โดยพระพุทธเจ้าจะตรัสแก่เหล่าภิกษุสาวกว่า ให้คบพระพุทธองค์เป็นมิตร ก็จะสามารถหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสไปได้^{๓๑} พระอรหันตสาวก ครูอาจารย์ และผู้ทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำ เป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่าก็ตาม^{๓๒} เป็นผู้มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ของชาวพุทธ คือความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานที่ดี เพื่อยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ผู้สั่งสอนแนะนำ ชักนำไปในหนทางที่ถูกต้องดีงาม ผู้เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มิตธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการ คือ ๑) รู้หลัก และรู้จักเหตุ (ธัมมัญญูตา) ๒) รู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล (อัตถัญญูตา) ๓) รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม (อัตตัญญูตา) ๔) รู้จักประมาณ ความพอเหมาะพอดี (มัตตัญญูตา) ๕) รู้จักกาล รู้เวลาใดควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน (กาลัญญูตา) ๖) รู้จักชุมชน รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม รู้จักมารยาท รู้ระเบียบวินัย ข้อควรปฏิบัติต่างๆ (ปริสัญญูตา) และ ๗) รู้จักบุคคล รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยอภัยาศัย โดยความสามารถ โดยคุณธรรม (ปุคคลัญญูตา)^{๓๓} และพระพุทธองค์ได้ทรงประทานเกณฑ์ตัดสินความเป็นกัลยาณมิตรไว้แก่บริษัท ๔^{๓๔} ดังนี้

^{๓๐} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑.

^{๓๑} สุตตันตปิฎก สยัตตนิคาย มหาวารวคคปาติ (ภาษาไทย) ๑๙/๒/๔.

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๒๓.

^{๓๓} ดู สปัทธิธรรม ๗ ใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๓๔} ชุมชนชาวพุทธ ๔ พวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา – พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๗๖.

ก. คุณลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการ:

๑. มีศรัทธา คือเชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม
๒. มีศีล คือเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่นับถือของสัตว์ทั้งหลาย
๓. มีสุตะ คือ กล่าวถ้อยคำที่ลึกซึ้งที่สัมปยุตด้วยสัจจะและปฏิจจสมุปาบาท^{๓๕}
๔. มีจาคะ คือ ปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่
๕. มีความเพียร คือ ปรารถนาความเพียรในการปฏิบัติเพื่อเกื้อหนุนแก่ตนและเกื้อกูลแก่

ผู้อื่น

๖. มีสติ คือ มีสติตั้งมั่น

๗. มีสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน และ

๘. มีปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาภาวนาแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูล และสิ่งไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งในอารมณ์นั้น ด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร^{๓๖}

ข. องค์คุณของกัลยาณมิตร : พระพุทธเจ้าทรงประทานองค์แห่งมิตรไว้ ๒ พระสูตร คือ

(๑) ปฐมมิตตสูตร^{๓๗} ว่าด้วยองค์ ๗ ประการ แห่งมิตรผู้เป็นที่น่าคบหา คือ ๑. ให้สิ่งที่ให้ ได้ยาก ๒. ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ๓. อุดหนุนถ้อยคำที่อุดหนุนได้ยาก ๔. เปิดเผยความลับแก่เพื่อน ๕. ปิดความลับของเพื่อน ๖. ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ ๗. เมื่อเพื่อนสิ้นโรคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าในฐานะทั้ง ๗ นี้ หากปรากฏมีอยู่ในบุคคลใดก็ตามในโลกนี้ บุคคลนั้นจัดเป็นมิตรที่ควรแก่การคบหา

(๒) ทุติยมิตตสูตร^{๓๘} ว่าด้วย “กัลยาณมิตรธรรม ๗” คือองค์คุณของกัลยาณมิตรหรือคุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ^{๓๙} คือ

ก) **ปิโย** หมายถึง นำรักด้วยมีเมตตา เป็นที่สบายจิต สนิทใจ ชวนให้อยากเข้าไปหา และปรึกษาไต่ถามปัญหาขัดข้องใจต่างๆ เพราะมีคุณลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

^{๓๕} ปฏิจจสมุปาบาท ใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย) ๑๐/๙๕-๑๑๖/๕๗-๖๖.

^{๓๖} ดู “ทุติยมิตตสูตร” ใน สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๓๗} “องค์แห่งมิตร สูตรที่ ๑”, สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓ /๓๖/๕๖.

^{๓๘} “องค์แห่งมิตร สูตรที่ ๒”, สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๔.

ข) **ครุ** หมายถึง นำเคารพด้วยความประพฤตินักแน่นอันสมควรแก่ฐานะ เป็นที่พึ่งอาศัยได้ คือให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ และความรู้สึกปลอดภัย

ค) **ภาวนีโย** หมายถึง นำเจริญใจ นำยกย่องด้วยความเป็นผู้รู้และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ สมควรแก่การเอาอย่าง ปฏิบัติตาม ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

ง) **วัตตา** หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรบ้าง และคอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ ช่างเจรจาปราศรัย ถูกโอกาส ถูกกาลเทศะ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี โดยใช้แบบอย่างที่ดีของพระพุทธเจ้า ได้แก่

๑. **รู้หลักการพูด ตามหลักการตรัสถ้อยคำของพระพุทธองค์** ที่ว่า ๑.๑ คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๑.๒ คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๑.๓ คำพูดที่จริงถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส ๑.๔ คำพูดที่ไม่จริงไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส ๑.๕ คำพูดที่จริงถูกต้อง แต่ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์ไม่ตรัส และ ๑.๖ คำพูดที่จริงถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น พระองค์เลือกเวลาตรัส^{๔๐}

๒. **รู้องค์ประกอบของวาจาสุภาษิต** ที่ว่า ๒.๑ วาจาที่กล่าวถูกต้อง ๒.๒ วาจาที่กล่าวเป็นความจริง ๒.๓ วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน ๒.๔ วาจาที่กล่าวเป็นประโยชน์^{๔๑} ๒.๕ วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา^{๔๒}

๓. ศึกษาเคล็ดลับการพูดของพระพุทธองค์ที่ตรัสแก่พระอานนท

พระพุทธเจ้าตรัสถึงเคล็ดลับในการตรัสถ้อยคำของพระพุทธองค์แก่พระอานนท์ว่า

“อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มีใช้สิ่งทีกระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น ฟังตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจ คือ ๑. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ ๒. เราจักกล่าวชี้แจง ยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ ๓. เราจักแสดงด้วยความเอ็นดู (เมตตา) ๔. เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อาภิส (ไม่มุ่งหวังลาภหรือปัจจัย ๔ เพื่อตน) ๕. เราจักแสดงไปโดยไม่ให้กระทบตน และผู้อื่น”^{๔๓}

^{๔๐} สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (ภาษาไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘.

^{๔๑} ดังพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว ที่คนฟังแล้วสงบระงับได้ ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑,๐๐๐ คำ - สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อัมมบท (ภาษาไทย) ๒๕/๑๐๐/๖๑.

^{๔๒} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๒/๑๔๘/๓๓๘.

ผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรจึงต้องศึกษาหลักการ และเคล็ดลับต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น แล้วนำไปฝึกฝนปฏิบัติให้ได้ผลสำเร็จ เพราะการใช้วาจาหรือการใช้คำพูดสามารถทำให้คนรักนับถือ หรือทำให้คนเกลียดและดูแคลนปราศจากความนับถือได้ เมื่อบุคคลเลือกที่จะพูดในสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ก็ย่อมมีคนรัก เชื่อฟัง ยกย่อง และนับถือในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของเขาได้ แต่หากบุคคลพูดเพื่อเจ้อ หาแก่นสารอะไรมิได้ก็จะมีแต่คนชิงชัง เบื่อหน่าย เช่นสุภาสิตที่ว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ตัว พูดชั่วอัปราชัย”

จ) วณิกขโม หมายถึง อุดหนุนต่อถ้อยคำต่างๆ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อุดหนุนฟังได้โดยไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริงย่อมไม่หวั่นไหวต่อคำพูดสบประมาท หรือคำพูดที่หมายจะลองภูมิลองปัญญา เป็นต้น เพราะผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริงย่อมไม่มึนงงหมายที่จะเอาชนะผู้อื่นด้วยการอวดตนหรือถือดีว่ามีภูมิปัญญาที่เหนือกว่า ดังนั้นท่าทีของกัลยาณมิตรจึงเป็นท่าทีของผู้มีใจกว้าง ยอมรับได้ในความคิดเห็นของผู้อื่น แม้จะไม่เป็นที่น่าพอใจก็ตาม และย่อมไม่หวั่นไหวต่อคำสรรเสริญหรือคำนิทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งนี้คุณลักษณะ และคุณประโยชน์ของความเป็นผู้รู้จักอดทน หรือความเป็นผู้มีขันติ มีตามพุทธภาษิตดังนี้

ภูเขาศิลาแห่งทิบ ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะลมฉันใด บัญชิตย่อมไม่หวั่นไหว เพราะนิทา สรรเสริญ ฉะนั้น^{๔๔} . . . ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ขันติเป็นตะบะของผู้ پاکเพียรขันติเป็นกำลังของนักพรต ขันตินำประโยชน์สุขมาให้^{๔๕}

นอกจากนั้น ความเป็นผู้มีขันติ มีความอดทน อดกลั้น ยังไม่ก่อให้เกิดเวรอีกด้วยดังภาษิตที่ว่า “เสนาแม่หมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชารบอยู่ ไม่ฟังได้ประโยชน์ที่สัตบุรุษผู้มีขันติฟังได้ (เพราะว่า) เวรทั้งหลายของผู้มีขันติเป็นกำลัง ย่อมสงบระงับ”^{๔๖}

ฉ) คัมภีร์ยจ กถิง กัตตา หมายถึง แผลงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป กล่าวได้ว่าหมายถึงความเป็นผู้ที่กล่าวคำที่ลุ่มลึกให้เข้าใจง่าย หรือทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย โดยการศึกษาและปฏิบัติตามลีลาการสอนของพระพุทธองค์ที่เรียกว่าธรรมมีกถาหรือ เทศนาวิธี ๔ คือ

^{๔๓} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓.

^{๔๔} สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

^{๔๕} คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธศาสนสุภาษิต (เล่ม ๓), พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕, สัตบุรุษผู้มีขันติฟังได้ประโยชน์อันใด ประโยชน์นั้นเสนาแม่หมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชารบอยู่ก็ไม่ฟังได้ เวรทั้งหลายย่อมสงบระงับได้ด้วยกำลังแห่งขันติ (สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก (ภาษาไทย) ๒๗/๖๘/ ๖๐๖.)

๑. สันทัดสนา ชี้แจงให้เห็นชัด
๒. สมาทปนา ชวนให้อายากรับไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้อาจหาญแกล้าวกล้า และ
๔. สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง^{๔๗}

ข) โน จัฎฐาเน นิโยชเย หมายถึง ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ไม่เกิดประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ แต่ชักนำไปในทางตรงข้ามคือทางที่ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและมีคติเป็นสุข^{๔๘} โดยการสอนชี้แนะตามหลักการของพระพุทธเจ้า ดังนี้

๑. ทรงสั่งสอนเพื่อจะให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น
๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้
๓. ทรงสั่งสอนเป็นอัครรรย คือผู้ปฏิบัติตามยอมได้ประโยชน์ โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ^{๔๙}

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีตรผู้ที่มีคุณสมบัติ ๗ ประการนี้ เป็นผู้ที่เหมาะสม ควรคบ และควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกความมีกัลยาณมิตรว่า “กัลยาณมิตตตา” คือ มีผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี หรือ คือความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมุ่กับผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถ ซึ่งจะช่วยเหลือสนับสนุนชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กัน ให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ หรือคือสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี^{๕๐} ทั้งหมดนี้จัดเป็นองค์ประกอบภายนอก (External Factor or Environmental Factor) หรือปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า “ปรโตโฆสะ”^{๕๑} (เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น)^{๕๒} คือ การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การอบรมสั่งสอน การแนะนำ การถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม การโฆษณาบอกเล่า การให้ข่าวสาร การให้คำอธิบายโดยให้ความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ความสดชื่นเบิกบานใจกับทุกๆ คน ให้ความเป็นมิตร ให้ความเป็นกันเอง ให้ความปรารถนาได้อย่างจริงใจกับทุกคน

^{๔๗} ดูเชิงอรรถในวินยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย) ๒/๕๑๕/๓๙.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๔๙} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๐/๑๒๖/๓๗๓.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๕๗.

^{๕๑} คือ หนึ่งในปัจจัย ๒ อย่าง ร่วมกับโยนิโสมนสิการ และโยนิโสมนสิการที่ทำให้เกิดทั้งมัจฉาทิฎฐิและสัมมาทิฎฐิ - สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๐/๑๒๖-๑๒๗/๑๕๕.

^{๕๒} ๑๑๙ ดู ปรโตโฆสะ - กัลยาณมิตร วิธีการแห่งศรัทธา ใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

เป็นญาติยิ่งด้วยญาติ เป็นมิตรยิ่งด้วยมิตร ให้คำแนะนำที่ดี ชี้หนทางที่ถูกให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องประเสริฐดีงาม ดังคำตรัสที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทไค กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า ‘จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก’”^{๕๓}

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่เหมือนกัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) นี้ ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก^{๕๔}. . . ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) นี้^{๕๕}

๒.๒.๒. เบญจศีล-เบญจธรรม

เบญจศีล หรือศีล ๕^{๕๖} คือ หลักแห่งการดำเนินชีวิตอันเป็นปกติสุข ซึ่งหากสมาชิกในครอบครัวทุกคนประพฤติปฏิบัติตามเป็นประจำสม่ำเสมอ ความรุนแรงในครอบครัวย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ นิยามของคำว่า ศีล คือข้อห้ามจำกัดความประพฤติทางกายและทางวาจา แม้ใจจะคิดใคร่ทำผิด แต่หากบุคคลสามารถห้ามกาย ห้ามใจ มิให้ทำตามความคิดนั้นเสียได้ ก็เรียกว่ารักษาศีลได้นับจากข้อ ๑. การเว้นจากการทำลายชีวิต ข้อ ๒. การเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้โดยเฉพาะข้อ ๓. การเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ข้อ ๔. การเว้นจากการพูดเท็จ เหตุปัจจัยในปัญหาความหึงหวงในคู่สมรสหรือสามีภรรยาที่ย่อมไม่มี และข้อ ๕. การเว้นจากการดื่มของเมาหรือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมตัดเหตุปัจจัยแห่งความขาดสติสัมปชัญญะอันอาจก่อให้เกิดความรุนแรงจากความมึนเมาได้ เช่น การทะเลาะวิวาท การประพฤติอันธพาล การก่อคดีทางเพศ เป็นต้น (สำหรับศีล

^{๕๓} สุตตันตปิฎก สยุตตนิทาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๕๔} สุตตันตปิฎก สยุตตนิทาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย) ๑๙/๗๗/๕๓.

^{๕๕} สุตตันตปิฎก สยุตตนิทาย มหาวารวรรค (ภาษาไทย) ๑๙/๗๗/๕๓.

^{๕๖} คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อุบาสกจะพึงหมั่นประพฤติ ในส่วนเบื้องต้น คือ ศีล ๕ ที่จะต้องรักษาประจำ - เจริญใน สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย) ๒๕/๔๖/๒๖๙, คำสมาทานว่า ๑. ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๒. อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๓. กามสุมิจฉาจารา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๔. มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ ๕. สุราเมรัยมชขปมาทภูฏานา เวรมณี สิกขาปทํ สมาธิยามิ - พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๓๙๑.

ข้อห้าในโลกสมัยใหม่นี้ยังได้มีการรวมเอาการเสพลิงเป็นพิษต่างๆ ซึ่งครอบคลุมไปถึงสื่อต่างๆ เช่น โฆษณา ภาพยนตร์ ที่ไม่เหมาะสมแก่การรับชมและรับฟังด้วย)^{๕๗} พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีล ๕ เป็นมหาทาน คือ ทานที่ยิ่งใหญ่^{๕๘} และหากจะกล่าวถึงโทษของการขาดศีล ๕ นั้น พระพุทธเจ้าตรัสถึงการเป็นผู้มีอายุและวรรณะเสื่อมถอยลงเป็นประการสำคัญ เนื่องจากการขาดศีลแต่ละข้อมีผลกระทบโยงโยถึงกัน ทรงให้ตัวอย่างว่า หากพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ปกครองคนในบ้านเมืองด้วยความเมตตา กรุณา พระราชทานทรัพย์ให้คนดีทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต เลี้ยงดูบิดามารดา บุตรและภรรยา ก็ไม่ต้องมีการขโมยข้าวของมีค่าจากใคร ไม่ต้องมีการตั้งโทษหนักเบาจนถึงขั้นฆ่าฟันประหัตประหาร ก็ไม่ต้องมีการผลิตอาวุธมีคมขึ้นมาเพื่อการประหัตประหารลงโทษผู้กระทำความผิด ในทางตรงข้าม ถ้าพระราชาหรือพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองตามอำเภอใจ ไม่เมตตาชาวบ้านชาวเมืองใต้ปกครอง มีการใช้อาวุธลงโทษผู้กระทำความผิดจากการลักขโมยเพราะไม่มีทรัพย์พอที่จะหาเลี้ยงชีพอย่างสุจริต เมื่อนั้นก็จะมีการผลิตอาวุธมาประหัตประหารเกิดปาณาติบาตกันมากขึ้น เมื่อมีการระบอบแปรหลายของ ปาณาติบาต ก็ย่อมมีมรสวาทหรือการพูดเท็จเกิดตามมา อายุของมนุษย์ก็เสื่อมถอยลงจากอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี ลดลงเรื่อยมาเป็นกึ่งหนึ่งคือ ๔๐,๐๐๐ ปี ลงไปเป็น ๒๐,๐๐๐ ปี ๑๐,๐๐๐ ปี ๕,๐๐๐ ปี เรื่อยลงมาจนจะถึงสมัยที่คนเราจะมีอายุขัยเพียง ๑๐ ปี พระพุทธเจ้าตรัสให้คนเราต้องสมาทานศีลเสมอ เพราะเมื่อถึงตอนนั้นมนุษย์จะไม่เกื้อกูลบิดามารดา ไม่เกื้อกูลสมณะนักบวชทั้งหลาย ไม่มีความเคารพนบนอบผู้ใหญ่ในตระกูล ต่างจะมีแต่ความอาฆาตพยาบาทต่อกัน มีความคิดที่จะประหัตประหารกันอย่างแรงกล้า ต่างมองกันและกันเป็นเนื้อที่จะเข่นฆ่ากัน (เรียกว่า สัตถันตริกัป^{๕๙}) น่าสะพึงกลัวมาก เมื่อถึงเวลานั้น มนุษย์จะเสียใจที่ได้สมาทานศีล ๕ และหันมาสมาทานเพื่อความเจริญแห่งอายุขัยและวรรณะใหม่ เพื่อที่จะกลับไปมีอายุขัยให้ถึง ๘๐,๐๐๐ ปี เหมือนดั่งเก่า และเมื่อนั้น เด็กหญิงที่มีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจะสมควรออกเรือนไปกับสามีได้^{๖๐} เป็นต้น

จากการที่ผู้วิจัยได้แจกแจงรายละเอียดในเรื่องการรักษาศีล ๕ นี้ ก็เพื่อการเสริมสร้างความสมดุลของชีวิตและครอบครัว และต้องการชี้ให้เห็นว่าการปลุกจิตสำนึกให้คนในครอบครัวมีความระแวดระวังที่จะไม่ก่อเวร โดยเฉพาะศีลข้อแรก คือการเว้นจากการทำลาย ไม่ควรมีการละเมิด

^{๕๗} พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร ดร., “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism)”, ๒๕๔๘, http://www.mcu.ac.th/site/major/coll_module.php?Data_type=๑๒, (๑๐ กันยายน ๒๕๕๓).

^{๕๘} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐.

^{๕๙} แปลว่า อันตรกัปพิณาศเพราะศีลตรา เป็นชื่ออันตรกัป (กัประหว่าง) ๑ ใน ๓ อันตรกัป ซึ่งเป็นกัปปย่อยของสังวัฏฏกัป (กัปล้อม) มักเรียกกันสั้นๆ ว่ากัปปินาศ อีก ๒ กัป คือ (๑) ทุพภิกขันตริกัป (กัปปินาศเพราะช้ายากหมากแพง) (๒) โรคันตริกัป (กัปปินาศเพราะโรค) คำว่ากัป ในที่นี้เป็นคำย่อของคำว่า “กัปปินาศ” – เจริญธรรม ใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๑๐๔/๗๕.

^{๖๐} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๙๑-๑๐๕/๖๗-๗๗.

แม้เพียงระดับที่มีโทษน้อยเพียงใดก็ตาม นับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งในแง่ของการไม่สะสมหรือเพาะเชื้อแห่งความเคยชินในการเป็นผู้กระทำหรือผู้สังหารในกรณีใดกรณีหนึ่ง เพราะเมื่อใดก็ตามที่ปัจเจกบุคคลกล้าที่จะก่อปาณาติบาตในระดับใดก็ตาม เขาย่อมมีมูลปัจจัยในการที่จะสามารถเป็นผู้ก่อการประทุษร้ายร่างกายของคนในครอบครัวเดียวกันได้โดยความประมาทหรือจงใจก็ตาม แม้แต่การประทุษร้ายร่างกายตนเองเพื่อประชดประชัน หรือถึงขั้นสังหารตนเองนั้น ก็ย่อมขึ้นชื่อว่าเป็นการก่อปาณาติบาตที่มีโทษมหันต์ หาใช่ทางออกของปัญหาใดๆ ที่ผู้ก่อมักจะทำคิดกันไม่เพราะถึงตนเองจะรอดพ้นจากโลกนี้ไปแต่ก็มีทุกติเป็นที่ไป และยิ่งทั้งความเดือดเนื้อร้อนใจ ความเสียใจ ความทุกข์โศกไว้ให้แก่คนในครอบครัวและผู้ที่เกี่ยวข้อง ปัญหาเมื่ออยู่ว่าทำอะไรแต่ละปัจเจกบุคคลในครอบครัวจึงจะเกรงกลัวต่อโทษของการขาดศีล ๕ โดยเฉพาะข้อปาณาติบาตที่ยังไม่มาส่งผลให้เห็น

ผู้วิจัยเห็นว่าสถาบันครอบครัว และสังคมแวดล้อมต้องมีการเสริมสร้างและสั่งสมเป็นวัฒนธรรมแห่งการถือศีล ๕ อย่างเป็นปกติขั้นต่ำ เพื่อหลีกเลี่ยงการก่อเวรแก่สัตว์และมนุษยโลก เพื่อที่จะไม่ต้องติดค้างหนี้เวรกันไปทั้งในภพปัจจุบันและในภพต่อไป ให้เป็นค่านิยมดีๆ ที่ควรนำไปปฏิบัติกัน โดยการบ่มเพาะให้ทุกคนเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า ศีล ๕ เป็นคุณสมบัติปกติของมนุษย์ เพราะทุกคนรักชีวิตของตน จึงต้องไม่ฆ่าไม่ทำร้ายกัน ไม่เช่นนั้นชีวิตจะไม่ปลอดภัย ศีลข้อ ๑ จึงเป็นการให้ความปลอดภัยแก่ผู้อื่นและแก่ตนเอง เมื่อชีวิตปลอดภัยแล้วย่อมชวนชวนแสวงหาทรัพย์สิน เพราะชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัย ๔ มนุษย์จึงต้องมีศีลข้อ ๒ ไม่ลักขโมยหยิบฉวยสิ่งที่ไม่ใช่ของไม่อนุญาต หรือทำลายทรัพย์สมบัติของใคร เมื่อมีทรัพย์เพียงพอแล้วก็ต้องการคุ้มครองแบ่งปันความสุขต่อกันด้วยความรัก มนุษย์จึงต้องไม่ละเมิดทางเพศกับของรักของใครไม่ว่าลูกภรรยาหรือสามี ครอบครัวของตนก็จะปลอดภัย ด้วยการมีศีลข้อ ๓ แล้วสิ่งที่มนุษย์ต้องการมากไปกว่านั้น คือการยอมรับยกย่องหรืออยู่อย่างมีเกียรติในสังคม มนุษย์จึงต้องไม่พูดคำหยาบนินทาว่าร้าย โทกหลอกลวง ส่อเสียดเพื่อเจ้อ อันเป็นเหตุให้ขาดความเคารพยำเกรง ไม่มีใครเชื่อถือและไว้วางใจ ถูกเกลียดชัง จึงต้องมีศีลข้อ ๔ แต่ถ้าวันใดไม่สามารถครองสติได้ เพราะผิดศีลข้อ ๕ เมาสุรา ยาเสพติด ความเป็นมนุษย์แทบจะไม่เหลืออยู่เลย สามารถทำผิดศีลได้ทุกข้อ แม้จะไม่เมฆขนาดนั้น แต่ก็เริ่มต้นทางพาไปสู่อบายมุขอย่างอื่นๆ เช่น เที่ยวกลางคืน เล่นการพนัน เพลิดเพลินอยู่ในกามารมณ์ คบเพื่อนชั่วและเกียจคร้านการงาน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ย่อมถูกทำลายลงโดยสิ้นเชิงแถมเศรษฐกิจของครอบครัวก็จะพลอยถูกทำลายไปด้วย การปฏิบัติตนเป็นคนไม่มีศีลเช่นนี้ ย่อมได้ชื่อเพียงเป็น “คน” ซึ่งก็คือสัตว์โลกประเภทหนึ่งเท่านั้นเอง หาได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์คือผู้มีใจสูงไม่

ดังนั้นแม้ในเรื่องเสียหายยังนิยมทำกันได้ รู้ทั้งรู้ก็ด้วยว่าสิ่งเหล่านั้นทำลายสุขภาพตัวเองและความสุขของครอบครัว หากคนในสังคมครอบครัวได้หยุดคิดพิจารณากันสักนิด ก็พบว่าเรากำลังใช้ชีวิตเติมพินกับการประทุษดินอกกลุ่มนอทางแห่งความเป็นปกติสุขของมนุษย์ ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่นำสู่ความรุนแรงของสังคมครอบครัวในทุกรูปแบบ เมื่อสำนึกได้ตั้งนั้นแล้ว เหตุใดสังคมครอบครัวจะ

สร้างค่านิยมที่ดีอันให้ผลเป็นความสุขสงบทั้งทางร่างกายและจิตใจขึ้นมายึดถือปฏิบัติกันไม่ได้ สิ่งสำคัญคือ การหล่อหลอมสมาชิกครอบครัวตั้งแต่ยังเด็กที่เสมือนเป็นผ้าขาวบริสุทธิ์ที่จะซึมซับสิ่งดีๆ ติดเนื้อผ้าคาใจไว้เนิ่นนาน จนยากที่จะลบเลือนเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้ปฏิบัติเป็นต้นแบบ และนำไปหล่อหลอมสมาชิกในครอบครัวของตนเองต่อไปในภายหน้า จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นถัดๆ ไป

ส่วนเบญจธรรม หรือกัลยาณธรรม^{๖๑} ประกอบด้วย

๑. เมตตากรุณา เมตตา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข ส่วนกรุณานั้นคือความปรารถนาจะให้ผู้อื่นที่ยังทุกข์อยู่ได้พ้นจากทุกข์ คู่กับศีลข้อที่หนึ่ง

๒. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ คือ มีอาชีพสุจริต ไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะ ๕ ประเภท คู่กับศีลข้อที่สอง

๓. กามสังวร คือ การสำรวมในกาม ยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ไม่ประพฤติดนเป็นคนเจ้าชู้ คู่กับศีลข้อที่สาม

๔. มีสัจจะ คือ พูดและทำแต่ความจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น ทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น เป็นคนตรง คนจริง คนแท้ ไม่โลเล คดในข้องอในกระดูก คู่กับศีลข้อที่สี่ และ

๕. สติสัมปชัญญะ คือ การสำรวมระวังไม่ประมาท มีความรู้ตัวอยู่เสมอ ไม่มีใจคิดใคร่จะลืมล่องรสชาติของสิ่งเสพติดมีนเมาทั้งปวง คู่กับศีลข้อที่ห้า เบญจธรรมมีความละเอียดอ่อน และปฏิบัติได้ยากกว่าเบญจศีล ผู้ที่รักษาหลักธรรมทั้ง ๕ นี้อย่างเคร่งครัดก็ถือว่าได้รักษาศีล ๕ ด้วยโดยอัตโนมัติ^{๖๒}

จึงเป็นที่แน่นอนว่าผู้ที่มีทั้งศีลและธรรมคู่กันไปย่อมเป็นผู้งามพร้อมไม่มีที่ติ เพราะฉะนั้นศีล (ที่ประกอบด้วยธรรม) จึงเป็นกำลังหาสิ่งเปรียบปานมิได้ เป็นอาวุธชั้นเยี่ยม และเป็นอาวุธอันประเสริฐ เป็นเกราะกำบังที่น่าอัศจรรย์^{๖๓} จึงย่อมสามารถนำไปใช้ป้องกันความรุนแรงในครอบครัวในระดับปัจเจกชนได้อย่างมีอานุภาพยิ่ง

หลักเบญจศีล-เบญจธรรม ดังกล่าวไปแล้วข้างต้น สามารถนำมาใช้ในกระบวนการเสริมสร้างความสมดุลของชีวิตและครอบครัว ก่อให้ครอบครัวเข้มแข็ง ดังนี้

(ก) การป้องกันและแก้ไขความรุนแรงระหว่างสามีและภรรยา : หลักการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงที่ตื้นนั้น ทั้งสองฝ่ายต้องมีความเพียรพยายามที่จะประคับประคองชีวิตคู่ที่ต้องร่วมมือร่วมใจในการสร้างครอบครัวเดียวกันให้คงอยู่ได้ตลอดไปด้วยการปฏิบัติตนต่อไปนี้

^{๖๑} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๑/๙๑/๑๓๙.

^{๖๒} สม สุจิตรา, “ชาวอาชญากรรมกับศีล ๕”, Secret นิตยสารรายปักษ์, ปีที่ ๑, เล่มที่ ๑๘ (๒๕๕๒),

^{๖๓} ภาชิตของพระสีลวเถระ - สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เภรคาถา (ภาษาไทย) ๒๖/๖๑๔/๔๔๖.

๑. ก่อนการตกลงปลงใจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา : หญิง-ชาย ควรศึกษากันให้รอบคอบก่อนในเรื่องของความเป็นผู้มีหลักธรรมมากน้อยเข้ากันได้มากพอที่จะใช้ชีวิตร่วมกันได้ อย่างสอดคล้องกลมกลืนหรือไม่ โดยใช้เบญจศีล-เบญจธรรม เป็นเกณฑ์วัดให้เข้ากับหลักธรรมในการเป็นคู่สร้างคู่สม^{๒๔} ด้วยความมีศรัทธาในเบญจศีล-เบญจธรรมเสมอกัน ความมีพื้นฐานในเบญจศีล-เบญจธรรม เสมอกัน การมีจาคะเสมอกันในเรื่องของความมีเมตตากรุณา เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ มีน้ำใจเกื้อกูลกัน เสมอกันตามหลักเบญจธรรมข้อเมตตากรุณา การมีสติปัญญาเสมอกันตามหลักของความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มีความรอบคอบในการดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม มากน้อยเพียงใด เป็นต้น หากดูท่าจะห่างไกลกันมาก ก็ไม่ควรอยู่ร่วมกัน เป็นการป้องกันความขัดแย้งที่ไม่สร้างสรรค์ อันจะนำสู่ความรุนแรงได้ในภายภาคหน้า

๒. สามีภรรยาควรตักเตือนกันเป็นประจำใน “หลักประกัน ๕ ประการ” : เบญจศีล-เบญจธรรม สามารถนำมาสร้างเป็นหลักประกันที่จะไม่สร้างรอยร้าวให้เกิดขึ้นต่อกันระหว่างสามีภรรยา เพื่อสร้างความไว้วางใจให้แก่กันและกัน ได้แก่

หลักประกันประการที่ ๑ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่สร้างความโหดร้ายรุนแรงขึ้นในจิตใจของกันและกันโดยการตั้งจิตไว้ในความเมตตากรุณา มีความรักใคร่ปรารถนาดีและสงสารเห็นใจอีกฝ่าย เสมอในฐานะที่ได้ตัดสินใจใช้ชีวิตร่วมกันเสมือนลงเรือลำเดียวกันแล้ว เพื่อป้องกันปัญหา

การใช้กำลังข่มเหงทำร้ายร่างกายกันซึ่งมีผลเป็นความบาดเจ็บทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะสามีต้องให้หลักประกันแก่ภรรยาให้มาก เพราะเป็นเพศที่มีพลังกำลังเหนือกว่า ทางที่ปลอดภัยที่สุดคือ การไม่เก็บอาวุธร้ายแรง เช่น ปืนไว้ในบ้าน เพื่อป้องกันการใช้ด้วยอารมณ์ชั่ววูบจากโทสะ

หลักประกันประการที่ ๒ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่เป็นคนมือไวเห็นแก่ได้จนสร้างความระแวงสงสัยให้แก่กันและกัน เพื่อเป็นหลักประกันด้านทรัพย์สินภายในครอบครัว ดังมีสามีภรรยาบางคู่ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องซ่อนค่าใช้จ่ายต่างๆ ไว้เพื่อไม่ให้อีกฝ่ายนำไปใช้อย่างสุรุ่ยสุร่าย อาทิ นำไปเล่นการพนัน เป็นต้น จัดเป็นการขาดหลักประกันทางด้านเศรษฐกิจ หรือขาดความปลอดภัยทางทรัพย์สิน และขาดความเชื่อใจกัน

หลักประกันประการที่ ๓ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่ใจเร็วด่วนได้ ตั้งตนไว้ในความพ้อตีในเรื่องกามคุณ มีความสันโดษยินดีพอใจเฉพาะในคู่ครองของตนโดยไม่คิดนอกใจ ไม่เหลาะแหละ จึงจะเป็นหลักประกันในเรื่องความรักในคู่ครองได้ ซึ่งนับเป็นความปลอดภัยของครอบครัว เพราะการเป็นต้นแบบที่ไม่เจ้าชู้ให้แก่ลูกหลานด้วย

^{๒๔} ดู สมชวีธรรม ใน สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๑/๕๕/๘๓-๘๔.

หลักประกันประการที่ ๔ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่พุดปดมตเท็จต่อกัน เป็นการสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจกันด้วยหลักแห่งความสัตย์ เป็นหลักประกันแห่งความซื่อตรงต่อกัน มิเช่นนั้น คนที่รักกันมานาน หากได้รู้ในภายหลังว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ซื่อสัตย์ต่อตน ก็จะเปลี่ยนจากรักเป็นแค้นแทน จนถึงแก่ทำร้ายหรือทำลายกันในที่สุด

หลักประกันประการที่ ๕ : ต่างฝ่ายต่างต้องไม่สร้างเหตุแห่งความลุ่มหลงมัวเมาขาดสติ โดยใช้สิ่งเสพติดมีนเมาเป็นเครื่องย้อมใจให้เกิดความอหิงเหิม ต้องใช้หลักการประคับประคองตนด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นหลักประกันแห่งความไม่ประมาท และที่สำคัญที่ต้องตระหนักอย่างแรงกล้า เพราะเป็นทางนำมาของความล่มสลายทางเศรษฐกิจ ทั้งในครอบครัวชุมชนสังคมและประเทศชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า “... น้ำท่วม ไฟไหม้ โจรปล้น ยังไม่ร้ายเท่าการพนัน” อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสิ่งเสพติดมีนเมา ในอบายมุข ๖ นั้นเอง

ดังมีตัวอย่างของการไม่นำพาต่อหลักประกัน ดังกล่าวข้างต้นที่อิงหลักเบญจศีลและเบญจธรรมจากหญิงคนหนึ่ง ผู้กล้าออกมาเปิดเผยเป็นอุทาหรณ์แก่สาธารณชนผ่านสื่อโทรทัศน์ถึงความไม่นำพาต่อหลักประกันตามคุณธรรมขั้นพื้นฐานความเป็นปกติสุขของชีวิตคือ เบญจศีล-เบญจธรรม ต่อการดำเนินชีวิตในฐานะภรรยา ทำให้เป็นที่รังเกียจของญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามี และยุยงสามีให้หย่าขาดจากเธอ สามีจึงต้องหย่าเนื่องจากเสียใจในการกระทำของเธอ แม้จะมีลูกด้วยกัน ๑ คน สามีขอหย่าขาดจากเธอ เธอก็ได้แต่เสียดายในความดี ความเป็นพ่อพระของสามีคนนี้ที่ในอดีต ๕ ปีที่แล้วยอมเลิกกับแฟนมาแต่งงานกับเธอ ผู้มีชีวิตที่น่าสงสารจากการตัดสินใจยึดเอาชีพผิตๆ หลังเลิกกับสามีคนแรกและมีลูกด้วยกัน ๑ คน (ปัจจุบันรวมเป็น ๒ คน) คือ การค้าประเวณีโดยความจำเป็นชนิดที่ไม่มีวันหยุดพักตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี ผลที่ได้จากอาชีพนี้ คือแม้จะมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ แต่ก็หมดไปกับการเล่นพนันบอล และยาเสพติด ก่อนหน้าที่ต้องผันมายึดอาชีพนี้ เธอเป็นพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง แต่ก็ไม่ซื่อสัตย์ โดยยกยอกเงินมาเลี้ยงสามีคนแรก เมื่อเห็นว่าใกล้จะโดนจับได้ก็ชิงลาออกและผันมาค้าประเวณีแทน เมื่อสามีคนแรกรู้เรื่องก็โกรธ ไม่เห็นใจที่เธอต้องเป็นฝ่ายหาเงินเข้าบ้านสำหรับค่าใช้จ่ายทุกอย่างขณะที่สามีเอาแต่ดื่มสุรา เธอจึงหนีออกจากบ้านและให้ญาติเลี้ยงดูลูกคนแรก เมื่อมีอาชีพค้าประเวณี เธอก็ทำงานหนักโดยไม่สนใจชายใดๆ ที่เข้ามาใกล้ชิด เพราะรู้ว่ามิแต่ชายที่หวังประโยชน์ในร่างกายของเธอโดยไม่ต้องจ่ายค่าบริการ ก่อนหน้าที่จะยึดอาชีพนี้จริงจัง มีชายคนหนึ่งขอร้องให้เธอเลิกอาชีพนี้ และฝากงานที่อู่รถแห่งหนึ่งให้ทำแต่เธอก็พบว่าเขามีภรรยาอยู่แล้ว จึงจับพลัดจับผลูไปเป็นภรรยาน้อยของเจ้าของกิจการค้ากามแห่งหนึ่ง แต่อยู่ได้ไม่นานก็โดนภรรยาหลงนำหญิง ๓ คนมาชู้จะจัดการเอาชีวิตเธอๆ จึงปลีกตัวออกมา และมีเพื่อนแนะนำให้รู้จักแม่เฒ่าที่มีเมตตาต่อเธอ ทำให้เธอยึดการค้าประเวณีเป็นอาชีพจริงจังดังที่กล่าวว่ำนับจำนวนลูกค้าไม่ถ้วนรวมทุกวันทุกเทศกาล ไม่มีวันหยุด กระทั่งมีชายคนหนึ่งที่เป็นลูกค้าของเธอ (คือสามีคนที่ขอหย่าขาดจากเธอนั่นเอง) เกิดความรักในตัวเธอ เป็นห่วงใยในสุขภาพของเธอด้วยความจริงใจ คอยดูแลรับส่งเธอกลับที่

พักอยู่นานถึง ๖ เดือน เธอจึงหลอกฝ่ายชายว่าเธอตั้งครรภ์ เขาจึงจัดการจดทะเบียนสมรสกับเธอ ระหว่างที่อยู่ด้วยกัน สามีนี้นพาเธอไปรักษาตัวเพื่อเลิกยาเสพติด อาการติดยาของเธอจึงทุเลาขึ้นมาก จากนั้นเธอก็ได้ตั้งครรภ์กับเขาจริงๆ แต่ด้วยความที่เคยเป็นคนใช้เงินมือเติบจากการหาได้มากในอดีตที่ยังค้าประเวณีอยู่ เธอก็แอบหยิบเงินสามีใช้คราวละหนึ่งพันถึงสามพันบาท สามีไม่ใช่จะไม่ทราบ แต่ก็เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย มิได้ถือโทษ แต่เธอไม่หยุดเพียงนั้นเริ่มลักขโมยของมีค่าของแม่สามี จนถูกจับได้และต้องการเอาเรื่องเธอถึงขนาดจับเข้าคุก เธอจึงต้องบากหน้าไปขอความช่วยเหลือญาติผู้ใหญ่ของเธอที่ต่างจังหวัดให้นำเงินไปขอคืนใช้แม่สามี สามีของเธอเสียใจมากถึงขนาดร้องไห้ และหย่าขาดจากเธอตามการยุยงของแม่สามีและญาติผู้ใหญ่ การหย่าขาดนี้เพิ่งผ่านไปได้ ๒ เดือน เธอรู้สึกเสียใจมาก บอกกับตนเองว่าจะประพฤติดนเป็นคนดีให้ได้ โดยกลับไปเรียนหนังสือระดับปริญญาตรีใหม่ ความลับที่เธอเองยินดีนำมาเปิดเผยในรายการผ่านจอโทรทัศน์^{๖๔} นี้ ก็เพื่อแบ่งปันให้คนในครอบครัวฟังว่าอย่าเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ขอให้พ่อแม่ดูแลบุตรหลานมิให้เป็นคนพุดปดมดเท็จ ไม่หยิบข้าวของของผู้อื่นจนเป็นนิสัย เพราะจะแก้ยาก กลายเป็นความเคียดชังเช่นที่ตนเองทำ และผู้หญิงอย่าได้หลงผิดยึดอาชีพที่ตนทำ เพราะมีแต่ทางเสีย ไม่มีทางได้ ผู้วิจัยเองเห็นว่าเป็นประโยชน์อย่างมากที่จะหยิบยกกรณีนี้ขึ้นมาเป็นตัวอย่างในเนื้อหาเกี่ยวกับหลักประกันในครอบครัวนี้ เพื่อชี้ให้เห็นถึงอันตรายที่น่าส่อความร้ายแฉก แดกแยกในครอบครัว ความเสียหายมิใช่เกิดแต่เพียงผู้ก่อ แต่เกิดกับคนในครอบครัวทั้งสองฝ่าย คือทั้งของสามีและของภรรยา ที่สำคัญคือลูกๆ จะไม่ได้อยู่ร่วมกันพร้อมหน้าพร้อมตา อาจกลายเป็นปมด้อยทางจิตใจและสะสมเป็นความรุนแรงทางจิตใจได้ เรื่องราวของหญิงผู้นี้เป็นการยืนยันได้ว่าสามีภรรยาที่มีธรรมชาติไม่เหมือนกันก็มีอันต้องแยกขาดจากกันแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง แต่หากฝ่ายที่ทำไม่ดี ไม่ถูกต้องรู้ตัวและปรับปรุงตัวเสียใหม่ได้ทัน เหตุร้ายก็ย่อมกลายเป็นดีได้ เพราะฝ่ายที่มีธรรมสูงกว่าก็ย่อมสามารถให้อภัยอีกฝ่ายหนึ่งได้โดยไม่ยากนัก

(ข) การเยียวยาความรุนแรงระหว่างสามีและภรรยา : ในกรณีที่เกิดการกระทบกระทั่งจนกลายเป็นความรุนแรงขึ้นแล้ว และยังมีความจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันด้วยภาระหน้าที่ในครอบครัว ต่างฝ่ายก็ต้องพยายามปรับอารมณ์ให้เย็นลงและพูดปรับความเข้าใจกันอย่างมีเหตุผล มีความจริงใจ เปิดใจให้กัน โดยต่างฝ่ายต่างต้องนึกถึงความดีของกันและกัน รวมถึงสิ่งดีๆ ที่เคยทำร่วมกันครั้งที่ยังดีกันอยู่ ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงที่เกิดว่ามีอะไรบางอย่างที่เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิด เมื่อต่างฝ่ายต่างทราบก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป ไม่ควรโทษกันและกัน ควรนึกถึงหลักที่ว่าล้นย่อมกระทบพินเป็นธรรมดา ใช้ความเมตตากรุณาต่อกันให้มากๆ และให้อภัยอีกฝ่ายหนึ่งในความผิดพลาด โดยถือเสมือน

^{๖๔} รายการ “ตีสิบ” (๒๒.๓๐-๐.๓๐ น.) ช่วงสนทนา ๕๕ นาที (อังคารที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๕๓), สถานีโทรทัศน์สี ช่อง ๓.

ว่าการให้อภัยผู้เป็นที่รักแม้ว่าความรู้สึกจะน้อยลงไปตามอารมณ์โกรธก็ตาม ก็เท่ากับเป็นการให้อภัยตนเองด้วย และยังได้ความรู้สึกสงบ ภาคภูมิใจที่ตนสามารถสร้างทานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดได้ นั่นก็คือ อภัยทานตามมุมมองของความเป็นพุทธะ คือความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน ซึ่งจะทำให้ใจเบิกบานเบาและสบายขึ้น แทนความโกรธอาฆาตที่มีแต่จะทำให้ใจหนักอึ้ง เป็นทุกข์ การเยียวยาที่ดีที่สุดของทั้งสองฝ่ายก็คือการเยียวยาจิตใจตนเองให้สามารถขจัดโทษได้ เพื่อที่จะได้ดำเนินชีวิตร่วมกันต่อไปอย่างมีสติรอบคอบให้มากขึ้น รู้จักหลีกเลี่ยงเหตุปัจจัยที่จะก่อความรุนแรงขึ้นอีก

(ค) การป้องกัน แก้อิไข และเยียวยาความรุนแรงระหว่างพ่อแม่ และลูก

พ่อแม่เป็นผู้นำลูกให้เห็นความสำคัญในการดำเนินชีวิตในครอบครัวด้วยการมีศรัทธา ในการประพฤติตนให้ถูกต้องดั่งตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม เพื่อความสงบสันติสุขร่วมกัน โดยพ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก มิใช่เพียงมีการพร่ำสอน แต่ตนเองไม่ลงมือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่บางคนก็มีข้ออ้างว่าตนเป็นไม้แแก่ที่ตัดยากเสียแล้ว ขอให้ลูกอย่าได้ประพฤติตาม ขอให้ประพฤติดีอย่าเอาแบบตน ฯลฯ ซึ่งก็จะทำให้ลูกมีข้ออ้างเช่นกันว่าตนไม่มีแบบอย่างที่ดี ทั้งพ่อแม่และลูกจึงต้องประพฤติตนตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรมด้วยความพร้อมเพรียงกันเป็นนิจสิน หากใครผลออกนอกกลุ่มนอกจากนี้ก็ต้องช่วยกันนำกลับเข้ามาด้วยความเมตตากรุณา รักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน พ่อแม่มิใช่มีหน้าที่เพียงทำมาหากินอย่างสุจริตเพื่อเลี้ยงดูร่างกายลูกให้เติบโตใหญ่ ให้ค่าใช้จ่าย ค่าเล่าเรียนเพื่อการศึกษาที่โรงเรียน แต่ยังคงเลี้ยงดูจิตใจของลูกให้อบอุ่น มีความสุขจากความปรารถนาหรือความใฝ่ฝันในบางเรื่องของลูกด้วย เช่น ลูกขอเงินซื้อข้าวของบางอย่างที่ต้องการ พ่อแม่อาจสอนลูกให้ประหยัดในการใช้จ่ายได้ และสอนให้ใช้ความพยายามในการเก็บหอมรอมริบเพื่อซื้อหาสิ่งที่ต้องการเพิ่มเติม แต่ก็ต้องไม่เข้มงวดเกินไป อาจช่วยครั้งหนึ่ง อีกครั้งหนึ่งให้ลูกเก็บออมด้วยตนเอง ถ้าไม่เป็นเหตุสุดวิสัยที่พ่อแม่จะให้ได้ เพราะเหตุแห่งความพลิกผันชีวิตของลูกบางคน เกิดจากการที่พ่อแม่ไม่นำพาเรื่องอื่นใดนอกจากการทำมาหากิน หาเงินเข้าบ้าน เพื่อค่าใช้จ่ายหลักๆ มิได้ให้ความใกล้ชิดสนิทสนมกับลูกเท่าที่ควร จึงไม่เข้าใจในความต้องการของลูกที่มีมากขึ้นตามวัย โดยหลักของความ เป็นจริงแล้ว พ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกันก็ย่อมมีความแตกต่างทางด้านอายุ ประสบการณ์ อารมณ์และรสนิยมความชื่นชอบในเรื่องต่างๆ ความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ก็ย่อมต่างหรือขัดแย้งกัน แต่ในความต่างหรือความขัดแย้งกันนั้น ไม่จำเป็นที่ต้องทำให้เกิดความแตกแยก หรือการเลิกรักและปรารถนาดีต่อกัน กรณีมีเรื่องขัดแย้งไม่ลงรอยกันระหว่างพ่อแม่และลูก หรือระหว่างพ่อและแม่เอง การแก้อิไข คือทุกฝ่ายต้องใจเย็น ลูกต้องทำตัวเป็นกลางเมื่อพ่อแม่ขัดแย้งกันเองในเรื่องส่วนตัวอื่นๆ ที่มีได้เกี่ยวข้องกับลูก หรือพยายามเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่มิให้เกิดความรุนแรงขึ้น แต่หากพ่อแม่ต้องมีปากเสียงหรือทะเลาะเบาะแว้งกันเรื่องเกี่ยวกับลูก ลูกก็ต้องพยายามไกลเกลี่ยและประนีประนอมให้ท่านทั้งสองสบายใจ เลิกมีปากเสียงกันเพราะตนเองเป็นต้นเหตุ พ่อแม่เองก็ต้องช่วยกันประคับประคองอารมณ์มิให้ขุ่นมัว โมโหโทโสกับพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่เป็นที่พอใจของลูก ทั้งคู่ต้อง

เป็นผู้นำในการรู้จักร่วมกันแก้ไขปัญหามีเหตุผล มีสติ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์จนถึงขนาดตัดเยื่อใยกัน

กรณีที่เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็ความรุนแรงทางร่างกายหรือทางจิตใจ ระหว่างพ่อแม่และลูก ความสำคัญยังคงอยู่ที่การให้อภัยกัน และการรักษาสถานภาพทางสายเลือดไว้ อยู่โดยมิปล่อยให้ความโกรธโดยเฉพาจากสาเหตุที่เกี่ยวกับวัตถุเงินทองเข้ามาเป็นอุปสรรค โดยเฉพาะเมื่อมีการสำนึกผิดและการกลับตนปรับความประพฤติให้กลับมาดำรงมั่นในศีลและธรรม อย่างเต็ม ก็ยังต้องละความโกรธแค้นต่อกัน ผู้เป็นพ่อและแม่ต้องอภัยให้ลูกได้ในฐานะที่เป็นผู้ให้ กำเนิดเขาเอง มีเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเอง การให้อภัยลูกก็เท่ากับให้อภัยตนเองด้วยเช่นกัน เพราะ ตนเป็นผู้เลี้ยงดูลูกมา ลูกทำผิด ส่วนหนึ่งก็มาจากตนเองด้วยเช่นกัน

ดังตัวอย่างของชายผู้หนึ่งที่กลับตัวกลับใจแล้ว ออกมาเปิดเผยชีวิตในอดีตของตนเองผ่าน สื่อโทรทัศน์เช่นเดียวกันกับตัวอย่างแรกว่า เขาได้เริ่มเล่นพนันบอลตั้งแต่ครั้งอายุ ๑๔ ปี กำลังเรียน หนังสืออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มีน้องชายยังเล็ก อายุห่างจากเขาหลายปี พ่อแม่มีอาชีพค้าขายฐานะ ดี เมื่อขายของได้ก็จะเก็บเงินไว้บนหัวเตียงโดยมิได้นับ เขาได้เพียงเงินไปโรงเรียนเท่านั้น อยากรได้ของ อะไรพิเศษก็ต้องเก็บเงินซื้อเอง จึงต้องการเงินมาต่อเงินด้วยการเล่นพนันบอล เขาจึงแอบขโมยเงินพ่อ แม่จากหัวเตียง นำเงินหลักพันไปเล่นพนันกับเพื่อนหลายคนจนเป็นหนี้ ก็หยิบเงินพ่อแม่มาครั้งละสาม พันถึงห้าพันบาท ขโมยอยู่หลายปี รวมๆ ได้ประมาณเจ็ดแสนบาท เมื่อเขาขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ อายุ ๑๖ ปี ก็ทำตนเป็นโตะรับแทงเอง มีเงินหมุนเวียนหลักหมื่น จนพ่อแม่จับได้เรื่องขโมยเงิน แม่ถามก็บอกว่าเอาไปเล่นบอล เขาโดนแม่คาดโทษว่าถ้าทำอีกไม่ต้องอยู่ด้วยกัน เขาหยุดได้สักพัก วัน หนึ่งไปเดินห้างเกิดอยากได้รถบังคับที่มีราคาแพง จึงขอพ่อแม่แต่พ่อแม่ไม่ให้จึงกลับมาเล่นพนันบอล ใหม่ จนเป็นหนี้ ก็นัดตู้เซฟที่พ่อแม่เก็บเงิน เอาเงินไปใช้หนี้ เทียวและดื่มสุรา จึงโดนแม่ดุๆ ออกปาก ไล่ ตัดลูกตัดแม่ เขาเสียใจก็ เก็บเสื้อผ้าออกจากบ้านด้วยเงินที่มีติดตัว ๗,๐๐๐ บาท ไปหาห้องเช่าอยู่ นับเป็นจุดหักเหของชีวิตจากการเล่นพนันบอล นำสู่วังวนมากมาย ด้วยความที่ไม่มีที่ปรึกษาใน ครอบครัว น้องก็ยังเล็ก เขาจึงมีแต่เพื่อน วุฒิการศึกษาที่มีเพียงมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เพราะยังเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔ สมัครทำงานไม่ได้ จึงตามเพื่อนไปเป็นบาร์เกย์ ทำอยู่เกือบปี พร้อมพนันบอลไป ด้วย เล่นเสียก็ผันตัวไปเป็นนายแบบ ถ่ายภาพเอ็กซ์ลงหนังสือก่อนแล้วจึงถ่ายวิดีโอหนังเอ็กซ์ซึ่งมีการ ร่วมเพศจริงๆ ส่งขายต่างประเทศตามคำชวนของเพื่อน ได้เงินเท่าไรก็หมดไปกับการพนันบอลล์ เพื่อนที่ชวนถ่ายหนังเอ็กซ์จึงชวนไปขายตัวกับผู้หญิงที่ฮ่องกง ได้เงินครั้งละประมาณสามถึงสี่พันบาท คือ ๓๐๐-๔๐๐ เหรียญฮ่องกงจากการขายตัวกับสาวแก่แม่หม้ายไทย และเล่นพนันบอลกับเจ้าแก่ ร้านอาหารด้วยจากนั้นได้รู้จักและมีสัมพันธ์กับหญิงไทยคนหนึ่ง que เ็นทางไปๆ มาๆ ระหว่างฮ่องกง ไทย และสิงคโปร์ และให้เบอร์โทรศัพท์แก่เขาไว้ จึงตกลงเป็นแฟนกัน เธอก็มีอาชีพเป็นแม่เล้าและมี ร้านอาหารบังหน้าทั้งที่ฮ่องกงและสิงคโปร์ โดยตัวเขาต้องกลับมาอยู่ที่เมืองไทยคอยหาหญิงไทยส่งไป

ให้ทั้งสองแห่ง โดยเขาจะได้ค่าตอบแทนหัวละหมื่นบาท หญิงที่สมัครใจไปจะได้รับการออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ก่อนแล้วค่อยไปหักออกจากการรับแขก ๓๐ คนต่อวัน ต้องทำอย่างน้อย ๑ เดือนเพื่อหักค่าใช้จ่ายที่เดินทางไปได้หมด เมื่อใช้หนี้หมดก็จะได้รับรายได้จากการรับแขกรายละ ๑๕๐ บาทหรือประมาณ ๓๐ เหรียญฮ่องกง เท่ากับว่าเขาผู้นี้อยู่ในวังวนของอาชีพค้าประเวณี-ค้ำมนุษย์ประมาณเกือบ ๑๐ ปี จาก พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๙ ควบคู่กับการพนันบอลคู่ละเป็นเงินหลักแสน โดยจะเล่นได้สองครั้งแรก พอครั้งที่ ๓ ก็จะเริ่มเสีย โดยเล่นทุกลีก (league) ทุกวัน ทั้งบอลโลกและบอลยูโร เสียเงินไปหลายสิบล้าน บางครั้งต้องขายรถเพื่อนำเงินไปเล่น ภายหลังจับได้ว่าหญิงไทยที่เป็นแฟนกันและร่วมทำธุรกิจค้าประเวณี-มนุษย์นี้มีสามีซึ่งก็คือเจ้าของธุรกิจหลักนี้ เพราะเธอตั้งครุภักดิ์โดยที่เธอและเธออยู่กันคนละที่ เท่ากับว่าเขาอยู่ในสถานะชายชู้กับเธอ เขาทะเลาะกับเธอ จากการที่เธอทิ้งดื่มสุราสูบบุหรี่ และเสพยาเสพติด ทำให้พุดจาไม่รู้เรื่อง เขาจึงเลิกทำอาชีพนี้ กลับเมืองไทยอย่างถาวร แต่ก็ยังเล่นบอลอยู่เพราะหางานทำไม่ได้ วุฒิไม่พอ จึงกลับไปขายตัวที่บาร์เกย์ร้านใหม่ เนื่องจากหุ่นเริ่มอ้วนขึ้นและอายุมากขึ้นแล้ว จึงไม่ค่อยมีแขก นานๆ ครั้งจึงจะได้ด้วยเงินครั้งละพันกว่าบาท โชคดีที่ได้รู้จักกับตำรวจคนหนึ่งจากการเดินทาง และคบเป็นเพื่อนคุยกันทางโทรศัพท์ ได้รับความช่วยเหลือเรื่องเงินจากเขา แต่เมื่อเขาขอเพื่อนคนนี้นักเข้าถึงหลักสี่ถึงห้าพันบาท เพื่อนตำรวจคนนี้ก็แนะนำให้เขาบวชโดยจะเป็นผู้อุปถัมภ์การบวชให้ เขาก็บวชประมาณ ๒ ปี โดยต้องโทรศัพท์กลับบ้านให้พ่อมาทำการอนุญาตให้บวชก่อนจึงจะบวชได้ โชคดีที่ทางบ้านมิได้เปลี่ยนหมายเลขโทรศัพท์ พ่อก็ไปตามที่ขอเพราะพ่อเป็นชาวพุทธ แต่แม่ไม่ได้ไปเพราะนับถือคริสต์ พ่อถามสารทุกข์เขาแต่เขาก็มิได้เล่าอะไรให้พ่อฟังเลย เมื่อปลงศพเสร็จเขาก็กราบพ่อ ๓ ครั้ง ก่อนอุปสมบททั้งเขาและพ่อร้องไห้ เขาได้สารภาพว่าเคยขโมยเงินพ่อแม่ที่หายๆ ไปเอง เอาไปเล่นบอล ฯลฯ จากที่เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒-๔ รวมกันร่วม ๗ แสน ขอให้พ่อโหลิกรรมให้ และฝากขอจากแม่ด้วย เมื่อลาสิกขาออกมาก็ได้เห็นสังขธรรมว่า ถ้ายึดอาชีพไม่สุจริต เบียดเบียนผู้อื่น เงินหาได้เท่าไรก็ไม่อยู่กับตัวนาน เพราะจัดว่าเป็นเงินบาป และได้ไปหาแม่ในวันเกิดแม่ที่บ้าน ชื่อของขวัญไป โดยได้ยืนอยู่แค่หน้าบ้าน และขอโทษแม่ยอมรับผิดชอบทุกอย่าง แม่รับของแต่ไม่พูดอะไรเลย จึงกลับ หางานสุจริตทำไม่นำความเดือดร้อนให้ใครคือ ชายฝึกและเปลี่ยนเป็นไก่อ่าง ได้เงินตกวันละ ๒๐๐ บาทไม่มากมายแต่ก็สบายใจ เพราะไม่ต้องพรากลูกพรากแม่ใครในธุรกิจค้าประเวณี ตนเองก็ไม่เดือดร้อน เมื่อคิดได้ก็เกือบจะหายไป ปัจจุบันคิดได้แล้วว่า อบายมุขนำสู่อบายภูมิ ลงนรกเพราะผิดศีล ๕ เขาเผยว่าการที่ได้ทำสมาธิตอนบวชช่วยเขาไว้ได้มาก ทำให้มีสติ พระพุทธเจ้าทำให้เขาเป็นคนใหม่ และตั้งใจว่าเมื่อพ่มีเงินก็จะนำเงินไปทยอยคืนให้แม่^{๖๖}

^{๖๖} รายงาน “ตีลิป” (๒๒.๓๐-๐.๓๐ น.) ช่วงสนทนา ๕๕ นาที (อังคารที่ ๖ ก.ค. ๒๕๕๓), สถานีโทรทัศน์สี ช่อง ๓.

เรื่องข้างต้นมิใช่นิทานแต่เป็นเรื่องจริงจากประโยชน์ของสื่อ และผู้เล่าที่สำนึกผิดต้องการประพาดิตนเป็นคนดีต่อไปในชีวิตที่เหลืออยู่ และต้องการแบ่งปันประสบการณ์ที่หวังว่าทุกคนไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง และที่ผู้วิจัยได้หยิบยกมานี้ก็เพื่อประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในครอบครัวเดี่ยวที่มีพ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกันนั้นว่า หากขาดการสนทนาพูดคุยกัน ได้ถามความต้องการของกันและกันบ้าง พอสมควร และหากมีการปกครองดูแลเลี้ยงดูที่ยืดหยุ่นบ้าง เหตุการณ์รุนแรงที่นำเด็กคนหนึ่งในฐานะของลูกไปสู่อบายมุขทำให้เหมือนตกไปในวังวนของอบายภูมิ หรือนรกภูมิ ขณะยังมีลมหายใจอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่าตั้งเรื่องเล่าที่เจ้าของเรื่องนำมาเปิดเผยนี้ ก็คงไม่เกิด พ่อแม่ต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้ลูกได้มิใช่เพียงคาดหวัง คาดโทษเมื่อลูกทำผิด แต่มิได้เข้ามาช่วยแก้ไข เพียงเห็นเป็นกฎเหล็กที่ว่าลูกมีหน้าที่เล่าเรียน พ่อแม่มีหน้าที่หาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายหลักๆ เป็นการมองข้ามความสำคัญของบรรยากาศในบ้านที่ต้องประกอบไปด้วยการแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อลูก เครื่องคิดพอประมาณแต่ต้องไม่เคร่งเครียดต่อกัน ลูกเองก็ต้องรู้สึกถึงความเหนื่อยยากของพ่อแม่ รู้จักพิจารณาความเพียรของพ่อแม่ที่กว่าจะหาเงินมาก็ด้วยความยากลำบาก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ พ่อแม่และลูกต้องพูดคุย สนทนากันบ้างเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เตือนกันให้อยู่ในกรอบและคุณประโยชน์แห่งศีลธรรม ลูกถ้าไม่มีพ่อแม่คอยเป็นเพื่อนพูดคุยปรึกษาหารือ ก็ง่ายที่จะหันไปคบคนพาลที่พาไปหาผิด ทั้งนี้ทั้งนั้นโชคยังดีที่ผู้เล่านี้ชื่อ “โชค” และยังมีโอกาสกลับตัวจากระสพระธรรมและการปฏิบัติสมาธิจากการบวชเป็นเวลา ๒ ปี จึงนับได้ว่าเป็นคนโชคดีคนหนึ่ง อีกทั้งพ่อแม่ก็อภัยให้ในการผิดศีลข้อที่ ๒ แม้ว่าแม่จะยังไม่พูดคุยด้วย แต่ก็ยอมรับของขวัญวันเกิดจากเขา มีข้อน่าคิดว่า เมื่อเขาเคยถูกจับได้ว่าขโมยเงินเอาไปพนันบอล พ่อแม่ก็น่าจะสืบหาเหตุแห่งความต้องการเงินของเขา แทนที่จะมีเพียงการคาดโทษ เมื่อลูกขอเงินโดยตรงเพื่อจะนำไปซื้อในสิ่งที่อยากได้ ก็มีได้เป็นจำนวนมากมายเท่ากับที่ถูกขโมยไปแต่ละครั้งนั้น ทำให้จึงไม่ผ่อนปรนด้วยความรักความเมตตา ความปรารถนาให้ลูกเป็นสุข จะด้วยเหตุผลอันใดก็แล้วแต่ เรื่องจริงที่เกิดขึ้นจัดเป็นตัวอย่างที่ดีของการไม่ประพาดิตนให้อยู่ในเบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งเป็นขั้นปกติของการดำเนินชีวิตในครอบครัวร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

๒.๒.๓. ทิศ ๖

พระพุทธศาสนามีแนวทางที่ชัดเจนสำหรับปัจเจกบุคคลในการมีปฏิสัมพันธ์ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมกับผู้แวดล้อมรอบตัวในทุกสถานภาพโดยเฉพาะกับสมาชิกในครอบครัว โดยพระพุทธเจ้าทรงวางหลักสิทธิ และหน้าที่ของสมาชิกภายในครอบครัวไว้ในหัวข้อธรรมที่ชื่อว่า “ทิศ ๖” อันหมายถึงบุคคลประเภทต่างๆ ที่เราทุกคนต้องเกี่ยวข้องกับด้วยคุณทิศที่อยู่รอบตัว จัดเป็น

๖ ทิศ^{๖๗} ซึ่งในงานนี้ผู้วิจัยสนใจในบริบทที่เกี่ยวกับหน้าที่และความเกื้อกูลของคนในครอบครัวเดี่ยวที่พึงมีแก่กันของสามีและภรรยา ดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ว่า สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง และภรรยาถือนุเคราะห์สามีโดยหน้าที่ฝ่ายละ ๕ ประการ^{๖๘} คือ สามีบำรุงภรรยาโดย

๑. ให้เกียรติยกย่องภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพุดินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้
๕. ให้เครื่องประดับเครื่องแต่งตัวแก่ภรรยา

ส่วนภรรยาถือนุเคราะห์สามีโดย

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรของทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่นอกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันในการทำงานทั้งปวง

ตัวอย่างของภรรยาที่ดีของสามีตามหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นางวิสาขา (นางเป็นผู้บรรลุนิพพานชั้นโสดาบันเมื่ออายุได้เพียง ๗ ปี นางเป็นสตรีที่มีความงดงามในแบบที่เรียกว่า “เบญจกัลยาณี” และเป็นผู้มีอุปการะมากมายต่อพระพุทธศาสนาโดยนางได้ปฏิบัติบำรุงพระบรมศาสดา และพระสงฆ์สาวกเป็นอันมาก ทั้งยังบริจาคทานเผื่อแผ่แก่ประชาชนทั่วไปด้วย ไม่มีหญิงใดในพุทธกาลจะปฏิบัติได้เช่นนาง เพราะนางเป็นผู้เปี่ยมด้วยสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ คือ ด้วยการให้ เรียกว่าทาน ด้วยการเจรจาอ่อนหวานเรียกว่าปิยวาจา ด้วยการทำประโยชน์แก่เขา ใครมีงานมีการก็ให้ความช่วยเหลือ ไม่เยอหยิ่งจองหอง และด้วยการวางตัวอย่างเหมาะสม ไม่เคยยกตนข่มท่านซึ่งในคัมภีร์เถรวาทมีเรื่องราวที่กล่าวถึงความดีงามของนางไว้มากมาย) เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้รับโอวาท ๑๐ จากบิดา คือ ธนัญชัยเศรษฐี^{๖๙} เมื่อครั้งก่อนออกเรือน ได้แก่^{๗๐}

^{๖๗} ดูรายละเอียดใน สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๔/๒๑๒-๒๑๘.

^{๖๘} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

^{๖๙} เจริญธรรม ใน สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๒/๓๑/๔๕ และ ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยาลักษณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยาลักษณ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๑-๑๐๐.

^{๗๐} น.ส.ชิริ บุญภาค, จะเอาอะไรจากความรัก, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙-๑๑๘.

๑. ไฟในไม่นำออก ความหมายคือ เรื่องไม่ดีไม่งามในครอบครัว เป็นเรื่องระหว่างสามีภรรยา ไม่ควรนำไปป่าวประกาศให้คนภายนอกได้รับรู้ด้วย เพราะย่อมไม่เป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ของสามีภรรยา

๒. ไฟนอกไม่นำเข้า ความหมายคือ ไม่นำเรื่องรำคาญหุราคาญใจภายนอกบ้านเข้ามาสร้างความขุ่นเคืองให้เกิดภายในบ้านหรือครอบครัว เช่น การนำเอาคำนินทาว่าร้ายของเพื่อนบ้านมาเล่าสู่กันในครอบครัว ก็ย่อมทำให้เกิดความร้าวใจ หวาดระแวงของคนในบ้าน

๓. ช่วยคนที่สมควรช่วย ความหมายคือ การให้รู้จักผูกมิตรกับคนบ้านใกล้เรือนเคียงด้วยการรู้จักแบ่งปันกันตามโอกาสอันควร เพราะเขาอาจช่วยป้องกันอันตรายให้ได้ เช่น เป็นหู เป็นตา คอยสอดส่องขโมยหรือโจรผู้ร้ายให้ได้ แม้ว่าการให้มิได้จะทำให้ศัตรูกลายเป็นมิตรเสมอไปก็ตาม ก็ยังดีกว่าการมิรู้จักให้ ซึ่งย่อมให้ผลในทางลบ

๔. อย่าช่วยคนที่ไม่สมควรช่วย ความหมายคือ แม้จะมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นที่มาขอความช่วยเหลือในครั้งแรก ก็ไม่ควรช่วยจนตัวเองต้องเดือดร้อน และยังเมื่อผู้รับความช่วยเหลือมาขออียะอะไรไปแล้ว ไม่ว่าจะเงินทองหรือสิ่งของ แต่ไม่ใช่คืนให้ตามสัญญา ก็ไม่ควรให้ความช่วยเหลืออีกในครั้งต่อไป เพราะย่อมจะทำให้ครอบครัวเดือดร้อน

๕. ถึงเขาไม่มีจะให้ ก็ควรมีน้ำใจให้กับเขา ความหมายคือ ให้สงเคราะห์ญาติของทั้งสองฝ่ายเมื่อเขาได้รับความเดือดร้อน ถึงเขาจะมีใช้คืนให้หรือไม่ก็ตาม

๖. นั่งให้ดี ความหมายคือ ให้รู้จักพิจารณาการนั่งว่า นั่งเกะกะใคร หรือนั่งทับสิ่งของทำให้เกิดแตกหักเสียหายหรือไม่ หรือพิจารณาการนั่งอย่างมีสัมมาคารวะ มิใช่จะเอาแต่นั่งไม่ลุกไปต้อนรับสามี พ่อแม่สามี ญาติผู้ใหญ่ หรือแขก เป็นต้น

๗. นอนให้ดี ความหมายคือ ก่อนนอนควรตรวจตราดูความเรียบร้อยภายในบ้านให้ดีเสียก่อน เพื่อสร้างความปลอดภัยให้เกิดในครอบครัว และนอนหลับได้อย่างปราศจากกังวลใดๆ

๘. กินให้ดี ความหมายคือ การรู้จักรับประทานอาหารให้เกิดสุขภาพที่ดี ทั้งอาหารและเครื่องภาชนะในการรับประทานก็ต้องสะอาดด้วย จะได้ไม่ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ

๙. ดูแลไฟในบ้าน ความหมายคือ ให้รู้จักดูแลประนอบนิสัยสามี พ่อแม่สามี เป็นอย่างดีเปรียบสามี พ่อแม่สามีเป็นไฟในบ้าน

๑๐. ไหว้ไฟในบ้าน ความหมายคล้ายคลึงกับข้อ ๙ แต่พิเศษกว่า คือ เป็นการแสดงความเคารพ โดยเฉพาะสามี และเพื่อแผ่ความเคารพไปยังพ่อแม่สามีด้วย เพราะถือเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว ธรรมเนียมไทยโบราณสอนไว้ให้ภรรยากราบเท้าสามีก่อนเข้านอน เพราะเท้าของสามีต้องใช้ตรากตรำ ออกไปทำงานเพื่อนำความสุขสบายมาสู่ครอบครัว

หากภรรยาในสมัยปัจจุบัน นำโอราห์ทั้ง ๑๐ นี้ไปใช้ในการครองเรือน ก็ย่อมมีเสน่ห์ผูกมัดใจสามีและครอบครัวได้เป็นอย่างดี แม้ว่าตนเองก็เป็นฝ่ายที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วยก็ตาม แทนที่จะเรียกร้องความเสมอภาคอยู่ตลอดเวลา อันเป็นชนวนก่อเกิดความรุนแรงได้ไม่มากนักน้อย

นอกจากนี้นางวิสาขาผู้เป็นธิดาของธนูชัยเศรษฐี^{๗๑} ยังได้สงเคราะห์พ่อของสามี คือ มิคารเศรษฐี^{๗๒} ชาวเมืองสาวัตถีผู้ได้นางในฐานะลูกสะใภ้ โดยนางได้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของเขา ช่วยสงเคราะห์ในการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อในทางที่ผิดหรือที่เรียกว่า “มิจฉาทิฏฐิ” มาเป็นความคิดความเชื่อในทางที่ถูกตามครรลองของพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ” จนเขาถึงกับยกย่องนางเป็นประหนึ่งมารดาของตน และมหาอุบาสิกาวิสาขาได้รับการขนานนามว่า มิคารมาตา หรือมิคารมารดา คือมารดาของเศรษฐีมิคารนั้น ดังมีเรื่องราวพอสังเขป^{๗๓} ดังนี้

เมื่อนางวิสาขาได้ผ่านการคัดเลือกตามเงื่อนไขที่จะเป็นภรรยาบุตรชายของมิคารเศรษฐี มีนามว่า ปุณณวัณณกุมาร คือต้องมีความงามครบ ๕ อย่าง นั่นคือผมงาม เนื้องาม กระจุกงาม ผิวงาม และวัยงาม ก็อยู่ในฐานะของลูกสะใภ้ของมิคารเศรษฐี และได้ปรนนิบัติทั้งสามี และพ่อสามี คือมิคารเศรษฐีเป็นอย่างดี แต่ไม่ลงรอยกับเศรษฐีในความที่เขาเป็นมิจฉาทิฏฐิ เคารพนับถือนักบวชไม่นุ่งผ้าหรือซีเปลือยที่เรียกว่าอเจลก นางไม่นับถือหรือเคารพในอเจลกจึงทำให้อเจลกนำไปฟ้องเศรษฐีขอให้เศรษฐีไล่นางออกจากบ้าน แต่เศรษฐีเห็นว่ายังไม่สมควรที่จะทำได้เพราะนางเป็นธิดาของสกุลใหญ่ จึงเชิญอเจลกกลับและนั่งรับประทานข้าวมธุปายาสบนอาสนะอันมีค่ามากต่อไป อย่างอดกลั้นไว้ได้ จนเมื่อนางเห็นว่าเศรษฐีไม่สนใจในพระเถระผู้เที่ยวบิณฑบาตรูปหนึ่งจึงนิมนต์เถระรูปนั้นมาให้เลยไปบิณฑบาตข้างหน้า เพราะเศรษฐีบ้านนี้กำลังบริโภคของเก่า เศรษฐีจึงลู่แก่โทษสะไล่นางออกจากเรือนหาว่านางกล่าวหาว่าตนกินของไม่สะอาด แต่นางไม่ยอมไปอ้างว่าธรรมดาธิดาของบิดามารดาผู้ยังมีชีวิตจะไม่ออกจากเรือนสามี-พ่อสามีไปด้วยเรื่องเพียงเท่านั้น จะต้องมิกฺกุมพี (ผู้มีทรัพย์ หรือผู้มั่งคั่ง) ๘ ท่านที่เคยมาเป็นพยานในการส่งนางเข้าเรือนพร้อมบิดาชำระความก่อน

มิคารเศรษฐีจึงให้กฺกุมพีทั้ง ๘ นั้นมาชำระความโดยนางได้อธิบายความหมายของ “บริโภคของเก่า” ว่าเป็นการเปรียบเปรยถึงการไม่ทำบุญในอัฐภาพนี้ของพ่อสามี นางจึงพันผัดข้อนี้ไป จากนั้นเศรษฐีก็เปลี่ยนไปเอาผิดนางในเรื่องที่นางแหวดล้อมไปด้วยคนใช้ชายหญิงไปที่หลังเรือนในมัชฌิมยาม นางตอบว่าเพราะนางพามาแม่มาอาชานในยตกลูกจะให้หนึ่งดูตายได้กระไร จึงให้คนถือประทีปด้ามไปกับพวกหญิงคนใช้ ให้ดูแลแม่พาทิดกลูกแล้ว กฺกุมพีถามเศรษฐีว่านางมีความผิดอะไร เขาตอบ

^{๗๑} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๒/๓๑/๔๕.

^{๗๒} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๗/๑๓.

^{๗๓} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พระธัมมปัทมฐกถาแปล

ไม่ได้ ก็เปลี่ยนไปเอาผิดนางที่ปกปิดโอราพ ๑๐ ข้อของบิดานางที่ให้ไว้เป็นปริศนา ในเมื่อเนื้อความแห่งโอราพนั้นมีว่า ‘ไฟในไม่พืงนำออกไปภายนอก’ และ ‘ไฟแต่ภายนอก ไม่พืงให้เข้าไปภายใน’ ซึ่งเศรษฐีตีความผิดเป็นไฟจริงๆ ที่นางให้คนถือไปที่ไปดูแม่พาดอกลูก และหากไฟจริงๆ ภายในเรือนดับ ก็ควรที่จะไปเอาไฟจากภายนอกมาทำให้สว่างต่างหากเล่า นางจึงอธิบายต่อภุมพินว่าบิดาของนางหมายถึง “ถ้าหญิงหรือชายทั้งหลายในบ้านใกล้เรือนเคียงของเจ้าพุดถึงโทษของแม่สามีพ่อสามีและสามี, เจ้าอย่านำเอาคำที่ชนพวกนั้นพุดแล้วมาพุดอีกว่า ‘คนชื้อโน้นพุดยกโทษอย่างนี้ของท่านทั้งหลาย’ เพราะขึ้นชื้อว่าไฟ (นินทา) เช่นกับไฟนั้น ย่อมไม่มี” นางวิสาขาก็พืงโทษและยังได้อธิบายโอราพของบิดาข้ออื่นๆ อีกอย่างละเอียด เช่นเรื่อง ‘พืงบำเรอไฟ’ หมายถึง การเห็นพ่อสามีแม่สามีและสามีเสมือนกองไฟและพญานาค จึงควร และ ‘พืงนอบน้อมเทวดาภายใน’ หมายถึงการเห็นพ่อสามีแม่สามีและสามี เป็นเสมือนเทวดา จึงควร เป็นต้น จากนั้นนางก็ให้คนใช้หญิงชายเตรียมพาหณะจะกลับเรือนบิดาตน เศรษฐีขอโทษนาง แต่นางมีชื้อแม้ว่าหากจะให้นางอยู่ต่อต้องยินดีให้นางบำรุงภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตามความพอใจ เศรษฐีก็ยินยอมในที่สุด

ต่อมานางวิสาขาก็ให้คนไปทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า แล้วเชิญเสด็จให้เข้าสู่ในเวศน์ในวันรุ่งขึ้น พวกอเจลกหรือชีเปลือยได้ยินว่าพระศาสดาเสด็จไปยังเรือนของมิกคารเศรษฐี จึงไปนั่งล้อมเรือนไว้ นางถวายน้ำทักษิโณทกแล้วส่งข่าวไปเชิญพ่อสามี คือมิกคารเศรษฐีมาร่วมอังกาส^{๗๔} พระพุทธเจ้าด้วย แต่เศรษฐีโดนห้ามไว้โดยพวกอาชีวก^{๗๕} จึงให้คนส่งข่าวให้นางทำพิธีอังกาส ต่อไปไม่ต้องรอ นางจึงอังกาสภิกษุสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เมื่อเสร็จกิจก็ส่งข่าวไปหาพ่อสามีอีกว่าขอเชิญท่านร่วมพืงธรรม มิกคารเศรษฐีคิดว่าจะเป็นการไม่สมควรหากปฏิเสธอีก ก็ได้ไปพืงธรรมของพระพุทธเจ้าอยู่ภายนอกตามคำบอกของอาชีวกผู้ล่วงหน้าไปก่อนพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเสมือนแสดงต่อหน้าเศรษฐีโดยไม่มีมานมาขวางกั้น นัยว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อุปมาดังพระจันทร์ ย่อมปรากฏเหมือนประทับยืนอยู่ตรงหน้าแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง เหมือนพระจันทร์ลอยอยู่แล้วในกลางทาว ย่อมปรากฏแก่ปวงสัตว์ว่า ‘พระจันทร์อยู่บนศีรษะของเรา’

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแปลงยกย้ายธรรมเทศนาแก่มิกคารเศรษฐีซึ่งนั่งอยู่นอกผ้า่มานนั้น ทำให้เขาได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล หมดสงสัยในพระรัตนตรัย แล้วจึงยกชายผ้า่มานขึ้น แล้วเอปากอมถันนางวิสาขาหญิงสะใภ้ เชิดชุนางไว้ในฐานะมารดาผู้ทำให้เขาเสมือนเกิดใหม่ คือ ได้รู้แจ้งในพระธรรมของพระพุทธเจ้า มิกคารเศรษฐีปล่อยถันนางวิสาขาผู้สะใภ้แล้วหมอบลงแทบพระบาทของพระพุทธเจ้า นวดพืงพระบาทด้วยมือพร้อมจุมพิตด้วยปาก และประกาศตนว่า “ข้าพระองค์ชื้อมิคา

^{๗๔} ถวายพระ เลี้ยงพระ - พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๒๖.

^{๗๕} นักบวชชีเปลือยพวกหนึ่งครั้งพุทธกาล เป็นสาวกของมกขลิโคศล - เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๙.

ระ พระเจ้าข้า” ถึง ๓ ครั้ง แล้วกราบทูลโดยนัยว่าเขาไม่เคยทราบเรื่องอานิสงส์ของการทำทานหรือ การให้ในพระพุทธศาสนาเลยว่าจะมีผลมากมายขนาดนี้

บัดนั้น เขาได้ทราบแล้วก็เพราะหญิงสะใภ้ของเขาเอง คือมหาอุบาสิกาวีสาขา ผู้ที่ทำให้ เขาพ้นแล้วจากอบายทุกข์ทั้งปวง นางมาสู่เรือนของเขา เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขของเขา โดยแท้ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นางวิสาขาจึงได้ชื่อว่า มิคารมาตา หรือมิคารมารดา (ภายหลังได้ บุตรชาย จึงให้ชื่อบุตรชายว่า มิคาระ) และประตูเรือนของมิคารเศรษฐีก็เปิดกว้างเพื่อพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การที่มหาอุบาสิกาวีสาขา หรือนางวิสาขามิคารมาตามีจิตใจงดงามนั้น แน่นนอนเพราะนาง มีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรในทุกบทรทุกตอนของชีวิต เช่น ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนนางที่ ปราสาทของนางในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถี เกี่ยวกับธรรม ๔ ประการของมาตุคาม ว่า

มาตุคามในโลกนี้ ๑. จัดการงานดี ๒. สงเคราะห์คนข้างเคียง ๓. ปฏิบัติถูกต้องใจสามี ๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ . . . วิสาขา มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อชัยชนะในโลกนี้ ปรารถนาโลกนี้ . . . วิสาขา มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ ปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกหน้า ปรารถนาโลกหน้า ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. ถึงพร้อมด้วย ศรัทธา ๒. ถึงพร้อมด้วยศีล ๓. ถึงพร้อมด้วยจาคะ ๔. ถึงพร้อม ด้วยปัญญา^{๗๖}

เพราะธรรมบทนี้เองที่ทำให้นางวิสาขามิคารมาตาครองใจพ่อสามีไว้ได้ จนถึงกับได้รับยก ย่องให้เป็นมารดาผู้ให้กำเนิดในทางธรรม

จากหลักธรรมในบริบทของสามีภรรยาในเรื่องที่ศ ๖ นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่คนในครอบครัว ต้องนำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการครองชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข สามีภรรยาเมื่อใช้ ชีวิตร่วมกันแล้ว ภรรยาต้องเอาใจใส่ดูแลงานบ้าน สงเคราะห์ญาติทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายตนโดยเฉพาะ การไม่ทอดทิ้งผู้สูงอายุ ไม่นอกใจสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และขยัน ใส่ใจในกิจการงานทั้งปวง สามีเมื่อได้รับการปรนนิบัติจากภรรยาเช่นนี้ก็ไม้อาเปรียบ ต้องตอบแทนน้ำใจโดยการยกย่อง ไม่ดู หมิ่น ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ให้ และให้เครื่องประดับเครื่องแต่งตัว^{๗๗} และหากภรรยาต้อง ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยสามีอีกแรงหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายก็ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัยผลัดกันดูแลงาน บ้าน ไม่เกียจคร้านโดยอ้างว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน

เมื่อสามีภรรยามีเรื่องขัดแย้งไม่ลงรอยกันก็ต้องรู้จักข่มใจ อดทน และยินดีเสียสละ ความสุขส่วนตนบ้างเพื่อให้อีกฝ่ายสบายใจ การสื่อสารกันแบบสันติวิธีนั้น แต่ละฝ่ายต้องใจกว้าง รับ ฟังความคิดเห็นของอีกฝ่าย ใช้เหตุผลแทนอารมณ์ โดยการตั้งกัลยาณจิตต่อกัน คือจะคิด จะพูด จะ

^{๗๖} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๔๙/๓๒๔-๓๒๗.

^{๗๗} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔.

ทำอะไรรวดตึงจะไว้ในใจตนว่าจะใช้ความเมตตาและความยุติธรรมให้ลำเอียงเข้าข้างตนเองและเพื่อให้เกิดความสงบเย็นจากภายใน ดังคำพระท่านว่า จิตมีเมตตา ก็เหมือนปลาได้น้ำ ถ้าจิตขาดเมตตาก็เหมือนปลาที่ขาดน้ำ ซึ่งจะหาความสงบได้ยาก ที่สำคัญคือทั้งสองฝ่ายควรมองให้เห็นโทษของโทษและเห็นประโยชน์ของความเป็นมิตรที่ดีต่อกันว่าเป็นรากฐานสำคัญของการประนีประนอมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

เมื่อปัจเจกบุคคลในครอบครัวต่างฝ่ายต่างปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ตามหลักทศ ๖ โดยเฉพาะสามีและภรรยา ปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศระหว่างสามีภรรยาที่เกิดขึ้นในโลกสมัยใหม่ย่อมตกลดับไป ความขัดแย้งอันนำสู่ความรุนแรงย่อมเกิดยาก เพราะต่างฝ่ายต่างก็มุ่งที่จะอนุเคราะห์กัน พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจธรรมชาติที่สร้างสตรีให้เกิดมาต่างจากชายว่ามีความหมายในตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายในบริบทของ “ครอบครัว” พระพุทธศาสนาสอนให้ทั้งสองเพศอยู่เหนือทวิทัศนโดยชายทำหน้าที่ชาย และหญิงทำหน้าที่หญิงซึ่งต่างก็ต้องเข้าใจเคารพในความเหมาะสมเฉพาะที่แต่ละฝ่ายมีอยู่^{๗๘} สามีภรรยาในสังคมสมัยใหม่จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเอาชนะกัน โอกาสที่จะเกิดการกระทบกระทั่งหรือขัดแย้งกันจนก่อให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวนั้นย่อมไม่เกิดขึ้น ทศ ๖ จึงนับเป็นเครื่องมือป้องกันความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี หรือแม้หากความรุนแรงมีแนวโน้มจะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นโดยเหตุสุดวิสัยด้วยปัจจัยอื่นๆ ก็ตาม ก็ย่อมได้รับการแก้ไข เยียวยาได้อย่างทันท่วงที

๒.๒.๔. ฆราวาสธรรม ๔ และ สมชีวิธรรม ๔

ฆราวาสธรรม ๔^{๗๙} ซึ่งเป็นธรรม ๔ ประการของผู้ครองเรือน อันเป็นองค์ประกอบหลักที่ขาดมิได้ เพราะหากขาดธรรม ๔ ประการนี้แล้ว จะเป็นเหตุปัจจัยแห่งความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

(๑) **สังกะ** : คือ การมีความจริงใจ ซื่อสัตย์ และเปิดเผยต่อกัน ไม่มีลับลมคมนัยอันจะก่อให้เกิดความระหองระแหงใจกัน และไม่ครุ่นคิดร้ายในอดีตซึ่งเป็นเบื้องหลังชีวิตของกันและกันขึ้นมาสนทนา เพราะอดีตไม่สำคัญเท่าสังกะความจริงใจต่อกันในปัจจุบัน และไม่ก่อให้เกิดผลดีใดๆ ทั้งยามสุขและยามทุกข์ ไม่ว่าจะจนหรือจะรวย ต่างก็ต้องพร้อมที่จะเผชิญร่วมกันด้วยความจริงใจเต็มใจ มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ดีกว่าแล้วก็แยกตัวห่างหรือหาเรื่องเลิกราไป หากจะแก้ไขปัญหาพื้นฐานความขัดแย้งในครอบครัว ก็จะต้องขจัดความหวาดระแวงที่อาจมีต่อกัน ดังนั้นต้องมีสังกะใน ๔ ด้าน คือ มีลักษณะเป็นคนตรง จริง แท้ ใน

^{๗๘} สมภาร พรมทา , **พุทธปรัชญา: มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม** , พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร: ศยาม , ๒๕๔๘), หน้า ๕๙๙-๖๐๑.

^{๗๙} สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย) ๑๕/๒๔๖/๓๕๔.

ก. หน้าที่การงาน หมายถึง รับผิดชอบต่อการงานอย่างครบถ้วน ทำจริง พุ่มเทและทำงานสำเร็จ แล้วก่อให้เกิดคุณธรรมต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อส่วนรวม

ข. คำพูด หมายถึง ไม่ใช่วาจาที่วุ่นววนอ้อมค้อมซ่อนเงื่อน พูดอย่างไรทำอย่างนั้น ไม่โลเล พูดด้วยความสุจริตใจ ไม่ชักนำไปในทางชั่ว

ค. บุคคล หมายถึง ไม่คิดคดทรยศหักหลังต่อกัน มีลักษณะร่วมทุกข์ร่วมสุข และส่งเสริมคุณธรรมให้ยิ่งขึ้นไป

ง. ความดี หมายถึง ปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อเพิ่มพูนความดี ทำตามธรรมะอย่างสม่ำเสมอ ไม่ทำๆ หยุดๆ มุ่งทำเพื่อบุญกุศล ไม่หวังลาภยศสรรเสริญ

(๒) **ทมะ** : คือ ความฝึกฝนปรับปรุงตนให้รู้จักข่มใจ อุดใจ ควบคุมอารมณ์ รู้จักยับยั้งชั่งใจ บังคับตนเองไม่ให้เป็นคนอารมณ์ร้อนจนลืมหุ่ยผล ไม่เป็นคนหุนหา เชื่อคำพูดของบุคคลที่สามที่จะทำให้แตกแยกกัน ทั้งสามีและภรรยา ต้องรู้จักที่จะปรึกษาหารือกันด้วยเหตุผล อย่าคิดว่าตนเองถูกต้องเสมอไป ประเด็นสำคัญคือการสร้างนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ดีให้เกิดขึ้นในใจ มีวินัยในตัวเองตลอดเวลา

(๓) **ขันติ** : คือ ความอดทน ได้แก่ อดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อทุกขเวทนา เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยอาจไม่มีคนดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร อดทนต่อการกระทบกระทั่งถึงแก่ทะเลาะเบาะแว้งต่อกัน อดทนต่อความเจ็บใจ ความน้อยเนื้อต่ำใจ และความเฝ้าฝันใจอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ เป็นต้น หมายถึง ต้องทนอดในสิ่งที่อยากได้แล้วไม่ได้ และทนต่อสิ่งที่ไม่อยากได้แต่ก็ได้รับ เช่นคำตำหนิว่ากล่าว เป็นต้น ทนรอคอยได้ในทุกสถานการณ์ โดยต่างฝ่ายต้องคิดให้ได้ว่าก่อนอยู่กินร่วมกัน ตนเองไม่ต้องอดทนอะไรมากนัก แต่เมื่อได้แต่งงานอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวแล้ว ก็ต้องอดทนให้มากขึ้น แม้จะต้องหวานอมขมกลืนก็ตาม และเพื่อเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ลูกด้วย เพราะหากมีความอดทนไม่พอจนถึงขั้นแยกทางกัน ลูกก็จะมีปมด้อย ผู้มีขันติย่อมมีวิถีชีวิตที่เป็นไปในทางที่จะเอื้อประโยชน์สุขโดยรวมต่อครอบครัว มากกว่าที่จะเห็นแก่ความพอใจและประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ขันติหรือความอดทนนี้ เป็นธรรมะสำคัญที่จะแก้ปัญหาครอบครัวในเรื่องของความยากจนขัดสน หรือความล้มเหลวในด้านต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ ครอบครัวมีเศรษฐกิจที่มั่นคง จึงต้องมีความขยันหมั่นเพียรควบคู่ไปด้วยกันเสมอ

(๔) **จาคะ** : คือ ความเสียสละ เผื่อแผ่ แบ่งปันมีน้ำใจ เรียกว่าตัดจิตตัดใจได้ทั้งภายในและภายนอก ภายนอก คือ เสียสละเพื่อญาติทั้งฝ่ายสามีและภรรยา ภายใน คือเสียสละอารมณ์ชั่ววูบเสียสละสิ่งที่เป็นส่วนเกินของชีวิตอันจะก่อหนี้สินได้ หรือเสียสละสิ่งเสพติดต่างๆ ที่ต้องการเสพทั้งสามีและภรรยาต้องรู้จักวางแผนจัดงบประมาณชีวิตให้สมดุลร่วมกัน ด้วยการมีจาคะโดยเฉพาะรู้จักให้อภัยกันอยู่เสมอ ไม่ผูกใจเจ็บต่อกัน เมื่อมีอะไรไม่เข้าใจกัน ก็จะไม่ไปรื้อฟื้นเรื่องเก่าๆ มาทบทวนกัน จนเกิดการแตกร้างทางอารมณ์ และแตกแยกกันไปในที่สุด ดังนั้นการมีจาคะมุ่งไปที่การพุ่มเทเสียสละให้แก่กัน เพื่อความรักความอบอุ่นความมั่นคงของครอบครัว

ปัจเจกบุคคลทั้งผู้นำครอบครัวและสมาชิกครอบครัวทุกคน ควรต้องประพฤติธรรมของผู้ครองเรือน ๔ ประการนี้ โดยพัฒนาตนไปสู่ความรับผิดชอบต่อตนเองและครอบครัวที่สร้างร่วมกัน ระหว่างสามีกับภรรยา พัฒนาความสัมพันธ์อันดีในบทบาทของพ่อแม่ ลูก และเครือญาติในครอบครัวดั้งเดิมของทั้งฝ่ายสามีและภรรยา

อนึ่ง ในความเป็นกัลยาณมิตรของคู่สามีภรรยา ผู้มีความเสมอภาคกัน กล่าวได้ว่ามีเกณฑ์ตัดสินจากธรรมของผู้ครองเรือน ๔ ประการนี้เอง ถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานในจิตใจ และในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีงามแก่ผู้อื่น คู่สามีภรณาก็ควรมีธรรมที่สมน้ำสมเนื้อกัน หรือเสมอกันในหลักธรรมที่เรียกว่า **สมชีวิธรรม ๔**^{๘๐} ในปฐมสมชีวิสูตร ว่าด้วยผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอกันสูตรที่ ๑ มี ๔ ประการ คือ

- (๑) สมศรัทธา : มีศรัทธาเสมอกัน
- (๒) สมศีลา : มีศีลเสมอกัน
- (๓) สมจาคา : มีความเสียสละเสมอกัน และ
- (๔) สมปัญญา : มีปัญญาเสมอกัน

สมชีวิธรรม ๔ นี้ จะเป็นฐานรองรับชีวิตคู่ครองในระดับที่สมควรและคู่ควรกันทั้งในชาตินี้ และชาติหน้า เหตุเพราะความเป็นผู้มีธรรมสมกันนี้เอง ทำให้ทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ รู้จักสำรวจระวังในการดำเนินชีวิตโดยธรรม ใช้คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานต่อกันมีความสุขความเจริญ รักใคร่ปรองดอง ไม่คิดร้ายต่อกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับธรรมสำหรับคู่สมรสไว้ใน ปฐมสังวาสสูตร ว่า การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยาในลักษณะนี้ จัดอยู่ในประเภทที่ ๔ ที่สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา คือ สามีภรรยาต่างเป็นคนมีศีลทั้งคู่^{๘๑}

๒.๒.๕. พรหมวิหาร ๔^{๘๒}

พรหมวิหาร ๔ นี้ หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หรือธรรมประจำใจของผู้มีคุณความดีอันยิ่งใหญ่ คือ ๑. เมตตา ๒. กรุณา ๓. มุทิตา ๔. อุเบกขา^{๘๓} พรหมวิหาร ๔ นี้เป็นธรรมที่ต่อสืบเนื่องในเบญจธรรม หรือกัลยาณธรรมในเรื่องของความมีเมตตากรุณาที่มีมุทิตาและอุเบกขา ประกอบอยู่ด้วย ผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ แม้จะยังไม่เป็นไปเพื่อ

^{๘๐} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๑/๕๕/๙๔.

^{๘๑} การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา อีก ๓ ประเภท ได้แก่ ๑. สามีอยู่ร่วมกับภรรยาผี คือ สามีและภรรยาไม่มีศีลทั้งคู่ ๒. สามีอยู่ร่วมกับภรรยาเทวดา คือ สามีไม่มีศีล ภรรยาผี และ ๓. สามีเทวดาอยู่ร่วมกับภรรยาผี คือ สามีมีศีล ภรรยาไม่มีศีล – สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๑/๕๓/๘๙.

^{๘๒} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย) ๑๐/๓๒๗-๓๒๙/๒๕๖-๒๕๗.

^{๘๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๒๕๙.

ความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน แต่ก็ยังผลให้ไปเกิดในพรหมโลก^{๔๔} จึงไม่ต้องพูดถึงความสันติสุขในโลกมนุษย์นี้ว่าผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ จะได้รับมากเพียงใด ตัวอย่างของผู้มีพรหมวิหาร ๔ ในทุกๆ ครอบครัวก็คือ

พ่อและแม่ผู้เปรียบเป็นพรหมของลูก พ่อแม่ต้องตระหนักเสมอว่าตนอยู่ในฐานะเสมือนพรหมของลูกที่ต้องประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อลูก ยินดีเสมอเมื่อลูกมีความสุขและมีความสำเร็จในชีวิตทุกๆ ด้านขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักวางใจเป็นกลางไม่ใช่สิทธิ์ในความเป็นพ่อแม่เข้าไปก้าวร้าวความเป็นส่วนตัวของลูกมากเกินไป โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นจะต้องการความเป็นส่วนตัวมากเป็นพิเศษ พ่อแม่สามารถคอยสอดส่องดูแลลูกอยู่ในระยะห่างที่พอเหมาะ เพียงคอยระวังมิให้ลูกเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่างๆ ได้ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้พ่อแม่ได้มีส่วนร่วมกับนักเรียนและหมั่นเข้าร่วมการประชุมผู้ปกครองที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อจะได้ทราบความเป็นไปในเรื่องการเรียนและประพฤติของลูก พ่อแม่ให้คำแนะนำลูกได้ ในลักษณะที่ไม่เป็นการบังคับคาดหวังหรือขู่เข็ญ จนลูกเกิดความกดดันจนรู้สึกเครียด อันอาจส่งผลให้มีพฤติกรรมไปในทางก้าวร้าวรุนแรงได้ พ่อแม่ต้องเป็นแบบอย่างในความประพฤติอันดีงาม ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ยิ้มแย้มให้กันเสมอ ไม่เคร่งเครียดเกินไปจนบรรยากาศในบ้านไม่อบอุ่นสำหรับลูก ต้องใจเย็น ร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัวด้วยวิธีสุขุม รอบคอบ มีเหตุผล และสงบสันติ ไม่ไว้วางใจ ใช้คำพรูสวาทตาทอต่อกัน หากลูกมีปัญหาพลาดพลั้งในเรื่องต่างๆ เช่น ผลการเรียนไม่ดี หรือผิดใจกับเพื่อน พ่อแม่ต้องปลอบโยน ให้กำลังใจและคำแนะนำที่ดี ไม่ดูถูกหรือซ้ำเติม ขณะเดียวกันลูกก็ต้องเคารพขอบน้อมเชื่อฟัง และกตัญญูต่อพ่อแม่ รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับเพื่อนดีไม่เป็นอันธพาล ไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด หากทั้งพ่อแม่และลูกปฏิบัติตามนี้ได้ ความรุนแรงย่อมไม่อาจเกิดได้ หรือหากมีความซุนซ่องหมองใจกันระหว่างพ่อแม่และลูก แต่ละฝ่ายต้องเปิดใจพูดคุยรับฟังกันและกันโดยไม่ใช้อารมณ์ ควรมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น รับประทานอาหารร่วมกันที่บ้านหรือนอกบ้านในบางโอกาส พ่อแม่ร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนกับลูก เช่น การแข่งกีฬาสามัคคีระหว่างนักเรียนและผู้ปกครอง การไปทำบุญตักบาตร ฟังธรรม เวียนเทียนที่วัดในวันสำคัญทางพุทธศาสนาด้วยกัน ฯลฯ ที่สำคัญต้องหมั่นแสดงความรักความอาทรต่อกันทั้งคำพูดและท่าทีที่มีการสวมกอดให้ความอบอุ่นแก่กันเป็นประจำโดยไม่รังเกียจว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตก เพราะเรื่องของความรักความสามัคคีปรองดองกันในครอบครัวเป็นเรื่องของทุกวัฒนธรรมในโลก ก็จะช่วยเยียวยาความบาดหมางที่เคยมีต่อกันได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพ่อแม่ลูกจะได้สวดมนต์ทำสมาธิพร้อมหน้ากันบ้าง และแนะนำลูกให้เข้าใจถึงความเป็นพรหมของพ่อแม่ แล้วแนะนำให้ลูกกราบตักหรือกราบเท้า แสดงความกตัญญูระลึกในคุณของพ่อแม่ โดยเล่าความ

^{๔๔} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)๑๐/๓๒๗-๓๒๙/๒๕๖-๒๕๗.

ทุกข์ยากให้ลูกได้รับรู้และอำนวยความสะดวกให้พรลูก สายใยรักและความผูกพันในครอบครัวจะยิ่งแน่นแฟ้น และเป็นเกราะป้องกันสิ่งชั่วทั้งหลาย รวมทั้งความขัดแย้งความรุนแรงไม่ให้มากล้ำกรายทำร้ายจิตใจกันได้

หลักพรหมวิหาร ๔ ทำให้ชีวิตครอบครัวมีความอบอุ่น ลูกๆ มีแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่เมื่อมีปัญหาผิดพลาดในชีวิตก็จะมีพ่อแม่เป็นผู้ชี้แนะแก้ไข พร้อมทั้งปลอบโยน เยียวยาจิตใจ คู่สมรสในยุคนี้อาจต้องฝึกฝนตนเองในการใช้หลักธรรมนี้เพื่อความพร้อมในการอบรมดูแลลูกๆ อย่างเหมาะสมเพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ รวมถึงความรุนแรงในครอบครัวได้ด้วยดี

ตัวอย่างที่ดีในเรื่องความเมตตาก็คือผู้ที่ได้รับยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เป็นผู้มีเมตตาวิหารีเป็นเลิศ คือพระนางสามาวดี อัครมเหสีของพระเจ้าอุเทน คือแม้ว่าพระนางมาคันทิยามเหสีองค์ที่ ๓ ของพระเจ้าอุเทน จะผูกพยาบาทพระนางสามาวดี ด้วยเหตุที่พระนางเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า แต่นางมาคันทิยาผูกใจเจ็บต่อพระองค์ที่ไม่ทรงชื่นชมความงามของนาง แล้วยังกล่าวธรรมอันไม่งามเรื่องสังขารทั้งหลายล้วนน่ารังเกียจ แก่มาคันทิยาพราหมณ์ ๒ สามภรรยาผู้เป็นบิดามารดาของตน จนท่านทั้งสองบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ นางจึงนึกพยาบาทจองเวรตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา แต่ก็ไม้อาจจะทำร้ายพระองค์ได้ จนในที่สุดได้มาเป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทน เมื่อได้รู้ว่าพระนางสามาวดีทรงเคารพยกย่องเทิดทูนพระพุทธเจ้าอย่างสูงสุด จึงคิดระบายความแค้นกับพระนางสามาวดีแทน ทรงหาเหตุกลั่นแกล้งด้วยวิธีการต่างๆ นานา จนพระเจ้าอุเทนหลงเชื่อ และทรงลงมือประหารพระอัครมเหสีสามาวดีพร้อมสนม ๕๐๐ นาง ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง โดยการยิงธนูเพียงครั้งเดียว ดอกธนูจะทะลุร่างหญิงทั้ง ๕๐๑ นางนั้นได้ แต่เพราะเหตุที่พระนางสามาวดีไม่ได้ มีจิตมุ่งร้ายต่อพระองค์ และยังทรงรับสั่งเดือนบริวารทั้ง ๕๐๐ นาง ให้แม่เมตตาอย่าพระเจ้าอุเทนลูกศรจึงไม่อาจพุ่งออกจากแฉ่งได้ แม้พระเจ้าอุเทนเองด้วยความหลงผิด ทรงรับทุกข์ทรมานไม่อาจปล่อยลูกศรและลดธนูลง นิ้วศรจนสุดกำลังค้างเติ่งอยู่เช่นนั้น เมื่อยล้าจนเหงื่อภาพแตก จนพระนางเอ๋ยปากอนุญาติให้ลดคันธนูและปล่อยศรลงสู่พื้น จึงคลายทุกข์ให้แก่พระเจ้าอุเทนได้ พระองค์ทรงประจักษ์ใจในอานุภาพแห่งเมตตาธรรม ถึงกับทรงก้มกราบขอขมาต่อพระนาง เป็นโอกาสให้พระนางได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรต่อพระองค์ จนได้ฟังธรรมกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและขอถึงไตรสรณคมน์ บำรุงพระพุทธศาสนาต่อมา จนกระทั่งพระนางและบริวารทั้ง ๕๐๐ ถูกไฟครอกถึงแก่พระชนม์ชีพด้วยแรงอาฆาตพยาบาทจากพระนางมาคันทิยา มิรู้จบสิ้น โดยขณะที่พระเจ้าอุเทนผู้กลับกลายมาเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา กำลังเสด็จประพาสราชอุทยาน พระนางมาคันทิยาสั่งให้คนรับใช้เอาผ้าชุบน้ำมันไปพันที่เสาทุกต้นในปราสาทของพระนางสามาวดี พุดเกลี้ยกล่อมให้พระนางและบริวารเข้าไปรวมอยู่ในห้องเดียวกัน แล้วลั่นกลอนจุดไฟเผาพร้อมทั้งปราสาท

พระนางสามาวดีก็ไม่เคยมีจิตพยาบาทตอบเลย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแต่งตั้งพระนางไว้ ในตำแหน่งผู้เลิศทางเมตตา หรือเอตทัคคะในฝ่ายผู้อยู่ด้วยเมตตา^{๘๕}

๒.๒.๖. สังคหัตถุ ๔^{๘๖}

คนในครอบครัวเดียวกัน สามี ภรรยา หรือพ่อ แม่ และลูก ควรต้องมีหลักของการ สงเคราะห์กันประจำใจ คือ การนำเอาหลัก “สังคหัตถุ ๔” ตามแนวพุทธธรรมมาใช้เป็นคุณเครื่อง ช่วยเหลือกันและยึดเหนี่ยวใจกันไว้โดย

(๑) ทาน : การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หัวใจไมตรีตลอดจนทรัพย์และสิ่งของแก่กันและ กันเองในครอบครัวของตน การสงเคราะห์ญาติและการบำเพ็ญทาน รวมถึงการแบ่งปันเพื่อแผ่หัวใจ ไมตรีแก่ครอบครัวของผู้ที่กำลังเดือดร้อน ทานยังรวมไปถึงวิทยาทาน คือการให้ความรู้ ธรรมทาน คือ การให้สติเตือนใจให้รู้ถึงธรรมชาติ ความเป็นไปของโลกและชีวิต และอภัยทาน เป็นทานที่สำคัญมาก ในการยุติปัญหาต่างๆ ได้ คือ การสละความผูกอาฆาต ความพยาบาท ความอิจฉา ความโกรธ ความเกลียด ความคิดที่จะแก้แค้น ทิฏฐิมานะ เป็นต้น การแสดงอภัยทานนี้เป็นสิ่งที่จะต้องหมั่นฝึกฝนอยู่เป็น นิจ เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่เมื่อใดที่ทำได้ ก็จะทำให้ผลเป็นการแสดงกำลังใจที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เพราะ เวลาจะให้ ผู้ให้ไม่ต้องไปขอใคร ไม่ต้องไปหาจากที่ใด ทั้งยังไม่ทำให้รู้สึกสูญเสียสิ่งใด นอกจากจะเป็น การได้รับความภาคภูมิใจ เพราะการขอโทษ หรือการให้อภัยต่อกันมิใช่เรื่องของการเสียหาย เสียศักดิ์ศรี เสียรู้ หรือมิใช่การได้เปรียบ เสียเปรียบแต่อย่างใด ตรงกันข้ามการขอโทษหรือการให้อภัยกลับเป็น การชำระใจให้สะอาด เปรียบเสมือนการชำระภาชนะสกปรก เช่น เมื่อเราล้างแก้วน้ำให้สะอาดแล้ว ก็ เหมาะสมที่จะใช้รองรับน้ำบริสุทธิ์ที่เทลงไปใหม่ หรือเสมือนการโยนของที่เราไม่ชอบทิ้งไปโดยไม่คิด เสียหาย^{๘๗} เป็นความยินดีที่จะกล่าวคำขอโทษ หรือให้อภัยซึ่งกันและกันอย่างไม่ลังเลสงสัยใดๆ ก่อ เกิดความสุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ

มีตัวอย่างเรื่องเล่าสั้นๆ เรื่องหนึ่งในหนังสือรวมเรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนิน ชีวิตที่งดงาม ชื่อว่า “สุขจากการให้” เรื่องมีอยู่ว่า วันหนึ่ง ครอบครัวชาวกรุงเทพฯ พ่อแม่ลูก ๔ ชีวิต

^{๘๕} ดูรายละเอียดใน คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, **พระธัมม ปัทมฐกถาแปล ภาค ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นครปฐม: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒-๙๖ และ พระครูกลยามสิทธิวัฒน์ ผศ. (สมาน กลยามณโหม/พรหมอยู่) (อนุสรณ์เนื่องในโอกาสพระราชทานดินฝั่งศพ คุณแม่ ชุ้ง แซ่ลี (ปัญญาชาติรักษ์), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๗๔-๒๘๑.

^{๘๖} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓, พระพรหมคุณา ภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๑๒.

^{๘๗} พระศรีญาณโสภณ (ปิยโสภณ), “ชีวิตคือการลงทุน: อภัยทาน”, **บ้านอารีย์ สังคมสงเคราะห์**, (๒๓ กันยายน. ๒๕๕๓), ๗.

ขับรถไปพักตากอากาศชายทะเลชนิดไปเช้าเย็นกลับ เตรียมอาหารไปรับประทานกลางวันด้วยกัน ขณะที่รับประทานอาหารกลางวันนั้น มีเด็กๆ ในหมู่บ้านละแวกนั้นมาวนเวียนดูกัน จนเสร็จแล้วยังมีขนมและผลไม้เหลืออยู่อีกมาก แม่บ้านกำลังเก็บเข้าที่ พ่อบ้านจึงออกความเห็นว่ามันน่าจะมอบให้เด็กๆ แถวนั้น แม่บ้านพยักหน้าเห็นด้วย เขาจึงไปจูงมือเด็กๆ เหล่านั้นมารับขนมและผลไม้ ต่างก็กตัญญูกันอย่างเอร็ดอร่อย ยกมือไหว้แล้วจากไป แม่บ้านจึงพูดขึ้นว่า “วันนี้ฉันมีความสุขใจบอกไม่ถูก ที่ได้เห็นเด็กเหล่านี้กินขนมอย่างมีความสุข เทียบหน้าเราเอาขนมมากันเยอะๆ นะคะ” สามีได้แต่ยิ้มพยักหน้าอย่างมีความสุขเช่นกัน ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในคำปิดท้ายของผู้เล่าว่า “การให้มันถ้าทำด้วยจิตใจบริสุทธิ์ ด้วยความเสียสละจริงๆ ย่อมทำให้เกิดความสุขอย่างลึกซึ้ง ซึ่งไม่อาจหาได้จากกรอื่น ไม่อาจรับสืบทอดได้จากผู้อื่นนอกจากจะทำด้วยตนเอง”^{๘๘}

(๒) ปิยวาจา : พูดจาอ่อนหวาน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน อยู่บนพื้นฐานของสัมมาวาจาหรือศีลข้อที่ ๔ และเป็นถ้อยคำที่ไม่ขุ่นทอนกำลังใจ แต่ให้กำลังใจและส่งเสริมให้ทำความดีต่างๆ ขึ้นไป

มีตัวอย่างเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งในหนังสือรวมเรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงามเช่นเดียวกัน ชื่อเรื่องว่า “ดีทั้งนั้น” เรื่องมีว่า ครอบครัวหนึ่ง ภรรยาเป็นคนใจร้อนสามีใจเย็น วันหนึ่งภรรยาก็กลับบ้านเย็นจึงรีบหุงหาอาหารรอสามีกลับบ้าน ก็เลยได้ข้าว ๓ กษัตริย์ ก้นหม้อไหม้ตรงกลางและปากหม้อสุกๆ ดิบๆ ก็เลยนึกสร้างบรรยากาศเมื่อสามีกลับมาเพื่อมิให้สามีตำหนิ จึงตั้งโต๊ะอาหารริมคลองหลังบ้าน ออกตัวกับสามีทำนองว่ารีบหุง ข้าวตอนบนของหม้อจึงแข็งไปหน่อย สามีตอบเอาใจทำนองว่าไม่มีปัญหา ข้าวสุกๆ ดิบๆ ก็เคี้ยวได้รสชาติดี พอหมดจานภรรยารีบตักให้อีกทีนี้ได้ข้าวและ ก็ออกตัวอีกว่าจานนี้และสักหน่อย สามียังตอบเอาใจว่าดีจะได้ไม่ต้องเคี้ยวมาก ภรรยาชักหมั่นไส้ หมดจานที่ ๒ จานที่ ๓ เป็นข้าวใหม่จากก้นหม้อ เธอยื่นให้สามีพูดออกตัวว่าไฟแรงไป ข้าวจึงไหม้นิดหน่อย สามีตอบทำนองเดิมว่าข้าวใหม่ก็ดี นานๆ ได้รับประทานที่ หอมดี ถึงตอนนี้ภรรยาหมั่นไส้เต็มที่ จึงใช้จานข้าวย่นหน้าอกสามีซึ่งนั่งหันหลังให้คลอง หงายท้องหล่นลงไปคลอง โผล่พื้นน้ำขึ้นมายังพูดไปในทางบวกอีกว่าเหมือนได้อาบน้ำเย็นสบายดี เพราะกำลังรู้สึกร้อนอยู่พอดี^{๘๙}

(๓) อัถถจริยา : การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อกัน และ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครอบครัวเดียวกันหากพ่อแม่ลูกประพฤติตนเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ย่อมทำให้เกิดความรักความผูกพันและสามัคคีกลมเกลียวกันอย่างแน่นแฟ้น ไม่ต้องกังวลในข้อบกพร่องหรือจุดด้อยของสมาชิกในครอบครัว แต่มองจุดเด่น มองในแง่ดี และการเกื้อกูลนั้นก็จะเป็นประโยชน์ส่งเสริมคุณธรรม สามารถพัฒนาไปสู่ความสงบสุขได้ง่ายขึ้น ดังตัวอย่างเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่ง ชื่อว่า “โดนใจพ่อ” เรื่องมีอยู่ว่า

^{๘๘} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๑๐๘ เรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงาม) กิริงได้สดับมา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗-๕๙.

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๑.

สามีภรรยาคู่นี้รักกันมาก มีที่นาและควาย ๒ ตัว ช่วยกันทำนาพอมีพอกิน จนมีลูกชาย ๑ คน ช่วยกันเลี้ยงดูด้วยความรัก ต่อมาภรรยาเป็นโรคร้ายตายจากไป สามีเสียใจมากจนไม่เป็นอันทำมาหากิน เอาแต่กินเหล้า ไม่สนใจดูแลลูกจนเงินหมด จึงขายที่นาเอามากินเหล้า สองปีต่อมาเงินก็หมดลง จึงขายควายอีก ๑ ตัว กินเหล้าไม่มีเรี่ยวแรงจะทำงาน หมดเงินก็ขายบ้านแล้วเอาเงินที่ได้มาจ่ายค่าเช่าบ้านของตัวเอง เอาแต่เมาเหล้าจนเงินหมดอีก เข้าวันหนึ่งได้ยินเสียงลูกชายเอะอะโวยวาย เขี่ยนตีควายเพื่อไล่ให้มันเดินเข้าไปในขวิดเหล้าที่พ่อทิ้งไว้เกลื่อนใต้ถุนบ้าน

พ่อก็ถามลูกชายว่าทำอะไร “ผมตีควายให้มันเข้าไปในขวิดเหล้าของพ่อ” ลูกชายตอบ พลังตีควายไปพลัง ฝ่ายพ่อตะโกนใส่หน้าลูกชาย “เอ็งนี่ถ้าจะบ้า ควายจะเข้าไปในขวิดได้ยังไงวะ”

ลูกชายพูดเสียงดังพร้อมชูขวิดเหล้าให้พ่อดู “ทำไมจะเข้าไม่ได้ล่ะพ่อ นาทั้งแปลงบ้านทั้งหลัง ควายทั้งตัว มันยังหายเข้าไปในขวิดนี้แหละ ต่อไปไอ้ตัวนี้ก็ต้องเข้าอีกแน่นอน” พ่อถึงกับสะอึก พุดอะไรไม่ออก ตั้งสติพักใหญ่ๆ เดินเข้าไปกอดลูกชายร้องไห้บอกว่า “พ่อผิดเอง ยกโทษให้พ่อด้วย พ่อจะเลิกกินเหล้าตั้งแต่วันนี้ พ่อรับรอง” สองพ่อลูกกอดคอกันร้องไห้

เรื่องนี้สื่อความได้ว่า บางครั้งคนเราเมื่อมีความเสียใจ ความผิดหวัง หรือความทุกข์ระทม เข้า ก็อาจทำอะไรที่ไม่ถูกต้อง เหมือนคนไร้สติ เพื่อประชดชีวิตบ้าง เพื่อให้ลืมเรื่องร้ายๆ บ้างแต่ยิ่งทำก็ยิ่งซ้ำเติมชีวิตให้ยิ่งทุกข์หนักขึ้นไปอีก^{๙๐}

ผู้วิจัยพิจารณาในมุมมองที่ว่า ถ้าลูกชายไม่รักและหวังดีกับพ่อ ก็คงทิ้งพ่อไปอาศัยญาติคนอื่น ๆ แต่จะห้ามกันตรงๆ คงไม่ได้ผลแน่ จึงคิดหาวิธีที่จะยกยอนให้พ่อได้คิด แล้วพ่อก็คิดได้ เมื่อคิดได้ก็ทำได้ ตั้งแต่นั้นมาวงล้อของชีวิตก็ถูกผลักให้เดินหน้าต่อไปได้ แม้จะลำบากสักหน่อย ถ้าไม่ปล่อยให้สิ่งชั่วมาทำลายตัวเอง จึงนับว่าการทำตัวให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลกันนั้น ทำได้หลายๆ วิธี วิธีที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งก็คงแบบอย่างที่ลูกชาย ทำให้พ่อสะกิดใจได้คิด เมื่อคิดได้แล้วตั้งใจแก้ไขตัวเองก็จะพ้นจากวังวนแห่งทุกข์ พาครอบครัวไปสู่ความสงบสุขได้มากขึ้น

(๔) สมานัตตตา : การทำตนให้เข้ากันได้ และมีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัวร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน เป็นต้น^{๙๑} ความเป็นคนสม่าเสมอเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะเป็นต้นแบบให้สมาชิกในครอบครัวถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ถ้าเป็นต้นแบบที่ดีที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดกำลังใจในการทำแต่สิ่งดีๆ ช่วยกันพัฒนาครอบครัวไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน ดังตัวอย่างเรื่อง “สอนลูกให้รักพ่อแม่”

สามีภรรยาคู่นี้อยู่กับกันมามีลูกด้วยกัน ๒ คน ชายหนึ่งหญิงหนึ่ง แม่บ้านจะอบรมลูกๆ อยู่เสมอ โดยปรารภถึงพ่อของเขา “พ่อของลูกเป็นคนดีมากๆ ขยันซื่อสัตย์ เหล้ายาบุหรี่ไม่เคยแตะ

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙-๑๑๑.

^{๙๑} สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๑/๓๒, ๒๕๖/๕๑, ๓๗๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรม พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

เจ้านายก็รัก แม่ว่าเราโชคดีนะ” ลูกๆ ได้ฟังสิ่งดีๆ เกี่ยวกับพ่อจากปากแม่ ทำให้รักพ่อกว่าขึ้นและเห็นดีด้วย

ฝ่ายพ่อก็เช่นกัน วันหยุดมักจะอยู่กับครอบครัว เวลาแม่บ้านไปจ่ายตลาดก็มักจะพูดกับลูกๆ ถึงแม่ในแง่ดีเช่นกัน “พ่อปลื้มแม่ของลูกมากนะ เพื่อนๆ พ่อก็ชมว่าแม่น่ารัก รักลูกมาก เมื่อแม่รู้ว่าตัวเองตั้งท้อง ก็ตัดสินใจลาออกจากงาน เพื่อดูแลลูกให้ดีที่สุด พ่อบอกให้จ้างพี่เลี้ยงแม่ยังไม่ยอม พ่อว่าพวกเราโชคดีนะ” ลูกๆ ที่รักแม่อยู่แล้วยิ่งรักแม่มากขึ้น อยากช่วยแม่ทำงานบ้าน ไม่อยากให้แม่ผิดหวังเสียใจ โตขึ้นอยากจะเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ ซึ่งเป็นความคิดแสนวิเศษฝังแน่นอยู่ในใจลูก และเมื่อโตขึ้นทั้งสองพี่น้องก็ทำดังตั้งใจไว้จริงๆ ทั้งครอบครัวจึงอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขตลอดมา

เรื่องนี้สื่อความได้ว่า การเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีนั้น วิธีหนึ่งที่สำคัญคือ “เริ่มที่พ่อ ต่อที่แม่” “แนะนำให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น”^{๙๒}

ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องของการบ่มเพาะคุณธรรมในใจของลูก หรือสมาชิกในครอบครัวโดยมีการแสดงออกหรือพฤติกรรมที่เสมอต้นเสมอปลายเช่นพ่อกับแม่ในเรื่องที่ยกมานี้ ได้ปฏิบัติให้ลูกได้เห็น ได้ฟัง ได้สังเกตเป็นประจำ ย่อมทำให้เกิดการทำตามแบบอย่างที่ดี ก่อเกิดสำนึกในความกตัญญู และอยากตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ทำให้ความผูกพันในครอบครัวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

หลักการสงเคราะห์กัน นี้ทำให้ครอบครัว ชุมชน และสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มิตรไมตรีต่อกัน เข้าอกเข้าใจกัน เมื่อครอบครัวใดในละแวกเดียวกันเกิดปัญหาขึ้นโดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาความรุนแรงขึ้น ก็จะร่วมมือร่วมใจกันช่วยผ่อนคลายนานการณให้แกครอบครัวนั้น หากแต่ละครอบครัวมีหลักธรรมนี้ในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน แต่ละครอบครัวจะไม่ปล่อยให้ครอบครัวเพื่อนบ้านต้องเผชิญปัญหาเพียงลำพัง ขณะเดียวกันครอบครัวที่ประสบปัญหาก็คจะไม่หวงแหนว่าปัญหารุนแรงนั้นเป็นเรื่องส่วนตัวเฉพาะในครอบครัวตนเท่านั้น แต่ยินดีแบ่งปันให้ร่วมรับรู้ อย่างน้อยก็เป็นอุทาหรณ์ ไม่ปรารถนาให้เกิดกับครอบครัวอื่นๆ และไม่รู้สึกละอายใจที่จะรับความช่วยเหลือจากครอบครัวอื่นๆ

๒.๒.๗. วัฒนธรรมมีกตตประโยชน์ ๔

การป้องกันหรือแก้ปัญหาในแง่ของการขาดความสันโดษ หรือการขาดอุเบกขาในการดำเนินชีวิตครอบครัวท่ามกลางสิ่งแวดล้อมยุ่งเหยิงภายนอก ในยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัวนั้น ต้องคำนึงถึงเป้าหมายในการใช้ชีวิตร่วมกัน คือสามัคคีกันสร้าง

^{๙๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (๑๐๘ เรื่องเล่าแฝงคติความคิด เพื่อการดำเนินชีวิตที่งดงาม) กิริงได้สดับมา, หน้า ๘๗-๘๙.

ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้มั่นคง โดยปฏิบัติตามหลักธรรมใน ทัศนธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ ประการ^{๙๓} ได้แก่

(๑) **อุฏฐานสัมปทา** : ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ก็คือขยันทำมาหากินในอาชีพที่สุจริตไม่ประกอบมิจฉาอาชีพะ ๕ อย่าง เช่น ค้ำมนุษย์ ค้ำอาวุธ ค้ำยาพิษ ค้ำสิ่งเสพติด และค้ำสัตว์ให้เขาเอาไปฆ่า

(๒) **อารักขสัมปทา** : ถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษา ก็คือประหยัดอดออม รู้จักวางแผนการใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสม

(๓) **กัลยาณมิตรตตา** : เลือกคบเพื่อนดีหรือกัลยาณมิตร ต้องรู้จักเลือกคบหาแต่มิตรแท้ซึ่งมีอยู่ ๔ จำพวก ได้แก่^{๙๔}

ก. **มิตรอุปการะ** : มีลักษณะ ๔ คือ เพื่อนประมาทช่วยรักษาเพื่อน เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ และ เพื่อนมีกิจจำเป็นก็ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

ข. **มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข** : มีลักษณะ ๔ คือ บอกความลับแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง และ แม้ชีวิตก็สละให้ได้

ค. **มิตรแนะนำประโยชน์** : มีลักษณะ ๔ คือ จะทำชั่วเสียหายคอยห้ามปรามไว้ คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง และ บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

ง. **มิตรมีน้ำใจ** : มีลักษณะ ๔ คือ เพื่อนมีทุกข์พลอยทุกข์ด้วย เพื่อนมีสุขพลอยดีใจ เขาดีเตียนเพื่อนก็ช่วยยั้งแก่ให้ และ เขาสรรเสริญเพื่อนก็ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

(๔) **สมชีวิตา** : การพิจารณาใช้ทรัพย์ที่หามาได้เพื่อเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ คือใช้เลี้ยงคุณในครอบครัว บิดามารดา และญาติมิตรของทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายภรรยา รวมถึงการทำบุญทำทาน เป็นต้น เพื่อให้เกิดสุขจากการมีทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์ การไม่เป็นหนี้ และความประพฤติที่ไม่มีโทษจากอบายมุข ซึ่งโดยความหมายก็คือ ทางไปสู่ความทุกข์ ความไม่สบายทั้งปวงและเป็นต้นเหตุแห่งความล้มเหลวในชีวิต ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นเครื่องมือทำลายครอบครัวอย่างรุนแรงประเภทหนึ่ง ประกอบด้วยสิ่งอันเป็นอกุศล ๖ ชนิด^{๙๕} ได้แก่

^{๙๓} ดูเชิงอรรถใน สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย) ๒๕/๓๗/๕๐๗, สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉีกกนิบาต (ภาษาไทย) ๓/๓๐/๑๑๓.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๐, ดู “มิตรมีใจดี” ใน ที.ปา. (ภาษาไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑-๒๑๒.

^{๙๕} หมายถึง อบายมุข ๖ ดังข้างแล้ว.

ก. การเสพสุรา ยาเสพติด : เป็นสิ่งทำลายสุขภาพในเบื้องต้น คือเป็นทางนำโรคต่างๆ มาสู่ร่างกาย เสื่อมทรัพย์ ก่อเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท เป็นเหตุให้ไม่รู้จักรละอาย เสื่อมเสียชื่อเสียง และเสื่อมกำลังปัญญา เป็นต้น

ข. การเที่ยวกลางคืน : เป็นความประพฤติได้ชื่อว่าไม่รักษาตัว ไม่รักษาลูก ภรรยาหรือสามี ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย มักถูกใส่ความซึ่งเป็นผลมาจากการมักพูดไม่จริงในที่นั้นๆ และทำให้ได้รับความลำบากมาก เป็นต้น

ค. การติดสิ่งบันเทิงเริงรมย์ ชอบเที่ยวดูการละเล่น : เป็นสิ่งเสพติดที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือติดนิสัยที่เมื่อรู้ว่ามีเรื่องบันเทิงสนุกสนานที่ไหน เป็นอดใจไม่ได้ จะต้องไปร่วมด้วยเสมอไม่ว่าจะเป็นการเต้นรำ ขับร้อง ดิสโก้เป่า ขับเสภา เล่นเถิดเทิง ถ้าเปรียบกับปัจจุบันคงเทียบได้กับสิ่งบันเทิงที่นิยมกัน เช่น ดิสโก้เทค (discotheque) ผับ (pub) บาร์ (bar) ไนต์คลับ (night club) การแสดงดนตรี ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ ฯลฯ ก็เป็นเหตุให้เสียทรัพย์เสียเวลา และเสียสุขภาพไปด้วย เป็นต้น

ง. การเล่นการพนัน : เป็นการดำเนินชีวิตด้วยความประมาทอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งอันตรายมาก ดังคำเตือนใจของบรรพบุรุษที่ว่า น้ำท่วมไฟไหม้ใจภัย จะทำลายทรัพย์สินให้หมดไปอย่างไร ก็ยังเหลือบ้านหรือที่ดินไว้ให้ แต่การเล่นพนัน เมื่อถึงที่สุดแล้วไม่เหลือทรัพย์สมบัติใดๆ ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานวงศ์ตระกูล ร้ายยิ่งไปกว่านั้นแม้ลูกเมียยังต้องขายใช้หนี้ แม้โทษเฉพาะหน้าเมื่อชนะย่อมก่อเวร เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ ทรัพย์ย่อมฉิบหาย ไม่มีใครเชื่อถือ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน และไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เป็นต้น

จ. การคบคนชั่วเป็นมิตร : ก็ย่อมถูกชักจูงไปในทางเสื่อม ย่อมทำให้เป็นนักเลงการพนัน นักเลงเจ้าชู้ นักเลงสุราและยาเสพติด หลอกลวงผู้อื่นด้วยของปลอม ทำให้เป็นคนโกงผู้อื่นได้อย่างไม่ละอายต่อบาป และทำให้เป็นนักเลงอันธพาล เป็นต้น

ฉ. การเกียจคร้านในการทำงาน : เมื่อมีนิสัยมักง่ายในการเลี้ยงชีพด้วยอบายมุข เพราะหลงผิดคิดว่าจะได้เงินมาง่ายๆ ย่อมเกียจคร้านในงานอาชีพสุจริตและจะมีข้ออ้างข้อแก้ตัวที่จะไม่ทำงานเสมอๆ เช่น มักอ้างว่าหนาวนัก ร้อนนัก เวลายังเข้าอยู่นอนนอนอีกหน่อย เวลาเย็นเกินไปแล้วเอาไว้ทำวันหลัง อ้างว่าหิวแล้ว กระจายแล้ว อย่าเพิ่งทำงานเลย กินดื่มก่อนเถอะ ผัดเพี้ยนการทำงานด้วยข้ออ้างเหล่านี้ ย่อมทำให้ทรัพย์เสื่อมสิ้นไป เป็นต้น

เหตุการณ์ความขัดแย้งอันนำสู่ความรุนแรงในครอบครัว ชุมชนและสังคม ส่วนใหญ่ล้วนมีต้นเหตุมาจากอบายมุขแทบทั้งสิ้น เพราะพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในครอบครัว ก็คือฐานะทางเศรษฐกิจ หากขาดการจัดการที่เหมาะสมในเรื่องการใช้ทรัพย์ ซึ่งแต่เดิมสามีจะมอบความไว้วางใจให้แก่ภรรยา ภรรยาที่จัดการใช้จ่ายทรัพย์และทำหน้าที่ต่อสามีและบุตรอย่างถูกต้องสมบูรณ์ ดังแสดงไว้ในทศ ๖ ก็จะป้องกันและกำจัดปัญหาความขัดแย้งให้หมดไป ก็จะไม่เกิดความรุนแรงขึ้นในครอบครัว แต่สภาพการณ์ในปัจจุบันมีการส่งเสริมอบายมุขกันอย่างกว้างขวาง

มากมาย ทำให้กิเลสในใจคนเฟื่องฟู และไม่เข้าใจคุณค่าของศีลธรรมเห็นเป็นของคร่ำครึไม่โก้เก๋ เป็นคนตกยุคไม่ทันสมัย คนมีศีลธรรมกลายเป็นเรื่องผิดปกติเป็นที่เย้ยหยัน อีกทั้งไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐบาล ต่างจากการประกอบกิจการอาชีพ ที่จะนำรายได้จำนวนมหาศาลแก่ผู้ประกอบการธุรกิจ และภาษีตลอดจนเบี่ยบายรายทางสำหรับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จึงกลายเป็นต่างคนต่างช่วยขยายอบายมุขเต็มบ้านเต็มเมือง เต็มไปทั้งโลก ผู้คนจึงเสื่อมศีลธรรมกันอย่างหนัก อันเป็นสาเหตุหลักๆ ก่อให้เกิดความขัดแย้งสะสมจนเป็นความรุนแรง ตั้งแต่ระดับบุคคลต่อบุคคล ระดับครอบครัว ชุมชน สังคมประเทศชาติ ไปจนถึงระดับประชาคมโลก

๒.๒.๘. สาราณียธรรม ๖

หลักธรรมที่มีประโยชน์ต่อความรัก ความสงบสุข ความปราศจากความขัดแย้งรุนแรงจนเกินขอบเขตของการดำเนินชีวิตในครอบครัวร่วมกันที่ขาดไม่ได้ คือ สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสาธิตแก่พระอานนทโวกัณเฑาะฐในเรื่องของการเป็นอยู่ร่วมกันในหมู่พระภิกษุและสามเณร คือเป็นธรรมที่ทำให้ เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันหมายถึงความเป็นเอกภาพ ไม่ก่อให้เกิดความแตกแยก มี ๖ ประการ^{๖๖} โดยย่อ ได้แก่

(๑) การตั้งมั่นในเมตตาทายกรรมต่อกัน หมายถึง ทายกรรมที่พึงทำต่อกันด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) การตั้งมั่นในเมตตาวจีกรรมต่อกัน หมายถึง วจีกรรมที่พึงทำต่อกันด้วยจิตประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) การตั้งมั่นในเมตตาโมกกรรมต่อกัน หมายถึง โมกกรรมที่พึงทำต่อกันด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๔) สาธารณโภคี คือการบริโภคโดยไม่แบ่งแยก

(๕) เป็นผู้มืศีลสมบูรณ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่างพร้อย และ

(๖) เป็นผู้มืทฎฐิโดยทฎฐิอันประเสริฐ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบธรรม ธรรมอันเป็นเหตุที่ทำให้ระลึกถึงกันนี้จะช่วยให้บุคคลในครอบครัวมีความสามารถในการสมานไมตรีกลมเกลียวปรองดองอยู่ได้ แม้จะถูกปรามาสด้วยถ้อยคำหนักๆ ด้วยถ้อยคำหยาบคาย ด้วยถ้อยคำที่ไม่น่าพอใจต่างๆ นานา เปรียบเสมือนรอยขีดที่น้ำย้อมขาดหายไปเร็ว ไม่ปรากฏอยู่นาน ซึ่งต่างจากบุคคลอีก ๒

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก (ภาษาไทย) ๑๒/๔๙๒/๕๓๑-๕๓๓, สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อูปรปณณาสก (ภาษาไทย) ๑๔/๕๔/๕๙-๖๑, มัชฌิมนิกาย ปบถจสุทนี มูลปณณาสก อฏฐกถา (ภาษาไทย) ๔๙๒/๓๐๒, สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต (ภาษาไทย) ๓/๑๑/๔๗.

จำพวก คือ ที่เปรียบเหมือนรอยขีดบนแผ่นดิน หมายถึง คนที่มักโกรธเป็นประจำ และความโกรธนั้นสะสมอยู่นาน เพราะรอยขีดบนแผ่นดินย่อมไม่อาจจะลบเลือนได้เร็วโดยกระแสลมหรือน้ำ และที่เปรียบเหมือนรอยขีดที่แผ่นดิน หมายถึง คนที่มักโกรธเป็นประจำ แต่ความโกรธนั้นไม่สะสมอยู่นาน เพราะรอยขีดที่แผ่นดิน ย่อมลบเลือนเร็วเพราะกระแสลมหรือน้ำ ทำให้ไม่ปรากฏอยู่ได้นาน^{๙๗}

หากมีการนำหลักสารานุกรมธรรมดั่งข้างต้น มาใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัวร่วมกัน พ่อแม่ และลูกย่อมมีแต่ความรัก ความเมตตา ความระลึกถึงกัน ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันไม่ว่าจะอยู่ใกล้กันในบ้าน หรืออยู่ห่างกันนอกบ้าน ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำอะไรก็จะมีแต่ความระลึกถึงจิตใจของกันและกัน ไม่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้สึกคับข้องใจ เสียใจ หรือน้อยเนื้อต่ำใจ เมื่อมีปัญหายุ่งยาก สลับซับซ้อนเพียงใดก็ตาม สมาชิกทั้งครอบครัวก็จะสามารถช่วยกันช่วยคิดหาทางออกในการแก้ปัญหาซับซ้อนนั้นให้สำเร็จลุล่วงพร้อมเพรียงกันได้ด้วยดี โดยปราศจากความวิวาท บาดหมางใจใดๆ ต่อกัน ทั้งนี้เพราะความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน และพ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพรักของลูกๆ ให้ลูกๆ ได้ประพฤติปฏิบัติตาม น้องก็ย่อมเคารพรักพี่ พี่ก็มีความรัก ความเมตตากรุณาต่อน้อง แยกเช่นที่เห็นพ่อและแม่ปฏิบัติต่อกันและต่อลูกๆ การดำเนินชีวิตของครอบครัวก็ย่อมห่างไกลความรุนแรงโดยปริยาย

๒.๒.๙. วัชชือปริหานิยธรรม ๗

การหมั่นเสวนา ประชุม ปรีกษาหารือกันเนื่องนิตย์จากหลักธรรม “วัชชือปริหานิยธรรม” จะช่วยแก้ไข และเยียวยาความขัดแย้งในครอบครัวที่พอกพูนสะสมจนอาจประทุสู่ความรุนแรงได้ หรือแม้ว่าปัญหายังไม่มีแนวโน้มว่าจะเกิด แต่หลักการนี้ก็สามารถป้องกันมิให้เกิดได้หากสมาชิกในแต่ละครอบครัวหมั่นร่วมการเสวนา หรือร่วมกันทำกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวเป็นประจำ โดยมีการเปิดโอกาสให้แต่ละสมาชิกในครอบครัวได้เปิดเผยความในใจสู่กันฟัง แบ่งปันประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อครอบครัวโดยรวม เป็นที่น่ายินดีในสังคมไทย ในปัจจุบันเริ่มมีบุคลากรที่มีจิตอาสา จัดดำเนินการสัมมนาสมาชิกครอบครัวเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวให้อบอุ่นยิ่งขึ้นโดยไม่หวังผลกำไรในทางธุรกิจเพื่อมีส่วนร่วมในการเยียวยาสังคมที่คนในครอบครัวส่วนใหญ่ไม่มีเวลาและโอกาสที่จะเปิดใจให้กันและกันแม้จะอยู่ในบ้านเดียวกันก็ตาม

หลักธรรม “วัชชือปริหานิยธรรม ๗” ที่หยิบยกมานี้ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการสร้าง ความสัมพันธ์และระเบียบในการอยู่ร่วมกัน หมายถึงธรรมในหมวดที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลายที่เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ณ สารันททเจตีย์ เขตกรุงเวสาลี ซึ่งมี

^{๙๗} ดู เลขสูตร ว่าด้วยบุคคลกับรอยขีด ใน สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๐/ ๑๓๓/๓๘๑-๓๘๒.

ใจความ ๗ ประการ เกี่ยวกับพวกเจ้าวัชชี ผู้รับผิดชอบต่อบ้านเมืองในรูปแบบที่ทำให้เกิดความเจริญ โดยส่วนเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย^{๙๘} มีเนื้อหาโดยย่อ ได้แก่

- (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
- (๒) พร้อมเพรียงกันในการประชุม การเลิกประชุมและการทำกิจที่พึงทำ
- (๓) ไม่ถือเอาเอาใจบุญดีสิ่งที่มีได้บุญดีไว้ ทั้งไม่ล้มล้างสิ่งที่มีได้บุญดีไว้ และถือปฏิบัติ มั่นตามวัชชีธรรม

(๔) ต้องให้ความเคารพนับถือท่านผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เห็นถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่า เป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

- (๕) ต้องไม่ฉุดคร่าหรือข่มเหงรังแกบรรดาภคบุตร และภคภรรยาทั้งหลาย
- (๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ และกระทำเหล่านั้นให้เสื่อมไป และ
- (๗) จัดให้ความอารักขาคุ่มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์หรือบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก^{๙๙}

หากมีการนำหลักทั้ง ๗ ข้างต้นนี้มาใช้ในครอบครัวและชุมชน ก็จะสามารถแก้ไข และเยียวยาความขัดแย้งในครอบครัวและชุมชนที่พอกพูนสะสมจนอาจประทุสู่ความรุนแรงได้ หรือแม้ว่า ปัญหาจะไม่มีแนวโน้มว่าจะเกิด แต่หลักธรรมนี้ก็สามารป้องกันมิให้เกิดได้ เช่น

ก. จากหลักธรรมประการที่ ๑ และ ๒ : หากทั้งผู้นำและสมาชิกในแต่ละครอบครัวและชุมชนหมั่นร่วมการเสวนา ประชุม ปรึกษาหารือกันในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ร่วมกันหรือเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ เป็นประจำ โดยมีการเปิดโอกาสให้คนในครอบครัวและชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมชี้แจงเหตุผล แบ่งปันประสบการณ์ที่มีประโยชน์ต่อแต่ละคนในครอบครัวและต่อแต่ละครอบครัวในชุมชน รวมถึงการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์อื่นๆ ร่วมกันเป็นประจำ เช่น การจัดสัมมนากระชับความสัมพันธ์อบอุ่นในครอบครัวและชุมชน การประกอบศาสนกิจ และการมีกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน เช่น การเล่นหรือแข่งกีฬา ฝึกฝนการรู้แพ้ชนะ รู้ภัย การวาดภาพหรือการทำงานศิลปะทัศนกรรม เพื่อคลายเครียดและฝึกอารมณ์สุนทรีย์ หรือการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในบ้านในชุมชนและสังคม เป็นต้น ก็ย่อมทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีโดยรวม เป็นที่น่ายินดีในสังคมไทย ปัจจุบันเริ่มมีบุคลากรที่มีจิตอาสา จัดดำเนินการสัมมนาสมาชิกครอบครัวและชุมชนเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกันให้ใกล้ชิดขึ้นโดยไม่หวังผลกำไรในทางธุรกิจ เพื่อมีส่วนร่วมในการแก้ไขและ

^{๙๘} ดู สารานุกรมพุทธศาสตร์ ว่าด้วยการแสดงอภิธานยธรรมที่สารานุกรมเจดีย์ ใน สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย) ๒๓/๒๑/๓๑-๓๒.

^{๙๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๙๗-๔๙๘.

เยียวยาสังคมที่คนส่วนใหญ่ไม่มีเวลา และโอกาสที่จะเปิดใจให้กันและกันแม้จะอยู่ในบ้าน ในชุมชน และสังคมเดียวกันก็ตาม

ข. จากหลักธรรมประการที่ ๓ : หากคนในครอบครัว ชุมชน และสังคมไม่ถือเอาใจในการสร้างกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขใหม่ที่เป็นไปในทางขัดแย้ง แดกความสามัคคี เพื่อประโยชน์ส่วนตน หรือหมู่คณะ และไม่ล้มล้างแต่ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งที่เคยเป็นวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของสังคม ร่วมกัน ทุกฝ่ายก็ย่อมมีระเบียบแบบแผนแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปลอดภัยจากความรุนแรง

ค. จากหลักธรรมประการที่ ๔ : หากคนในครอบครัว ชุมชน และสังคมให้ความเคารพ นับถือท่านผู้ใหญ่ เห็นถ้อยคำและความประพฤติอันดีงามของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟังและ ปฏิบัติตาม เช่น สมาชิกครอบครัวเคารพเชื่อฟังหัวหน้าครอบครัว และญาติผู้ใหญ่ คนในชุมชนและ สังคมให้ความเคารพผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่ที่มีความรอบรู้ในความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ในการ ดำเนินชีวิตอย่างสันโดษ คือการมีความยินดีพอใจ และมีความสุขกับเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วย ความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภหรือริษยาใคร^{๑๐๐} ไม่หลงใหลในกระแสวัตถุนิยมและ บริโภคนิยมในโลกสมัยใหม่ แต่กลับให้ความคิดริเริ่ม สนับสนุนส่งเสริมการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่มี ประโยชน์แก่ทุกคนในครอบครัวและสังคม สังคมทุกหน่วยก็ย่อมจะมีหลักหรือที่พึ่งพาในการหา ทางออกต่อปัญหาต่างๆ รวมถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ง. จากหลักธรรมประการที่ ๕ : หากผู้นำของทุกส่วนในสังคมครอบครัว และชุมชนให้ ความสำคัญในการรณรงค์ต่อต้านการฉุดคร่าหรือข่มเหงรังแกสตรีและเด็กโดยช่วยกันสอดส่องดูแล ก็ จะช่วยป้องกันความรุนแรงมิให้เกิดได้

จ. จากหลักธรรมประการที่ ๖ : คำตรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่าให้มีการเคารพสักการบูชา เจตีย์ของวัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้และกระทำเหล่านั้นให้ เสื่อมไป โดยนัยยะก็คือการอนุรักษ์ประเพณีที่สืบทอดกันมาในการแสดงความกตัญญูตเวทีระลึกถึง พระคุณของบรรพบุรุษ หากใครแตกเหล่าออกไปก็สามารถสร้างความแตกแยกให้เกิดได้ในแง่ที่เป็น การแสดงออกถึงความกตัญญู แม้โลกปัจจุบันจะมีความทันสมัยขึ้นมากมาย ครอบครัว ชุมชนและ สังคมโดยรวม ก็ยังต้องสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ ทั้งให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุ ไม่ลบหลู่ดูถูกว่า เป็นผู้ไร้ประโยชน์หรือด้อยคุณค่า การย่อหย่อนในวัฒนธรรมนี้ทำให้สังคมไทยปัจจุบันมีปัญหาความ รุนแรงทางจิตใจมากมายในหมู่ผู้สูงอายุ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ประเพณีไทย เช่น เทศกาลสงกรานต์ เอื้อ โอกาสให้ลูกหลานของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ผู้สูงอายุได้กลับไปแสดงความกตัญญูตเวทีเป็นประจำทุกปี

^{๑๐๐} สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย) ๙/๒๑๕/๗๓, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุต โต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า ๔๒๙.

เพื่อจะได้ดูแลทุกข์สุขตอบแทนพระคุณ ไม่ทอดทิ้งเป็นการถาวร ทุกฝ่ายก็ควรร่วมกันอนุรักษ์ไว้ และหาทางสงเคราะห์เยียวยาผู้สูงอายุเหล่านั้นให้ใช้ชีวิตบั้นปลายด้วยความสุข และ

ฉ. จากหลักธรรมประการที่ ๗ : การให้ความอารักขาคุ้มครองอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ พระภิกษุหรือบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน จะทำให้ประชาชนในทุกหน่วยของสังคมได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ตอบจากพระอรหันต์หรือบรรพชิตเหล่านั้นในฐานะกัลยาณมิตร ผู้ชี้แนะหลักธรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตร่วมกับคนในครอบครัวและสังคมอย่างสงบสันติ ปลอดภัยจากความขัดแย้งรุนแรง แต่ในสภาพสังคมปัจจุบัน สถาบันพระพุทธศาสนาถูกละเลยมากที่สุด เพราะการแสวงหาโดยปราศจากการคิดอย่างแยบคายหรือมีโยนิโสมนสิการ จึงเลิกการบำเพ็ญทาน อาทิ การใส่บาตรพระภิกษุ กำลังกายกำลังใจของท่านก็ค่อยๆ หดหายไป ไม่สามารถพึ่งพาญาติโยมได้ เมื่อสถาบันสังคมหมดไป ต่อไปลูกหลานก็ไม่มีที่พึ่งเช่นกัน หลักใจของครอบครัวและสังคมประเทศชาติก็พลอยหมดไปด้วย

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความขัดแย้งรุนแรงที่นำมากล่าวทั้ง ๙ หมวดนี้ แต่ละหมวดมีความเกี่ยวโยงและสัมพันธ์กันในบริบทของการอยู่ร่วมกันในครอบครัวเป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และสังคมอย่างเป็นปกติสุข ซึ่งหลักธรรมทุกหมวดรวมลงใน ทาน ศีล ภavana ซึ่งสามารถนำมาใช้จัดการกับความรุนแรงในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ทิศ ๖ จะเป็นหมวดธรรมที่กล่าวได้ว่าเป็นตัวเชื่อมเครือข่ายความสัมพันธ์ในแบบกัลยาณมิตรของคนในครอบครัวเดียว และสังคมแวดล้อมรอบนอก เช่น โรงเรียน วัด และสถานที่ ทำงานหาเลี้ยงชีพของผู้นำและสมาชิกครอบครัวที่ต่างต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการพัฒนาตัวชี้วัด

๒.๓.๑ ความหมาย ลักษณะ ประเภท และประโยชน์ของตัวชี้วัด

ความหมายของตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดในภาษาอังกฤษ คือ Indicator คำนี้มีความหมายใกล้เคียงกับ ดัชนีหรือคำว่า Index ในภาษาอังกฤษ พจนานุกรม Webster's New Twentieth Century Dictionary of English Language : Unabridged ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง ค.ศ. 1983 และพจนานุกรม Webster's Ninth New Collegiate Dictionary (1991) ให้คำอธิบายว่า Indicator มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน in = in ,to + dicare = declare, point out หรือ indicare = to point out , to declare คำนี้เริ่มใช้ในภาษาอังกฤษครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1660 และให้หมายถึง เครื่องมือ (device) เครื่องวัดระบุปริมาณ (gauge) หน้าปัด (dial) เครื่องบันทึก (register) หรือตัวชี้ (pointer) ใดๆสำหรับวัดหรือบันทึก หรือแสดง และให้หมายรวมถึงกลุ่มของค่าสถิติที่นำมาารวมกันเพื่อระบุสภาพเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ได้ให้ความหมายว่า ตัวบ่งชี้ หมายถึง ตัวแปรประกอบ หรือองค์ประกอบที่มีค่าแสดงถึง ลักษณะหรือปริมาณของสถานภาพที่ต้องการศึกษา ณ จุดเวลา หรือช่วงเวลาหนึ่ง ค่าตัวชี้วัดแสดง หรือระบุ หรือบ่งบอกถึงสภาพที่ต้องการศึกษาเป็นองค์รวมกว้างๆ แต่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะใช้ในการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อประเมินสภาพที่ต้องการศึกษาได้ และใช้ในการเปรียบเทียบ ระหว่างจุดเวลา หรือช่วงเวลาที่แตกต่างกันเพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลง ซึ่งนักวิชาการไทยได้แปล คำศัพท์ Indicator ไว้หลากหลาย เช่น เครื่องชี้ เครื่องชี้วัด ดัชนี ดัชนีบ่งชี้ ตัวบ่งชี้ เป็นต้น

วรรณิ แกมเกตุ^{๑๑} ให้ความหมายว่าตัวชี้วัด ว่า หมายถึง สารสนเทศ หรือค่าที่ สังเกตได้เชิงปริมาณ หรือเป็นสารสนเทศเชิงคุณภาพซึ่งใช้บ่งบอกสถานะของสิ่งที่มุ่งวัด หรือสะท้อน ลักษณะรวมทั้งปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานอย่างกว้างๆ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

กมล สุดประเสริฐ^{๑๒} ให้ความหมายว่าตัวชี้วัด ในรูปของตัวชี้วัดว่าตัวชี้วัดควรเป็น อะไรบางอย่างที่ชี้ทิศทางอย่างกว้างๆถึงสภาวะการณ์ที่เรากำลังจะสืบสวนสอบสวน โดยไม่จำเป็นต้อง ให้ถูกต้องตามแบบอย่างวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ชี้ให้เห็นในสภาพทั่วไปในสิ่งที่กำลังจะตรวจสอบ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ตัวชี้วัด หมายถึง สารสนเทศ หรือค่าที่ สังเกตได้ในเชิงปริมาณ หรือคุณภาพซึ่งใช้บ่งบอกภาวะของสิ่งที่มุ่งวัด ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

ลักษณะของตัวชี้วัด

สำหรับลักษณะที่สำคัญของตัวชี้วัด ซึ่งจอห์นสโตน ได้สรุปไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑) ตัวชี้วัดต้องกำหนดเป็นปริมาณ หรือคิดเป็นตัวเลขได้ มิใช่บรรยายเป็นข้อความ เพียงอย่างเดียว และในการตีความค่าตัวเลขของตัวบ่งชี้แต่ละตัวจะต้องนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ สร้างขึ้น มิฉะนั้นจะไม่สามารถบอกได้ว่าค่าตัวเลขที่ได้นั้นสูงหรือต่ำ ได้มาตรฐานหรือไม่เพียงใด

๒) ค่าหรือคุณลักษณะที่ได้จากตัวบ่งชี้เป็นค่าชั่วคราวไม่ถาวร มีการผันแปรตามเวลา และสถานที่ คือ ตัวบ่งชี้จะบ่งบอกความหมายโดยมีเงื่อนไขของเวลาและสถานที่กำกับ เช่น ตัวชี้วัดจะ บ่งบอกเฉพาะในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และเฉพาะพื้นที่ หรือบริเวณส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบที่ ต้องการตรวจสอบ เช่น ตัวบ่งชี้ในช่วงเวลา ๓ เดือน หรือ ช่วง ๕ ปีของจังหวัด เขตภูมิภาค หรือ ประเทศใดๆก็ได้

^{๑๑} วรรณิ แกมเกตุ, การพัฒนาตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการใช้ครูและการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยน ของโมเดลประสิทธิภาพการใช้ครู โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

^{๑๒} กมล สุดประเสริฐ, ดัชนีความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด, ๒๕๔๓)

๓) ตัวชี้วัด เป็นสิ่งที่บ่งบอกสถานะของสิ่งที่มุ่งวัดในลักษณะกว้างๆ หรือให้ภาพในเชิงสรุปโดยทั่วไป มากกว่าจะเป็นภาพที่เฉพาะเจาะจงในรายละเอียดส่วนย่อย

นอกจากนี้ นิตยา สำเร็จผล^{๑๐๓} ได้สรุปลักษณะของตัวชี้วัดไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ตัวชี้วัดต้องให้สารสนเทศเกี่ยวกับสภาพที่ศึกษาอย่างกว้างๆ ไม่จำเป็นต้องให้สารสนเทศที่ละเอียดถูกต้องแม่นยำ

๒. ตัวชี้วัด จะให้ความหมายเชิงปริมาณมากกว่าที่จะให้ความหมายเฉพาะค่าของมัน มีลักษณะเป็นตัวแปรรวม

๓. ค่าตัวชี้วัดแสดงถึงปริมาณ และการแปลความหมายต้องมีการเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดขึ้นในตอนพัฒนาตัวบ่งชี้ นั่นคือต้องมีจุดอ้างอิงที่สามารถทำให้ตัดสินคุณค่าได้

๔. ตัวชี้วัดต้องให้สารสนเทศ ณ จุดเวลา ช่วงเวลาเฉพาะ เมื่อนำตัวบ่งชี้จากช่วงเวลาหลายจุดมาเทียบกัน จะต้องแสดงภาพการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่ต้องการศึกษาได้

๕. ตัวบ่งชี้เป็นหน่วยพื้นฐานสำหรับการพัฒนาทฤษฎี ซึ่งมีความสำคัญยิ่งสำหรับศาสตร์ทุกสาขา

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของตัวชี้วัด ต้องกำหนดเป็นปริมาณ หรือคิดเป็นตัวเลขได้ เป็นค่าชั่วคราว ขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ บ่งบอกถึงสถานะที่มุ่งวัดในลักษณะกว้างๆ และเป็นหน่วยพื้นฐานในการพัฒนาทฤษฎี ซึ่งมีความสำคัญกับศาสตร์ทุกสาขา

ประเภทของตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดอาจมีหลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีและเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดแยกประเภท ได้สรุปประเภทของตัวบ่งชี้ เป็น ๗ ประเภท ดังนี้^{๑๐๔}

๑) การจัดแยกประเภทตามทฤษฎีระบบ แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดด้านปัจจัย (input indicators) ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการ (process indicators) ตัวบ่งชี้ด้านผลผลิต (output indicators)

^{๑๐๓} นิตยา สำเร็จผล, “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), ๑๒๒ – ๑๒๓.

^{๑๐๔} นงลักษณ์ วิรัชชัย, สถิติการศึกษาและแนวโน้ม, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครูศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖ – ๑๐.

๒) การจัดแยกประเภทตามลักษณะนิยามของตัวชี้วัด แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ตัวบ่งชี้แบบอัตนัย (subjective indicators) และ ตัวบ่งชี้แบบปรนัย (objective indicators)

๓) การจัดแยกประเภทตามวิธีการสร้าง แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดตัวแทน (representative indicators) ตัวชี้วัดแยก (disaggregative indicators) และตัวชี้วัดรวมหรือตัวชี้วัดประกอบ (composite indicators)

๔) การจัดแยกประเภทตามลักษณะตัวแปรที่ใช้สร้างตัวชี้วัด แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดนามบัญญัติ (nominal indicators) ตัวชี้วัดเรียงอันดับ (ordinal indicators) ตัวชี้วัดอันตรภาค (interval indicators) และตัวชี้วัดอัตราส่วน (ratio indicators)

๕) การจัดแยกประเภทตามลักษณะค่าของตัวชี้วัด แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดสัมบูรณ์ (absolute indicators) และ ตัวชี้วัดสัมพัทธ์ (relative indicators)

๖) การจัดแยกประเภทตามฐานการเปรียบเทียบในการแปลความหมายแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดอิงกลุ่ม (norm – referenced indicators) ตัวชี้วัดอิงเกณฑ์ (criterion - referenced indicators) ตัวชี้วัดตน (self – referenced indicators)

๗) การจัดแยกประเภทตามลักษณะการใช้ตัวชี้วัด แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ตัวชี้วัดแสดงความหมาย (expressive indicators) และ ตัวชี้วัดทำนาย (predictive indicators)

นอกจากนี้ จอห์นสโตน^{๑๐๕} จำแนกประเภทของตัวชี้วัดตามเกณฑ์ต่างๆ ได้เป็น ๖ วิธี ดังนี้

๑. จำแนกตามตัวแปรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างตัวชี้วัด ได้แก่ ตัวชี้วัดตัวแทน (representative indicators) ตัวชี้วัดเดี่ยว (disaggregative indicators) และ ตัวชี้วัดรวม (composite indicators)

๒. จำแนกตามวิธีการแปรผล ได้แก่ การแปรผลแบบอิงกลุ่ม (norm referenced) การแปรผลแบบอิงเกณฑ์ (criterion referenced) และการแปรผลแบบอิงตนเอง (self referenced)

๓. จำแนกตามลักษณะ หรือสเกลการวัด ได้แก่ วัดเป็นค่าสัมบูรณ์ (absolute measurement) และวัดเป็นค่าสัมพัทธ์ (relative measurement)

๔. จำแนกตามช่วงเวลา ได้แก่ ตัวบ่งชี้ที่แสดงค่าในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (measurement of stocks) และตัวบ่งชี้ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา (measurement of flows)

^{๑๐๕} Johnstone, *Indicators of Education System*, (London: UNESCO, 1981)

๕. จำแนกตามระดับในการวัด ได้แก่ วัดลักษณะรวมๆทุกระดับ (measurement of overall level) และวัดลักษณะแจกแจงหรือการกระจาย (measurement of distribution)

๖. จำแนกตามตัวบ่งชี้เชิงระบบ ได้แก่ ตัวบ่งชี้สภาพทรัพยากร (input indicators) ตัวบ่งชี้กระบวนการ (process indicators) และตัวบ่งชี้ผลผลิต (output indicators)

ประโยชน์ของตัวชี้วัด

นงลักษณ์ วิรัชชัย ; และสุวิมล ว่องวานิช ได้รวบรวมประโยชน์ของตัวชี้วัดจากแนวคิดของบุคคลต่างๆ เช่น จอห์นสโตน (1981) สรุปว่าตัวชี้วัดทางการศึกษาเป็นประโยชน์ในด้านการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ด้านการกำกับและประเมินระบบการศึกษา ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า ตัวชี้วัดการศึกษามีประโยชน์มากในการประกันคุณภาพ (Quality Assurance) และแสดงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (Accountability)^{๑๐๖}

สรุปได้ว่า ตัวชี้วัด มีลักษณะเป็นสารสนเทศ หรือค่าสถิติที่สังเกตได้ในเชิงปริมาณ หรือคุณภาพ ซึ่งใช้บ่งบอกถึงสถานะของสิ่งที่มุ่งวัด ณ ช่วงเวลาใด เวลาหนึ่ง สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง โดยสามารถจำแนกได้หลายประเภทตามลักษณะของสารสนเทศนั้น และตัวชี้วัดเหล่านี้มีประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ใช้ในการวางแผนการดำเนินงานทางการศึกษาเพื่อให้บรรลุผลตามต้องการ ใช้ในการกำกับดูแลและประเมินระบบการศึกษา และการประกันคุณภาพ

๒.๓.๒ เกณฑ์ในการคัดเลือกตัวชี้วัด

ศิริชัย กาญจนวาสิ ได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกตัวชี้วัดไว้ดังนี้^{๑๐๗}

๑. ความตรง (Validity) ตัวชี้วัดที่ดีต้องชี้วัดได้ตามคุณลักษณะที่ต้องการวัดได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

๑.๑ มีความตรงประเด็น (Relevant) ตัวบ่งชี้ต้องชี้วัดได้ตรงประเด็น มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณลักษณะที่มุ่งวัด เช่น GPA ใช้ตัวบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยทั่วไป

^{๑๐๖} นงลักษณ์ วิรัชชัยและสุวิมล ว่องวานิช, การวิเคราะห์การจัดอันดับมหาวิทยาลัยของประเทศในเอเชีย, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑), หน้า ๕๔.

^{๑๐๗} ศิริชัย กาญจนวาสิ, ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๔ - ๘๖.

๑.๒ มีความเป็นตัวแทน (Representative) ตัวชี้วัดต้องมีความเป็นตัวแทนคุณลักษณะที่มุ่งวัด หรือมีมุมมองที่ครอบคลุมองค์ประกอบที่สำคัญของคุณลักษณะที่มุ่งวัดอย่างครบถ้วน เช่น อุณหภูมิร่างกายเป็นตัวบ่งชี้สภาวะการมีไข้ของผู้ป่วย

๒. ความเที่ยง (Reliability) ตัวชี้วัดที่ดีต้องมีคุณลักษณะที่มุ่งวัดได้อย่างน่าเชื่อถือ คงเส้นคงวา หรือบ่งชี้ได้คงที่ เมื่อทำการวัดซ้ำในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

๒.๑ ความเป็นปรนัย (Objectivity) ตัวชี้วัดต้องชี้วัดได้อย่างเป็นปรนัย การตัดสินใจเกี่ยวกับค่าของตัวชี้วัด ควรขึ้นอยู่กับ สภาวะที่เป็นอยู่ หรือคุณสมบัติของสิ่งนั้นมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับความรู้สึกตามอัตวิสัย

๒.๒ มีความคลาดเคลื่อนต่ำ (Minimum error) ตัวชี้วัดต้องชี้วัดได้อย่างมีความคลาดเคลื่อนต่ำ ค่าที่ได้จะต้องมาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

๓. ความเป็นกลาง (Neutrality) ตัวชี้วัดที่ดีจะต้องบ่งชี้ความเป็นกลาง ปราศจากความลำเอียง (bias) ไม่น้อมเอียงเข้าหาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ชี้นำโดยการเน้นการบ่งชี้เฉพาะลักษณะความสำเร็จ หรือความล้มเหลว หรือความไม่ยุติธรรม

๔. ความไว (Sensitivity) ตัวชี้วัดที่ดีจะต้องมีความไวต่อคุณลักษณะที่มุ่งวัดสามารถแสดงความผันแปร หรือความแตกต่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์อย่างชัดเจน โดยตัวชี้วัดจะต้องมีมาตรและหน่วยวัดที่มีความละเอียดเพียงพอ

๕. สะดวกในการนำไปใช้ (Practicality) ตัวชี้วัดที่ดีจะต้องสะดวกในการนำไปใช้ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๕.๑ เก็บข้อมูลง่าย (Availability) ตัวชี้วัดที่ดีจะต้องสามารถนำไปใช้วัด หรือ เก็บข้อมูลได้สะดวก สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากการตรวจ นับ วัด หรือสังเกตได้ง่าย

๕.๒ แปลความหมายง่าย (Interpretability) ตัวชี้วัดที่ดีควรให้ค่าการวัดที่มีจุดสูงสุดและต่ำ เข้าใจง่ายและสามารถสร้างเกณฑ์ตัดสินคุณภาพได้ง่าย

นอกจากนี้ ฟิทซ์- กิบบอน ได้เสนอเกณฑ์ในการคัดเลือกตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานทางการศึกษา เป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้^{๑๐๘}

๑. ความสอดคล้อง (Relevant) ได้แก่ ตัวชี้วัดบ่งบอกถึงผลลัพธ์ที่เป็นค่านิยมของหน่วยการจัดการนั้น และตัวชี้วัดบ่งบอกถึงผลลัพธ์ที่ที่ทีมงานทุกคนมีส่วน

๒. ให้ข้อมูลสื่อความหมาย (Informative) ได้แก่ ตัวชี้วัดเป็นไปตามบริบท

^{๑๐๘} Fitz – Gibbon, *Monitoring Education*, (A&C Black, 1996), p. 160 -165

๓. การยอมรับได้ (Acceptable) ได้แก่ ตัวชี้วัดมีความยุติธรรม ตัวชี้วัดเข้าถึงได้ ตัวชี้วัดอธิบายได้ ตัวชี้วัดไม่สามารถบิดเบือนได้ ตัวชี้วัดตรวจสอบได้ และตัวชี้วัดต้องบอกการเปลี่ยนแปลง

๔. มีประโยชน์ (Beneficial) การนำตัวชี้วัดไปใช้ต้องเกิดประโยชน์กับการศึกษา

๕. ความคุ้มค่า (Cost effective) ตัวชี้วัดมีต้นทุนที่สมเหตุสมผล

กล่าวโดยสรุป เกณฑ์ในการคัดเลือกตัวบ่งชี้ จะต้องคำนึงถึง ความตรงหรือความเที่ยงตรง ความเที่ยงหรือความเชื่อมั่น ความสอดคล้อง ความเป็นกลาง ความไว ความสะดวก และประโยชน์ของการนำตัวบ่งชี้ไปใช้

๒.๓.๓ กระบวนการพัฒนาตัวชี้วัด

นางลักษณ์ วิรัชชัย ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดว่ามีทั้งหมด ๖ ขั้นตอน ดังนี้^{๑๐๙}

ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาตัวชี้วัด

ขั้นตอนที่ ๒ การนิยามตัวชี้วัด

ขั้นตอนที่ ๓ การรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างตัวชี้วัด

ขั้นตอนที่ ๕ การตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัด

ขั้นตอนที่ ๖ การนำเสนอรายงาน

โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาตัวชี้วัด

ผู้วิจัยต้องกำหนดล่วงหน้าว่า จะนำตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใด โดยทั่วไป การพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อประโยชน์การวางแผน กำหนดนโยบาย กำกับ และประเมินระบบการศึกษา รวมทั้งเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบการศึกษากับระบบอื่นๆในสังคม ตัวชี้วัดนี้พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ต่างกัน การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาตัวบ่งชี้ที่ชัดเจน ย่อมจะส่งผลให้ได้ตัวชี้วัดที่มีคุณภาพ เป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ ๒ การนิยามตัวชี้วัด

การนิยามตัวชี้วัดมีความสำคัญต่อการพัฒนาตัวชี้วัด เพราะนิยามตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นนั้น จะเป็นตัวชี้แนะวิธีการที่จะใช้ในขั้นตอนต่อไปของกระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้ เนื่องจากตัวชี้วัด หมายถึง องค์ประกอบที่ประกอบด้วยตัวแปรย่อยๆรวมกันเพื่อแสดงสารสนเทศของระบบ หรือคุณลักษณะที่

^{๑๐๙} นางลักษณ์ วิรัชชัย, สถิติการศึกษาและแนวโน้ม, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครู ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐ - ๒๙.

ต้องการชี้วัด ดังนั้นในขั้นตอนการนิยามตัวชี้วัด นอกจากจะเป็นการนิยามในลักษณะเดียวกันกับนิยามตัวแปรในการวิจัยแล้ว นักวิจัยต้องกำหนดด้วยว่า ตัวชี้วัดประกอบด้วยตัวแปรย่อยอะไร และจะรวมตัวแปรย่อยเป็นตัวชี้วัดได้อย่างไร

สำหรับการกำหนดรายละเอียดในการนิยามตัวบ่งชี้^{๑๑๐} อธิบายว่า ทำได้ ๓ วิธี คือ การนิยามเชิงปฏิบัติ (Pragmatic Definition) การนิยามเชิงเชิงทฤษฎี (Theoretical Definition) และการนิยามเชิงประจักษ์ (Empirical Definition) ซึ่งแต่ละวิธีมีความเหมาะสมกับสถานการณ์และวิธีการในการพัฒนาตัวชี้วัดแตกต่างกันไป รายละเอียดของแต่ละวิธีมีดังนี้^{๑๑๐}

๑. การนิยามเชิงปฏิบัติ (Pragmatic Definition) เป็นนิยามที่ใช้ในกรณีที่มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรย่อยที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดไว้พร้อมแล้ว มีฐานข้อมูลแล้ว หรือมีการสร้างตัวแปรย่อยๆหลายตัวไว้แล้ว นักวิจัยเพียงแต่ใช้วิจารณ์คัดเลือกตัวแปรจากฐานข้อมูลที่มีอยู่และนำมาพัฒนาตัวบ่งชี้การศึกษา โดยวิธีการรวมตัวแปรย่อยและกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรย่อยวิธีการกำหนดนิยามตัวบ่งชี้ทางการศึกษา วิธีนี้อาศัยการตัดสินใจและประสบการณ์ของนักวิจัยเท่านั้น ซึ่งอาจทำให้ได้นิยามที่ลำเอียงเพราะไม่มีการอ้างอิงทฤษฎีหรือตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่อย่างใด นิยามเชิงปฏิบัติจึงเป็นนิยามที่มีจุดอ่อนมากที่สุดเมื่อเทียบกับนิยามแบบอื่น และไม่ค่อยมีผู้นิยมใช้ ในกรณีจำเป็นต้องใช้ นักวิจัยควรพิจารณาปรับปรุงจุดอ่อนโดยใช้การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร หรือการใช้กรอบทฤษฎีประกอบกับวิจารณ์ญาณในการเลือกตัวแปรแต่ละตัว

๒. การนิยามเชิงทฤษฎี (Theoretical Definition) เป็นนิยามที่นักวิจัยใช้ทฤษฎีรองรับสนับสนุนการตัดสินใจของนักวิจัยโดยตลอด และใช้วิจารณ์ญาณของนักวิจัยน้อยกว่า การนิยามแบบอื่น การนิยามตัวชี้วัดการศึกษาโดยการใช้นิยามเชิงทฤษฎีนั้น นักวิจัยอาจทำได้สองแบบ แบบแรกเป็นการใช้ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยเป็นพื้นฐานสนับสนุนทั้งหมดตั้งแต่การกำหนดตัวแปรย่อย การกำหนดวิธีการรวมตัวแปรย่อย และการกำหนดน้ำหนักตัวแปรย่อย นั่นคือ นักวิจัยใช้โมเดลหรือสูตรในการพัฒนาตามที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วทั้งหมด แบบที่สอง เป็นการใช้ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยเป็นพื้นฐานสนับสนุนในการคัดเลือกตัวแปรย่อยเท่านั้น ส่วนในขั้นตอนการกำหนดน้ำหนักตัวแปรย่อยแต่ละตัวนั้น นักวิจัยใช้ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญประกอบในการตัดสินใจ วิธีแบบนี้ใช้ในกรณีที่ยังไม่มีผู้ใดกำหนดสูตร หรือโมเดลตัวชี้วัดการศึกษาไว้ก่อน

๓. การนิยามเชิงประจักษ์ (Empirical Definition) เป็นนิยามที่มีลักษณะใกล้เคียงกับการนิยามเชิงทฤษฎี เพราะเป็นนิยามที่นักวิจัยกำหนดว่า ตัวบ่งชี้ประกอบด้วยตัวแปรย่อยอะไรแต่การ

^{๑๑๐} Johnstone, *Indicators of Education System*, (London: UNESCO, 1981)

กำหนดน้ำหนักของตัวแปรที่จะนำมารวมกันในการพัฒนาตัวบ่งชี้ ไม่ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีโดยตรง แต่อาศัยการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ การนิยามแบบนี้มีความเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับกันอยู่จนทุกวันนี้ หลังจากนิยามตัวชี้วัด ในขั้นตอนต่อมาคือ การกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรย่อยจากข้อมูลเชิงประจักษ์โดยการวิจัย นักวิจัยต้องรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ตัวแปรย่อยทั้งหลายตามโมเดลที่พัฒนาขึ้น แล้วนำมาวิเคราะห์ให้ได้ค่าน้ำหนักตัวแปรย่อยที่จะใช้ในการสร้างตัวชี้วัด วิธีการวิเคราะห์ที่นิยมใช้กันมากที่สุด คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) การวิเคราะห์องค์ประกอบตามหลักสถิติทำได้โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) จากนั้นผู้วิจัยจะได้โมเดลตัวแปรที่ศึกษา และสามารถตรวจสอบความตรงของโมเดล โดยพิจารณาจากความสอดคล้องระหว่างโมเดลตามทฤษฎีกับข้อมูลเมื่อพบว่าโมเดลมีความตรง จึงนำเสนอการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรและค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรย่อย

ขั้นตอนที่ ๓ การรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลในกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดคือ การดำเนินการวัดตัวแปรย่อย ได้แก่ การสร้างเครื่องมือสำหรับทดลองใช้ และการปรับปรุงเครื่องมือ การกำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การออกภาคสนามเพื่อใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ ๔ การสร้างตัวชี้วัด

ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสร้างสเกล (Scaling) ตัวชี้วัด โดยนำตัวแปรย่อยที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์รวมให้ได้เป็นตัวชี้วัด โดยวิธีการรวมตัวแปรย่อยและการกำหนดน้ำหนักตัวแปรย่อยตามที่ได้นิยามตัวบ่งชี้ไว้

ขั้นตอนที่ ๕ การตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัด

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้น ครอบคลุมถึงการตรวจสอบคุณภาพของตัวแปรย่อยและตัวชี้วัดด้วย โดยตรวจสอบทั้งเรื่องความเที่ยงตรง (Validity) ความเชื่อมั่น (Reliability) ความเป็นไปได้ (Feasibility) ความเป็นประโยชน์ (Utility) ความเหมาะสม (Appropriateness) และความเชื่อถือได้ (Credibility) ซึ่งนงลักษณ์ วิรัชชัย ได้ให้ตัวอย่างตัวบ่งชี้ทางการศึกษาที่มีคุณภาพไว้ดังนี้

ตัวชี้วัดทางการศึกษาที่มีคุณภาพซึ่งจะใช้เป็นสารสนเทศในการบริหาร และการจัดการระบบการศึกษา ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ ๔ ประการ ประการแรก ตัวชี้วัดทางการศึกษาต้องมีทันสมัย ทันเหตุการณ์ เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ สารสนเทศที่ได้จากตัวชี้วัดทางการศึกษาต้องสามารถบอกถึงสถานะ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง หรือสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในอนาคตได้ทันเวลาให้ผู้บริหารสามารถดำเนินการแก้ปัญหาได้ทันเวลาที่ ประการที่สอง ตัวชี้วัดการศึกษาควรตรงกับความต้องการ หรือจุดมุ่งหมายของการใช้งาน ตัวชี้วัดการศึกษาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายทางการศึกษา ไม่ควรมีลักษณะเป็นแบบเดียวกับตัวชี้วัดการศึกษาที่สร้างขึ้นมาเพื่อบรรยาย

สภาพระบบการศึกษา แต่อาจมีตัวบ่งชี้ย่อยบางตัวเหมือนกันได้ ประการที่สาม ตัวชี้วัดการศึกษา ควร มีคุณสมบัติตามคุณสมบัติของการวัด คือ มีความเที่ยงตรง ความเชื่อมั่น ความเป็นปรนัย และใช้ ปฏิบัติได้จริง คุณสมบัตินี้มีความสำคัญมากในการสร้างหรือพัฒนาตัวชี้วัดการศึกษาจึงต้องมีการ ตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้การศึกษาทุกครั้ง ประการสุดท้าย ตัวชี้วัดการศึกษามีกฎเกณฑ์การวัด (Measurement Rules) ที่มีความเป็นกลาง มีความเป็นทั่วไป และให้สารสนเทศเชิงปริมาณที่ใช้ เปรียบเทียบกันได้ ไม่ว่าจะเป็นการเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดระหว่างเขตในประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือมีการเปรียบเทียบระหว่างประเทศ

ขั้นตอนที่ ๖ การนำเสนอรายงาน

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งในการพัฒนาตัวชี้วัดที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสื่อสาร ระหว่างนักวิจัยที่เป็นผู้พัฒนากับผู้ใช้ตัวชี้วัด หลังจากที่ได้สร้างและตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดแล้ว นักวิจัยต้องวิเคราะห์ข้อมูลให้ได้ค่าตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับบริบท (context) โดยอาจวิเคราะห์ที่ความ แยกตามระดับเขตการศึกษา จังหวัด อำเภอ โรงเรียน หรือแยกตามประเภทของบุคลากรหรืออาจ วิเคราะห์ที่ความในระดับมหภาค แล้วจึงรายงานค่าของตัวชี้วัดการศึกษาให้ผู้บริโภค / ผู้บริหาร / นักวางแผน / นักวิจัย ตลอดจนนักการศึกษาทั่วไปได้ทราบ และใช้ประโยชน์จากตัวชี้วัดการศึกษาได้ อย่างถูกต้องต่อไป

กล่าวโดยสรุป กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ การกำหนด หรือการ นิยามตัวชี้วัด การเลือกตัวแปรที่ใช้สร้างตัวชี้วัด การรวมตัวแปรให้เป็นตัวชี้วัด การตรวจสอบคุณภาพ ตัวชี้วัด ตลอดจนการนำตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นไปใช้

๒.๓.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวชี้วัด

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวชี้วัดทางการศึกษา สรุปว่า วิธีการพัฒนาตัวชี้วัดทางการศึกษาใช้วิธีการหลัก ๓ วิธี ดังนี้

วิธีที่ ๑ การพัฒนาตัวชี้วัดโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) ได้แก่

๑. จารุพร นิตินพจน์ ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชาชนใน จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัย ได้ศึกษากรอบแนวคิดคุณภาพชีวิตที่ประกอบด้วย ๑๑ ด้าน นำกรอบแนวคิดทั้ง ๑๑ ด้าน มาสร้าง เป็นแนวคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเจาะจง ๕ กลุ่ม ได้ตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตทั้งสิ้น ๑๔ ด้าน แบ่งออกเป็นตัวบ่งชี้เดี่ยว ๑๐๓ ตัว นำตัวบ่งชี้คุณภาพ ๑๔ ด้าน ๑๐๓ ตัวบ่งชี้ จากการสัมภาษณ์กลุ่ม เจาะจงมาสร้างแบบสอบถามเพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐๐ คน เพื่อนำมา วิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) ได้ตัวบ่งชี้คุณภาพประกอบด้วย

๑๔ ด้าน ๒๗ ตัวบ่งชี้รวม และ ๘๘ ตัวบ่งชี้เดี่ยว ซึ่งจารุพร นิตพจน์ ให้เหตุผลถึงตัวบ่งชี้ที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มเจาะจงมีมากกว่ากรอบแนวคิดว่าเป็นมุมมองของสมาชิกภายในกลุ่มสัมภาษณ์ ที่เข้าร่วมสัมภาษณ์ กลุ่มเจาะจงส่วนใหญ่เป็นบุคคลหัวหน้ากลุ่ม ซึ่งเป็นผู้มีมุมมองกว้างขวางลึกซึ้งกว่าประชาชนโดยทั่วไป^{๑๑๑}

๒. รุ่งรังษี วิบูลย์ชัย ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมของคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสอนในระดับอุดมศึกษา พัฒนาตัวบ่งชี้รวมคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา กับข้อมูลเชิงประจักษ์ และสร้างสเกลองค์ประกอบตัวบ่งชี้รวมคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ เพื่อจัดกลุ่มตัวแปร ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสอนในระดับอุดมศึกษา ได้แก่ ตัวแปรปัจจัยนำเข้า คุณสมบัตินักเรียนคือ มีความรู้เกี่ยวกับศาสตร์และเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นอย่างดี มีศรัทธาต่อการสอน คุณสมบัตินักเรียน คือ มีความรับผิดชอบต่อการเรียน ตัวแปรแหล่งข้อมูลต้องหลายหลายและทันสมัย ตัวแปรในกระบวนการสอน คือ เตรียมแผนการสอน ใช้กิจกรรมการสอนที่หลากหลายวิธี ตัวแปรผลผลิต คือ ผู้เรียนมีความสามารถในการแสวงหาข้อมูลและความรู้ใหม่ ผู้เรียนมีทักษะในการแก้ปัญหา และมีทักษะการคิดวิเคราะห์และการจัดการ^{๑๑๒}

วิธีที่ ๒ การพัฒนาตัวบ่งชี้โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ได้แก่

๑. สมเกียรติ ทานอก ที่ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ผู้วิจัยใช้ข้อมูลการประเมินมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาตามตัวบ่งชี้ในเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ๖ งาน คือ งานกิจกรรมนักเรียน งานธุรการและการเงิน งานบุคลากร งานอาคารสถานที่ งานวิชาการ และงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จากโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จำนวน ๗,๔๓๕ โรงเรียน มาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (Second Order Confirmatory Factor Analysis) โดยใช้โปรแกรม LISREL 8.10 พบว่า โมเดลโครงสร้างเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียน

^{๑๑๑} จารุพร นิตพจน์, การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙)

^{๑๑๒} รุ่งรังษี วิบูลย์ชัย, การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมของคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔)

ประณตศึกษาสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดีมาก แต่ผลจากการพัฒนาตัวบ่งชี้เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ในภาพรวมพบว่า ประเด็นที่ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ที่กำหนดโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะทำงานได้กำหนดน้ำหนักองค์ประกอบของงานทั้ง ๖ งานไว้ ผู้วิจัยให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวว่า การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ในครั้งนี้ กรอบสมมติฐานที่วางไว้โดยผู้เชี่ยวชาญ กับสภาพความเป็นจริงในการบริหาร และการให้ความสำคัญในงานของโรงเรียนที่แตกต่างจากกรอบสมมติฐานที่กำหนดไว้^{๑๓๓}

๒. งานวิจัยของวรรณิ แกมเกตุ ที่ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการใช้ครู : การประยุกต์ใช้โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุและโมเดลเอ็มทีเอ็มเอ็ม มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของพารามิเตอร์ในโมเดลประสิทธิภาพการใช้ครูระหว่างกลุ่มโรงเรียนต่างสังกัด ลักษณะการวิจัยเป็นการวิจัยทุติยภูมิ (Secondary Analysis) โดยผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลจากโครงการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเรื่อง ประสิทธิภาพการใช้ครู: การวิเคราะห์เชิงปริมาณมหภาค ซึ่งผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานในโครงการวิจัยดังกล่าวด้วยในฐานะผู้ช่วยนักวิจัย การพัฒนาและการตรวจสอบความตรงของตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการใช้ครู ผู้วิจัยกระทำโดยการประยุกต์ใช้โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุและโมเดล MTMM 3 โมเดล กับข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน วิธีการวิเคราะห์ส่วนประกอบความแปรปรวนร่วม และวิธีการวิเคราะห์โมเดลพหุคูณโดยตรง โดยใช้โปรแกรมลิสเรล เวอร์ชัน ๘.๑๔ และใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ระหว่างตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยครั้งนี้กับตัวแปรเกณฑ์ภายนอก ซึ่งเป็นผลการประเมินประสิทธิภาพการใช้ครูของโรงเรียน เพื่อใช้เป็นข้อมูลอีกส่วนในการพิจารณาตรวจสอบความตรงของตัวบ่งชี้ด้วย โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครู จำนวน ๑๐,๑๖๘ คน จากโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างในสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน ๑,๒๕๐ โรงเรียน ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ที่วัดโดยวิธีการทางตรง ๙ ตัวแปร และทางอ้อม ๑๖ ตัวแปร ได้มาจากฐานข้อมูลในโครงการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ประสิทธิภาพการใช้ครู : การวิเคราะห์เชิงปริมาณมหภาค ผลการศึกษา พบว่า ตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการใช้ครู คือ การนิเทศครู การประเมินผล และการมอบหมายงานที่เหมาะสม

๓. ศักดิ์ชาย เพชรช่วย ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมคุณภาพทางการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้รวมคุณภาพการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ และเพื่อทดสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างคุณภาพการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม

^{๑๓๓} สมเกียรติ ทานอก, การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙)

ดังนั้น กลุ่มที่ ๑ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นนักวิชาการ หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับตัวบ่งชี้การศึกษา หรือการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องและความตรงเชิงเนื้อหาขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ จำนวน ๘ คน กลุ่มที่ ๒ เป็นอาจารย์ที่สังกัดคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏทั้ง ๓๕ สถาบัน เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ จำนวน ๖๔๘ คน และกลุ่มที่ ๓ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้วิจัยใช้สำหรับตรวจสอบความตรงขององค์ประกอบตัวบ่งชี้รวมคุณภาพการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ โดยใช้ตัวบ่งชี้ที่ผ่านการลงความเห็นจากกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒ ว่ามีความเหมาะสมสำหรับที่จะนำมาใช้ในการบ่งชี้ถึงคุณภาพการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏหรือไม่ จำนวน ๑๖๘ คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จำนวน ๓ ชุด มีลักษณะเป็นมาตราประมาณค่า ๖ ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC+ และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน โดยใช้โปรแกรม LISREL 8.10 เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลการวิจัยกับข้อมูลที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้ค่าสถิติไคสแควร์ (Chi - Square) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Index= GFI) ค่าดัชนีความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjust Goodness of Fit Index= AGFI) ค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (Root mean Square = RMR) ผลการศึกษาพบว่า ตัวบ่งชี้ทั้งหมด ๗๕ ตัว ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ด้านปรัชญา ตัวบ่งชี้คุณลักษณะอาจารย์ ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของนักศึกษา ตัวบ่งชี้การจัดการเรียนการสอน ตัวบ่งชี้กิจการนักศึกษา ตัวบ่งชี้แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ ตัวบ่งชี้การบริหารและการจัดการ ตัวบ่งชี้การวิจัย ทั้งหมดเป็นตัวบ่งชี้ที่ป้จจัยนำเข้าระบบการศึกษาของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ^{๑๑๔}

๔. สุรพงศ์ เอื้อศิริพรฤทธิ์ ที่ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้รวมความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้รวมความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้ และทดสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้กับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้ จำนวน ๓๘๕ คน ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Window Version 11 ในการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานและใช้โปรแกรม LISREL 8.30 ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และ

^{๑๑๔} ศักดิ์ชาย เพชรช่วย, การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมคุณภาพการศึกษา ของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑)

วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้กับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบหลักที่มีอิทธิพลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้ ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบหลัก ดังนี้ องค์ประกอบภาวะผู้นำ การเรียนรู้ การบริหารจัดการความรู้ และเทคโนโลยี ซึ่งทั้ง ๕ องค์ประกอบหลักจะต้องปฏิบัติผ่านตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบย่อยทั้งหมด ๑๓ องค์ประกอบ และตัวบ่งชี้ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ๖๒ ตัว ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดภาคใต้กับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้ค่าไค-สแควร์ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว ทดสอบสมมติฐานการวิจัย ผลการทดสอบพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๑๕}

๕. นิตยา สำเร็จผล^{๑๑๖} ที่ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในขอบเขตของอุดมศึกษา ดำเนินการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้ ตอนที่ ๑ การกำหนดองค์ประกอบและตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากการสังเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตอนที่ ๒ การพัฒนาตัวบ่งชี้โดย ๑) วิธีการนิยามเชิงทฤษฎี โดยใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญประเมินความตรง ความชัดเจน ความเหมาะสมและความเป็นประโยชน์ของตัวบ่งชี้ ตอนที่ ๓ การตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้ ผลการวิจัยพบว่า ตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย ๑๕ องค์ประกอบ ๑๐๐ ตัวบ่งชี้ จำแนกตามการวิเคราะห์เชิงระบบแบ่งเป็น ๑) ด้านปัจจัยตัวป้อน ๔ องค์ประกอบ เรียงลำดับตามน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ องค์ประกอบภูมิหลังผู้เรียน จำนวน ๔ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบผู้สอน จำนวน ๑๒ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบด้านบริหาร จำนวน ๔ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบบุคลากรสนับสนุน จำนวน ๓ ตัวบ่งชี้ ๒) ด้านกระบวนการ ๕ องค์ประกอบ เรียงลำดับตามน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ องค์ประกอบจัดการเรียนการสอน จำนวน ๑๒ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบประเมินการเรียนการสอน จำนวน ๔ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบนโยบายและกลไกการบริหาร จำนวน ๗ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบจัดหลักสูตร จำนวน ๕ ตัวบ่งชี้ และองค์ประกอบสนับสนุนให้บริการการเรียนรู้แก่ผู้สอน จำนวน ๖ ตัวบ่งชี้ ๓)

^{๑๑๕} สุรพงศ์ เอื้อศิริพรฤทธิ์, “การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดภาคใต้,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗)

^{๑๑๖} นิตยา สำเร็จผล, “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปบัณฑิต การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗)

ด้านผลลัพธ์ คือ คุณลักษณะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ๔ องค์ประกอบ เรียงลำดับตามน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ องค์ประกอบคุณลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน ๑๑ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบเจตคติการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน ๓ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบทักษะและความสามารถที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จำนวน ๓ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตจำนวน ๖ ตัวบ่งชี้ ๔) ด้านการจัดโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๒ องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบการจัดโอกาสและกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน ๑๑ ตัวบ่งชี้ และองค์ประกอบคุณภาพการจัดโอกาสการเรียนรู้ จำนวน ๙ ตัวบ่งชี้

วิธีที่ ๓ การพัฒนาตัวบ่งชี้โดยการใช้เทคนิคเดลฟาย เทคนิค EDFR การสัมภาษณ์ การระดมสมองและการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (Expert consensus) ได้แก่

๑. งานวิจัยของอาทิตยา ดวงมณี ที่ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับความเป็นเลิศทางวิชาการในมหาวิทยาลัยของรัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและวิเคราะห์ตัวบ่งชี้รวมสำหรับความเป็นเลิศทางวิชาการของสาขาวิจัยการศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยมี ๓ กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ เป็นผู้เชี่ยวชาญสำหรับคัดเลือกตัวบ่งชี้โดยใช้เทคนิคเดลฟาย จำนวน ๑๗ คน กลุ่มที่ ๒ เป็นหัวหน้าภาค/อาจารย์ในสาขาวิชาทางการวิจัยทางการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาคะแนนตัวบ่งชี้รวมสำหรับความเป็นเลิศทางวิชาการของสาขาวิจัยการศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน ๒๖ คน และกลุ่มที่ ๓ เป็นผู้เชี่ยวชาญสำหรับจัดอันดับความเป็นเลิศทางวิชาการของสาขาวิจัยการศึกษาจำนวน ๗ คน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามด้วยตนเองและทางไปรษณีย์วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาฉันทามติของการคัดเลือกตัวบ่งชี้โดยใช้ฐานนิยม มัชฌิมาน พิสัยระหว่างควอไทล์ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าน้ำหนักของตัวบ่งชี้ โดยการคำนวณค่ามัชฌิมเลขคณิต วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาความสอดคล้องของการจัดลำดับของผู้เชี่ยวชาญด้วยการทดสอบ Kendall's W โดยใช้สถิติทดสอบไคสแควร์ และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความตรงของตัวบ่งชี้ โดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างอันดับความเป็นเลิศทางวิชาการที่ได้จากตัวบ่งชี้รวมที่พัฒนาขึ้นกับอันดับความเป็นเลิศทางวิชาการที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญด้วยการทดสอบค่าสหสัมพันธ์ของสเปียร์แมน ผลการศึกษาพบว่า ตัวบ่งชี้รวมประกอบด้วยคุณภาพอาจารย์ ผลงานทางวิชาการของอาจารย์และบัณฑิต

๒. งานวิจัยของสุทธิธัช คนกาญจน์ ที่ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐด้วยวิธีการวิจัยแบบเดลฟายในขั้นต้น ผลการวิจัย สามารถสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐได้ตัวบ่งชี้ ๗ องค์ประกอบ ๑๖ ตัวบ่งชี้ คือ องค์ประกอบด้านคุณภาพ ๓ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบด้านความเสมอภาคในการเข้าสู่สถาบันอุดมศึกษา ๓ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบด้านประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษากลุ่มที่หนึ่ง ๒ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบด้านประสิทธิภาพการบริหารอุดมศึกษากลุ่มที่สอง ๒ ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบด้านการผลิตบัณฑิตตามความต้องการของสังคม ๑ ตัว

บ่งชี้ องค์ประกอบด้านความเป็นสากล ๒ ตัวบ่งชี้ และองค์ประกอบด้านการบริหารจัดการศึกษา ร่วมกับภาคเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓ ตัวบ่งชี้^{๑๓๗}

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้ มีวิธีการพัฒนาตัวบ่งชี้ ๓ วิธี ได้แก่ การพัฒนาตัวบ่งชี้โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ การพัฒนาตัวบ่งชี้โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และการพัฒนาตัวบ่งชี้โดยใช้เทคนิคเดลฟาย เทคนิค EDJR การสัมภาษณ์ การระดมสมองและการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สำหรับงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้การพัฒนาตัวชี้วัด โดยการสัมภาษณ์ และระดมสมองโดยใช้เทคนิคการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ โดยการใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ ๓

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็ง

ในขณะที่ครอบครัวต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม งานวิจัยส่วนใหญ่จะเน้นที่ครอบครัวที่มีความยากลำบากในการจัดการกับปัญหาที่แตกต่างกันออกไป อาทิ การติดยาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูเด็กกับการเกิดปัญหาต่างๆ การกระทำผิดของเด็กและเยาวชน เป็นต้น ครอบครัวที่ปกติถูกใช้เป็นกลุ่มควบคุมและให้ความสำคัญค่อนข้างน้อย จึงมีงานวิจัยในเรื่องนี้ไม่มากนัก งานวิจัยต่อไปนี้มุ่งชี้ให้เห็นประเด็นถึงความจำเป็นที่ครอบครัวในยุคปัจจุบันต้องมีความเข้มแข็งเพื่อเป็นรากฐานที่แข็งแรงและตั้งงามเป็นคุณภาพชีวิตที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

วรรณภา ลำเจียกเทศ^{๑๓๘} ศึกษาแนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวในทัศนของสตรีที่สมรสแล้ว ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่มารับบริการจากศูนย์วิจัยการวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลศิริราช ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างบิดา มารดา และบุตร ในด้านความรู้สึกที่มีต่อกันนั้นเป็นไปได้ด้วยดี มีความรักความผูกพันต่อกันและอยากหาโอกาสพักผ่อนร่วมกัน แต่ในทางปฏิบัติมีการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยขาดความตระหนักถึงการที่จะพัฒนา

^{๑๓๗} สุทธิชัย คนกาญจน์, “การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗)

^{๑๓๘} วรรณภา ลำเจียกเทศ, “แนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวในทัศนของสตรีที่สมรสแล้ว ศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่มารับบริการจากศูนย์วิจัยการวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลศิริราช,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓)

หรือเพิ่มพูนความรักความอบอุ่นให้เกิดขึ้น โดยให้ความสำคัญกับภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมากกว่า และได้เสนอแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวว่าสมาชิกในครอบครัวควรได้มีเวลาพักผ่อนร่วมกัน โดยเห็นด้วยในวินแห่งครอบครัว ทั้งยังเชื่อว่าศาสนาจะช่วยให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้นดีขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ทำให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็ง

กองพัฒนาสตรี เด็ก และเยาวชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย^{๑๑๙} ได้ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว สรุปว่า ปัจจัยที่สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวนั้น คือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความจำเป็นพื้นฐานในด้านต่างๆ ของชีวิต ได้แก่

๑. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม ซึ่งได้แก่ การมีที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

๒. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนของสมาชิกในครอบครัว ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า

๒.๑ บทบาทหลักของแม่ นอกจากจะเป็นหลักในการอบรมเลี้ยงดูลูกแล้วยังเป็นหลักในการนำสมาชิกในครอบครัวเข้าวัดทำกิจกรรมทางศาสนา เป็นหลักในการส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ในขณะที่บทบาทหลักของพ่อ คือการส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒.๒ สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวระหว่างพ่อแม่ และลูก เป็นความสำคัญของความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

อมราวดี ฦ อุบล^{๑๒๐} ได้ศึกษาสุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพในครอบครัวต่างกัน พบว่านักเรียนวัยรุ่นที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวดี (ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็ง) มีสุขภาพจิตดีกว่า นักเรียนวัยรุ่นที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดี

สาวิตรี พิริยะสฤติย์^{๑๒๑} ได้ศึกษาความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวของนักศึกษาทางไกลระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภูมิภาคตะวันตกพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์ที่ดี

^{๑๑๙} กระทรวงมหาดไทย, กองพัฒนาสตรี เด็ก และเยาวชน, กรมการพัฒนาชุมชน, ปัจจัยที่สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ, ๒๕๔๓).

^{๑๒๐} อมราวดี ฦ อุบล, “สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพในครอบครัวต่างกัน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๔๔)

^{๑๒๑} สาวิตรี พิริยะสฤติย์, “ความรู้และการปฏิบัติตนในการป้องกันยาเสพติดของนักศึกษาทางไกลระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภูมิภาคตะวันตก,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา ผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔)

ในครอบครัวอยู่ในระดับมาก และพบว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติตนในการป้องกันยาเสพติดของนักศึกษา

นัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน^{๑๒๒} ได้ศึกษาปัจจัยด้านปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง พบว่า การเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือปัจจัยด้านปฏิบัติการ ๖ ด้าน ได้แก่

๑. การปฏิบัติ “หน้าที่ของครอบครัวเพื่อครอบครัว”
๒. การปฏิบัติ “การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ครอบครัว”
๓. การปฏิบัติ “การให้และแสดงความรักความผูกพันที่ดีในครอบครัว”
๔. การปฏิบัติ “การแบ่งเวลาเพื่อครอบครัวและใช้เวลาเพื่อการทำกิจกรรมร่วมกัน”
๕. การปฏิบัติที่ดีของสมาชิกในครอบครัวเมื่อครอบครัวต้องเผชิญปัญหา หรือวิกฤตการณ์

และความเครียด

๖. การปฏิบัติ “การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและกันภายในครอบครัวและต่อสังคมภายนอก”

งานวิจัยในต่างประเทศ

ลูทเคน (Luetchens 1981, อ้างถึงในนัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน ๒๕๔๖: ๖๗)^{๑๒๓} พบว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดของบุคคลในครอบครัว (ปัจจัยระดับบุคคล) ที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวคือ การตระหนักในคุณค่าของตนเองที่มีต่อครอบครัวในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งหรือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญคนหนึ่งของครอบครัว ซึ่งหมายถึงการตระหนักร่วมกันถึงคุณค่าของการเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน ทำให้สมาชิกต่างยอมรับซึ่งกันและกันมีบทบาทและหน้าที่ ที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวร่วมกัน แบ่งปันความรู้สึกสุขทุกข์ร่วมกัน มีการพูดคุยอย่างตรงไปตรงมาจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน ปัจจัยรองลงมาคือ การใช้เวลาแก่คู่สมรสและบุตรซึ่งถือว่าเป็นการให้ความสำคัญต่อสมาชิกอื่นในครอบครัว และเมื่อมีปัญหาจะมีการปรึกษานักจิตวิทยาเพื่อขอคำแนะนำหรือรับคำปรึกษา

^{๑๒๒} นัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน, “ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖)

^{๑๒๓} นัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน, “ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), ๖๗

ลินเกรน (Lingren 1995, อ้างถึงในนัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน ๒๕๔๖: ๖๖)^{๑๒๔} พบว่าความเข้มแข็งของครอบครัวสามารถประเมินได้โดยการจำแนกตามจำนวนปีที่ผ่านการสมรสดังนี้ ระหว่าง ๐-๑๖ ปี เป็นระยะที่ครอบครัวเพิ่งจะจัดการให้เข้าสู่ระบบครอบครัว การมีกฎเกณฑ์ภายในระบบวิธีการดำเนินชีวิต รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับหมู่ญาติมิตรและสังคมภายนอก มีความเข้มแข็งระดับน้อย ระหว่าง ๑๗-๒๖ ปี เป็นระยะที่ครอบครัวมีโอกาสพบความสัมพันธ์ในแนวทางเดียวกันหรือพบ ข้อขัดแย้งที่จะแตกแยกได้มากที่สุด นับเป็นช่วงที่มีการหย่าร้าง “สถิติหย่าร้างมากที่สุด” จึงมีความเข้มแข็งระดับน้อย ระหว่าง ๒๗-๓๖ ปี ครอบครัวมีศักยภาพเพิ่มขึ้นที่จะเป็นครอบครัวเข้มแข็ง จึงมีความเข้มแข็งระดับปานกลาง ระหว่าง ๓๗-๔๕ ปี นับว่าครอบครัวมีระดับความเข้มแข็งมาก และ ๔๕ ปี ขึ้นไปมักเป็นระยะที่คู่สมรสมาถึงระยะปลายของวัฏจักรชีวิต จึงมีระดับความเข้มแข็งมากที่สุด

แคมเบล^{๑๒๕} ได้ศึกษาพบว่า คู่สมรสที่มีคุณสมบัติด้านความอดทนมีการปฏิบัติเพื่อครอบครัวอย่างเข้มแข็งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ครอบครัวเข้มแข็งถึงแม้จะต้องพบกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ในชีวิต คู่สมรสที่รักษาสัจจะมั่นคงและมีความซื่อสัตย์ต่อกันจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวได้ดีที่สุด ส่วนปัจจัยที่เสริมสร้างให้คู่สมรสรักษาสัจจะได้ดีตลอดชีวิตสมรส คือ

๑. ความรัก ความเข้าใจและผูกพันที่มีต่อกัน
๒. มีการสื่อสารที่ดีและสม่ำเสมอ
๓. ให้เกียรติยกย่องซึ่งกันและกัน
๔. ตระหนักถึงคุณค่ายิ่งใหญ่ของคำว่า ครอบครัว
๕. มีกิจกรรมและเป้าหมายร่วมกัน

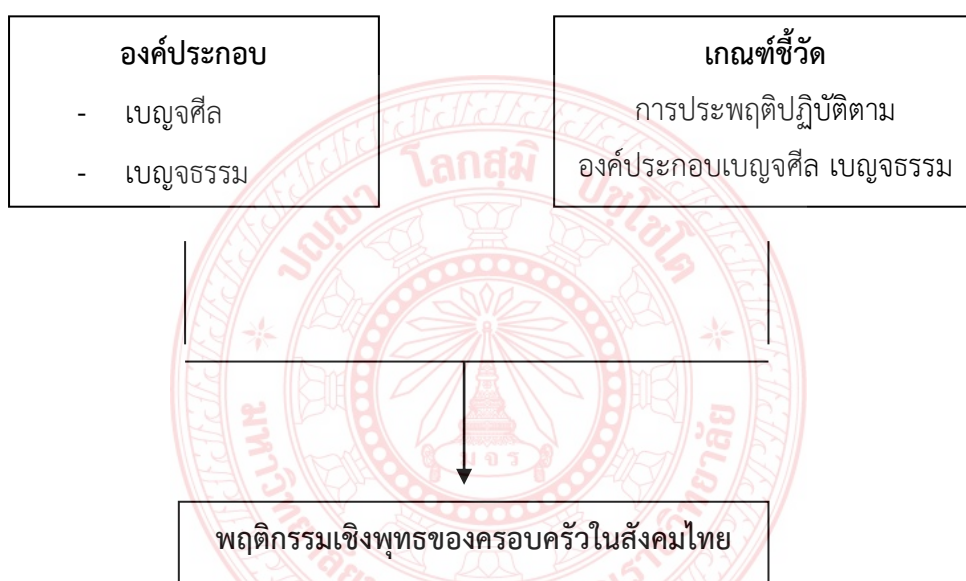
จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับครอบครัวทั้งในประเทศและต่างประเทศที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของครอบครัว ในเรื่องการป้องกันปัญหาต่างๆ ได้ เช่น การหย่าร้างของบิดามารดา การติดสารเสพติด และปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้ครอบครัวเข้มแข็ง

^{๑๒๔} นัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน, “ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), ๖๖

^{๑๒๕} Campbell, V.C, “Toward A Grounded Theory of Family Strength in High Quality High Stability Marriage,” (Dissertation, Michigan State University ,1985)

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และบูรณาการกับความรู้ด้าน จิตวิทยาสังคม และพฤติกรรมเชิงพุทธ มาประยุกต์เพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย โดยใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model) เพื่อค้นหาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัด พฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทยโดยมีตัวแปร ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ ๑ กรอบแนวคิดการพัฒนาตัวชี้วัด

พฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สองประการ ประการแรกเพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย และประการที่สองเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสร้างแบบสอบถามเพื่อกำหนดองค์ประกอบ และตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยที่ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็งตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นได้สัมภาษณ์ ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อช่วยเสริมให้กรอบแนวคิดในการวิจัยมีความชัดเจนขึ้น

๒. ประชากร / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครอบครัวตัวอย่างที่ได้รับรางวัลเกี่ยวกับครอบครัวเข้มแข็งจำนวน ๑๓ ครอบครัวของจังหวัดลำปาง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๔ คน มีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นนักวิชาการที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางด้านพระพุทธศาสนา หรือมีวุฒิทางธรรมตั้งแต่เปรียญธรรม ๗ ประโยคขึ้นไป หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านครอบครัวเข้มแข็ง โดยมีผลงานทางวิชาการ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย มีการดำเนินการดังนี้

๑. การคัดเลือกตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยผู้เชี่ยวชาญ

๒. การกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ เป็นขั้นตอนการตรวจสอบ และยืนยันตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยวิธีการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ (Multi – Attribute Consensus Reaching : MACR) โดยแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนย่อย ดังนี้

๒.๑ การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ

เป็นขั้นตอนคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิให้สอดคล้องกับเรื่องหรือประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย การคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าเป็นสมาชิกซึ่งต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้มี

ประสบการณ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มย่อย ๒ กลุ่มๆ ละ ๕ คน โดยจัดให้สมาชิกมีคุณลักษณะเหมือนกัน (homogeneous) ให้มาก และสมาชิกต่างกลุ่มให้มีคุณลักษณะต่างกัน (heterogeneous) ให้มาก การคัดเลือกเช่นนี้ เพื่อป้องกันการเป็นผู้ผูกขาด หรือควบคุมการสนทนา

ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกสมาชิกภายในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

- ๑) กลุ่มนักวิชาการ เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาจำนวน ๕ คน
- ๒) กลุ่มผู้ที่มีผลงานทางด้านครอบครัวเข้มแข็ง ไม่น้อยกว่า ๓ ปี จำนวน ๕ คน

๒.๒ การหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ

๑) ให้แบบสอบถามความคิดเห็นแก่สมาชิกของกลุ่ม และให้สมาชิกดำเนินการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ โดยให้สมาชิกแต่ละคนพิจารณาความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบและตัวชี้วัด และตัดสินใจประมาณค่า ด้วยมาตราวัดของลิเคิร์ท มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ โดยส่งแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิระหว่างวันที่ ๑๐-๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๐

๒) นำตัวชี้วัดที่ให้คะแนนแล้วมาจัดอันดับ โดยวิธีการคำนวณหาค่าเฉลี่ย ค่าพิสัย ถ้าตัวบ่งชี้ใดมีค่าเฉลี่ยสูง พิสัยแคบแสดงว่า สมาชิกมีฉันทมติ กรณีที่มีค่าพิสัยกว้าง ซึ่งค่าเฉลี่ยอาจจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับกระจายของความถี่ของกลุ่ม แสดงว่าสมาชิกไม่มีฉันทมติ

๒.๓ การสังเคราะห์ฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ

การสังเคราะห์ฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ ผู้วิจัยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมสังเคราะห์ฉันทมติจากพหุคุณลักษณะ โดยดำเนินการ ดังนี้

๑) ผู้วิจัยแจ้งผลคะแนนจากการหาฉันทมติให้ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านรับทราบ

๒) ให้ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมพิจารณาคะแนนที่สมาชิกไม่มีฉันทมติ เนื่องจากในการกำหนดคะแนนนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการหาฉันทมติ เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวชี้วัดที่ดี ดังนั้นหากตัวชี้วัดใดมีระดับการกระจายของการกำหนดคะแนนมาก ก็จะนำผลที่ได้จากการจัดลำดับแล้ว ให้สมาชิกแต่ละคนอภิปรายถึงเหตุผลในการให้คะแนนในตัวชี้วัดนั้นๆ เพื่อหาฉันทมติในตัวชี้วัดที่มีปัญหา

๓) ให้สมาชิกแต่ละคนพิจารณาตัดสินใหม่ครั้งสุดท้าย และให้คะแนนแต่ละคะแนนในตัวชี้วัดอีกครั้ง ซึ่งอาจแตกต่างไปจากเดิมได้ นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นฉันทมติของสมาชิก และนำไปคำนวณหาค่าเฉลี่ย ค่าพิสัย และคำนวณน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัด

การตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัด ในขั้นตอนนี้เป็น การประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยที่ได้จากการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะการวิจัยนี้ จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

๓. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ภายใต้องค์ประกอบหลัก ๒ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) องค์ประกอบในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว และ ๒) ตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว

การกำหนดองค์ประกอบ และตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย มีการดำเนินการ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลและเอกสารเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับตัวชี้วัด ครอบครัวเข้มแข็ง และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง ตลอดจนงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบแนวคิด

๒. สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว โดยใช้กรอบแนวคิดที่ได้จากข้อ ๑ มาเป็นกรอบในการสัมภาษณ์ เพื่อกำหนดองค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อยและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งจะพัฒนาเป็นตัวชี้วัดต่อไป และใช้เวลาสัมภาษณ์ท่านละประมาณ ๑ ชั่วโมง โดยสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐ – ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์และสร้างข้อสรุป

๓. ผู้วิจัยสรุปผลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมด มากำหนดเป็นองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย เพื่อให้ออกหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากครอบครัวเข้มแข็งที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

๒. ส่งแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังครอบครัวเข้มแข็ง ทางไปรษณีย์

๓. ตรวจสอบจำนวนแบบสอบถามที่ได้รับคืน

๔. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน ๕ คน เป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นและให้คะแนนความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม และข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๑. ตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหาแบบสอบถามตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินที่ได้จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เป็นแบบให้คะแนนความตรงตามเกณฑ์ ดังนี้

คะแนน	+๑	เมื่อแน่ใจว่า เป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว
คะแนน	๐	เมื่อไม่แน่ใจว่า เป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว
คะแนน	-๑	เมื่อแน่ใจว่า ไม่เป็นตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว

ใช้การวิเคราะห์ความสอดคล้อง โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา คำนวณจากสูตร

$$IOC = \sum R / N$$

IOC หมายถึง ค่าดัชนีความสอดคล้อง

R หมายถึง ผลรวมของคะแนนการประเมินตัวชี้วัดของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน โดยคัดเลือกตัวชี้วัดที่ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไป

๒. ตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค คำนวณได้จากสูตร

$$\alpha = n / n - 1 [1 - \sum S_i^2 / S_x^2]$$

n หมายถึง จำนวนคำถาม

S_i^2 หมายถึง ความแปรปรวนของคะแนนการตอบแต่ละข้อ

S_x^2 หมายถึง ความแปรปรวนของผลการตอบทั้งหมด

๓. การตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย เป็นการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย สำหรับสมาชิกครอบครัวเข้มแข็งตัวอย่างเป็นผู้ตอบ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ โดยแต่ละระดับมีความหมายดังนี้

๕ หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมมากที่สุด

๔ หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมมาก

๓ หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมปานกลาง

๒ หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมน้อย

๑ หมายถึง ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมน้อยที่สุด

จากนั้นวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ในการชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยแปลความหมายของค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ ดังนี้

สเกลตัวบ่งชี้มีค่า ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ตัวบ่งชี้มีระดับความเหมาะสมมากที่สุด

สเกลตัวบ่งชี้มีค่า ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ตัวบ่งชี้มีระดับความเหมาะสมมาก

สเกลตัวบ่งชี้มีค่า ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ตัวบ่งชี้มีระดับความเหมาะสมปานกลาง

สเกลตัวบ่งชี้มีค่า ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ตัวบ่งชี้มีระดับความเหมาะสมน้อย

สเกลตัวบ่งชี้มีค่า ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ตัวบ่งชี้มีระดับความเหมาะสมน้อยที่สุด

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น ๔ ตอน ดังนี้
ตอนที่ ๑ ผลการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย
ตอนที่ ๒ ผลการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย
ตอนที่ ๓ ผลการตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย
ตอนที่ ๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่ององค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย

ตอนที่ ๑ ผลการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

การกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นขั้นตอนที่ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ได้องค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ดังสรุปไว้ในกรอบองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ในบทที่ ๒

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถาม จำนวน ๔ คน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการแบบสอบถาม สรุปได้ ดังนี้

๑. ความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความหมายของครอบครัวเข้มแข็ง คล้ายคลึงกัน สรุปได้ว่า ครอบครัวเข้มแข็ง หมายถึง ครอบครัวที่มีหลักธรรม มีความรัก ความอบอุ่น ความสุขที่เกิดจากสมาชิกในครอบครัวสามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ พี่งพาตนเองได้ สามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง มีวิธีการจัดการปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับครอบครัว มีการดำเนินชีวิตที่ตอบสนองซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการให้ความสุข ปัจจัยการดำเนินชีวิต ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในครอบครัวและยังสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้

๒. องค์ประกอบสำคัญของพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นว่าควรมีองค์ประกอบดังนี้ ๑) มีหลักธรรมสำหรับครอบครัวและนำมาประพฤติปฏิบัติ ๒) มีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่เหนียวแน่น มีความเป็นปึกแผ่น ๓) มีการอบรมเลี้ยง

คูบุตรที่ดี ๔) มีการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ๕) สามารถพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ ๖) สามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพ ๗) มีการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก และ ๘) มีต้นทุนทางสังคม

ดังนั้นองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ที่ได้จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ และการสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถสังเคราะห์ได้องค์ประกอบหลักของพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ๘ องค์ประกอบ และ ๖๐ ตัวชี้วัด (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ข) ดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๑๑ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) คู่สมรสมีคุณธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ คือ มีความเชื่อ ความเลื่อมใส หรือความใฝ่เนียม เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนาเดียวกัน มีศีลธรรมเสมอกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละเสมอกัน และมีสติปัญญาเสมอกัน ๒) คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง ๓) คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ ๔) สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัว และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ๕) สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว มากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ๖) บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้ ๗) บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน เป็นต้น ๘) สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม ๙) สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด ๑๐. สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ และ ๑๑. สมาชิกปฏิบัติตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี

๒. องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๘ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ๒) สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ๓) สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน ทั้งทางกาย ใจ คำพูด ซึ่งเป็นการสื่อสารเชิงบวก เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกัน อย่างสม่ำเสมอ ๔) สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ๕) สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน ๖) สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักธรรมชาติและอุปนิสัยใจคอของกันและกัน ๗) สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ และ ๘) สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย

๓. องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๗ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) บิดา มารดาความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ๒) บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือ พัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและ อายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม ๓) สมาชิกในครอบครัว รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และความรับผิดชอบภาระการงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วง วัย ๔) บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของ ช่วงวัย ๕) บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างความมีวินัย ๖) บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาต่าง ๆ และ ๗) บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว

๔. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๖ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับ ความ ต้องการของสังคม ๒) สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวัน ๓) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ๔) บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ๕) บิดาหรือ มารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้ และ ๖) บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ ธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของ บุตร เป็นต้น

๕. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๖ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง ๒) ครอบครัวมีรายได้ เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้ ๓) ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น ๔) ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว ๕) ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา และ ๖) สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้

๖. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๘ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ๒) สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพ และป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ ๓) บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร ๔) สมาชิกใน ครอบครัวรับประทานอาหารเช้าที่ถูกต้องลักษณะ ๕) สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค ๖) สมาชิก ในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล ๗) สมาชิกในครอบครัว มีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย และ ๘) สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรม เสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม

๗. องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๘ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ๒) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติพิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ๓) สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว ๔) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด ๕) สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก ๖) สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค ๗) สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ และ ๘) สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม

๘. องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม ประกอบด้วยตัวชี้วัด จำนวน ๖ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ ๒) สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน ๓) สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ๔) ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย ๕) ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้านเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ และ ๖) ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ

ตอนที่ ๒ ผลการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ผลการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ ปรากฏ ดังนี้

๑. ผลการคัดเลือกตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการคัดเลือกตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน หาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องแต่ละด้าน คัดเลือกตัวชี้วัดที่มีค่าความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๐๕ ขึ้นไป (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค) ได้ตัวบ่งชี้จำนวน ๖๐ ตัวบ่งชี้ จาก ๘ องค์ประกอบ ดังนี้

๑.๑ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว ที่ผ่านการคัดเลือก ๑๑ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) คู่สมรสมีคู่ธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ คือ มีความเชื่อ ความเลื่อมใส หรือความใฝ่นิยม เช่น ความเชื่อถือในลัทธิศาสนาเดียวกัน มีศีลธรรมเสมอกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละเสมอกัน และมีสติปัญญาเสมอกัน ๒) คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง ๓) คู่

สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ ๔) สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัว และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ๕) สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัว มากกว่าประโยชน์ส่วนตน ๖) บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้ ๗) บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน เป็นต้น ๘) สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม ๙) สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด ๑๐. สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ และ ๑๑. สมาชิกปฏิบัติตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี และไม่ผ่านการคัดเลือก ๔ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีความเชื่อ ความศรัทธา ต่อหลักธรรมของศาสนาที่นับถือ ๒) สมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมศาสนกิจต่าง ๆ ร่วมกัน ๓) บิดาหรือมารดาสามารถเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีทางจริยธรรม ๔) สมาชิกในครอบครัวสามารถบูรณาการคุณค่าทางศาสนากับการเรียนรู้ในครอบครัว

๑.๒ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ที่ผ่านการคัดเลือก ๘ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ๒) สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ๓) สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน ทั้งทางกาย ใจ คำพูด ซึ่งเป็นการสื่อสารเชิงบวก เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ ๔) สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ๕) สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน ๖) สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักธรรมชาติและอุปนิสัยใจคอของกันและกัน ๗) สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละทอดทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ และ ๘) สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย และไม่ผ่านการคัดเลือก ๑ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) คู่สมรส จดทะเบียนหรือแต่งงานถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี

๑.๓ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๗ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ๒) บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม ๓) สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และความรับผิดชอบภาระงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย ๔) บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของช่วงวัย ๕) บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างความมี

วินัย ๖) บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ และ ๗) บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว

๑.๔ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ผ่านการคัดเลือก ๖ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ๒) สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ๓) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ๔) บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ๕) บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้ และ ๖) บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น และไม่ผ่านการคัดเลือก ๒ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้เรียนรู้ เช่น เข้าร่วมการอบรมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเสริมความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ตามต้องการ ๒) บิดาหรือมารดาสนับสนุนให้บุตรทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้าค่าย การเป็นนักเรียนแลกเปลี่ยนหรือการทำงานพิเศษ เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเอง

๑.๕ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๖ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง ๒) ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้ ๓) ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น ๔) ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว ๕) ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา และ ๖) สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้

๑.๖ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๘ ตัวชี้วัด ดังนี้ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ๒) สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ ๓) บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร ๔) สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกต้องลักษณะ ๕) สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค ๖) สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล ๗) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย และ ๘) สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม

๑.๗ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๘ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ๒) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติพิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ๓) สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการ

ป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว ๔) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด ๕) สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก ๖) สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค ๗) สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ และ ๘) สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม

๑.๘ ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านทุนทางสังคม ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๖ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ ๒) สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน ๓) สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ๔) ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย ๕) ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้านเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ และ ๖) ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ

๒. ผลการกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ผลการกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะเป็นขั้นตอนการตรวจสอบ และยืนยันตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารงานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยวิธีการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ ดังนี้

๒.๑ ขั้นตอนการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ การหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะในแต่ละองค์ประกอบของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ในขั้นตอนนี้ ผลปรากฏดังตาราง ๑, ๔, ๗, ๑๐, ๑๓, ๑๖, ๑๙, ๒๑

๒.๒ ขั้นตอนการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ผลการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะนั้น ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการหาฉันทามติรอบแรกทุกคนให้คะแนนในมุมมองหรือประสบการณ์ของตนเอง เมื่อนำคะแนนของแต่ละคนมาแสดงทั้งค่าเฉลี่ย และพิสัยในแต่ละองค์ประกอบและแต่ละตัวชี้วัด โดยตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า ๘๐ หรือตัวชี้วัดที่มีค่าพิสัยเกินกว่า ๖๐ (จिरภา ขำพิสุทธิ์. ๒๕๔๖ : ๒๕) จะต้องนำมาพิจารณาตัดสินใจอีกครั้ง จากนั้นให้สมาชิกแต่ละคนอภิปรายถึงเหตุผลที่แต่ละคนให้คะแนน ในแต่ละองค์ประกอบและแต่ละตัวชี้วัดที่มีปัญหา คือ ตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่า ๘๐ หรือตัวชี้วัดที่มีค่าพิสัยเกินกว่า ๖๐ แล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละคนพิจารณาตัดสินใหม่เป็นครั้งสุดท้าย โดยให้คะแนนแต่ละตัวชี้วัดอีกครั้ง ซึ่งอาจแตกต่างจากเดิมได้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นฉันทามติจากพหุคุณลักษณะของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่าตัวชี้วัดทุกตัวมีค่าเฉลี่ยมากกว่า ๘๐ และมีค่าพิสัยต่ำกว่า ๖๐ ผลปรากฏดังตาราง ๑ ถึง ตาราง ๒๔ ดังนี้

๑.๑ องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว

การให้คะแนนเพื่อหาอันดับจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ ค่าเฉลี่ย และพิสัยของตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัวจากการหาอันดับจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. คู่สมรสมีคุณธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน	๙๙.๕๐	๕
๒. คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง	๑๐๐	๐
๓. คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ	๙๙.๕๐	๕
๔. สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน	๑๐๐	๐
๕. สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน	๑๐๐	๐
๖. บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้	๑๐๐	๐
๗. บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน	๙๙.๐๐	๑๐
๘. สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม	๙๕.๐๐	๒๐
๙. สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด	๙๙.๐๐	๑๐
๑๐. สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ	๙๕.๐๐	๒๐
๑๑. สมาชิกปฏิบัติตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี	๙๐.๐๐	๓๐

จากตารางที่ ๑ พบว่า ตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว ๑๑ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีอันดับจากพหุคุณลักษณะ ๑๑ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๙๕.๐๐ - ๑๐๐.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๐ - ๓๐ และไม่มีตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีอันดับจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง, สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน, สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน, และ บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้ มีค่าเฉลี่ย

๑๐๐.๐๐ ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี มีค่าเฉลี่ย ๕๐.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูงที่สุด คือ ๓๐ ได้แก่ สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี ส่วนตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๐ ได้แก่ คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง, สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัว และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน, สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน, และบิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตาราง ๒

ตาราง ๒ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัวจากคำสั่งกระทรวงมหาดไทยจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักความสำคัญ
๑. คู่สมรสมีคุณธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน	๐.๑๓
๒. คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง	๐.๑๒
๓. คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ	๐.๑๐
๔. สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน	๐.๐๙
๕. สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน	๐.๐๙
๖. บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้	๐.๑๐
๗. บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน	๐.๐๙
๘. สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม	๐.๐๗
๙. สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด	๐.๐๗
๑๐. สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ	๐.๐๘
๑๑. สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพ	๐.๐๖

 กฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี

จากตารางที่ ๒ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๑๑ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๐๖ – ๐.๑๓ โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๓ ได้แก่ คู่สมรสมีคู่ธรรมที่สมหรือสม่าเสมอกัน คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน ตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักรองลงมาคือ ๐.๑๒ ได้แก่ คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุด คือ ๐.๐๖ ได้แก่ สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี

จากตารางที่ ๑ ถึงตารางที่ ๒ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัวที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว

 องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว

---

๑. คู่สมรสมีคู่ธรรมที่สมหรือสม่าเสมอกัน คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน
  ๒. คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง
  ๓. คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ
  ๔. บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้
  ๕. สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยึดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
  ๖. สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
  ๗. บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน
  ๘. สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม
  ๙. สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด
  ๑๐. สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ
  ๑๑. สมาชิกปฏิบัติตนตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี
-

๑.๒ องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว

การให้คะแนนเพื่อหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตราวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๔

ตารางที่ ๔ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวจากการหาฉันทามติจาก
พหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน	๙๗.๐๐	๑๕
๒. สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	๙๗.๐๐	๑๕
๓. สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ	๙๑.๐๐	๒๐
๔. สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน	๘๗.๐๐	๒๐
๕. สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและ กัน	๘๗.๐๐	๕๐
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักรักรวมชาติและอุปนิสัยใจคอของ กันและกัน	๙๔.๐๐	๒๐
๗. สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละเลยทอดทิ้ง เพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ	๘๑.๐๐	๔๐
๘. สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคน อื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย	๙๐.๐๐	๒๐

จากตารางที่ ๔ พบว่า ตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ๘ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่
ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๘ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๑.๐๐ - ๙๗.๐๐
พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๕ - ๕๐ และไม่มีตัวบ่งชี้ที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำ
กิจกรรมร่วมกัน และสมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีค่าเฉลี่ย ๙๗.๐๐ ตัวชี้วัด
ที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละ
ทอดทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ ได้แก่ มีค่าเฉลี่ย ๘๑.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูง
ที่สุด คือ ๕๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน
ส่วนตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๑๕ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน
และสมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพ
ภายในครอบครัว โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนัก
ความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตาราง ๕

ตารางที่ ๕ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนัก ความสำคัญ
๑. สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน	๐.๑๓
๒. สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	๐.๑๓
๓. สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ	๐.๑๓
๔. สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน	๐.๑๓
๕. สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน	๐.๑๓
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักรักรวมชาติและอุปนิสัยใจคอของกันและกัน	๐.๑๒
๗. สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกรังเกียจถูกทอดทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ	๐.๑๒
๘. สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย	๐.๑๑

จากตาราง ๕ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๘ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๑ – ๐.๑๓ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๘ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๓ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน, สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน, สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ, สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน, สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุด คือ ๐.๑๑ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย

จากตารางที่ ๔ ถึงตารางที่ ๕ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๖

ตารางที่ ๖ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว
๑. สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน
๒. สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
๓. สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ
๔. สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน
๕. สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักรักรวมชาติและอุปนิสัยใจคอของกันและกัน
๗. สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละเลยทอดทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ
๘. สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย

๑.๓ องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู

การให้คะแนนเพื่อหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๗

ตารางที่ ๗ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดูจากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน	๙๘.๐๐	๑๐
๒. บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม	๙๘.๐๐	๑๐
๓. สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และยอมรับผิดชอบภาระงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย	๙๑.๐๐	๑๐
๔. บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของช่วงวัย	๙๐.๐๐	๒๐
๕. บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างความมีวินัย	๙๐.๐๐	๒๐
๖. บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาต่าง ๆ	๙๕.๐๐	๑๐
๗. บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว	๘๖.๐๐	๓๐

จากตารางที่ ๗ พบว่า ตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดู ๗ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๗ ตัวบ่งชี้ คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๖.๐๐ - ๙๘.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๓๐ และไม่มีตัวบ่งชี้ที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน และบิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย ๙๘.๐๐ ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว มีค่าเฉลี่ย ๘๖.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูงที่สุด คือ ๓๐ ได้แก่ บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว ส่วนตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๑๐ ได้แก่ บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน, บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม, สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และความรับผิดชอบภาระการทำงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย และ บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตารางที่ ๘

ตารางที่ ๘ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดูจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนัก ความสำคัญ
๑. บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน	๐.๑๖
๒. บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม	๐.๑๕
๓. สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และความรับผิดชอบภาระการทำงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย	๐.๑๔
๔. บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของช่วงวัย	๐.๑๔

๕. บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างควมมีวินัย	๐.๑๔
๖. บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ	๐.๑๔
๗. บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว	๐.๑๓

จากตารางที่ ๘ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๗ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๓ – ๐.๑๖ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๗ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๖ ได้แก่ บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุด คือ ๐.๑๓ ได้แก่ บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว

จากตารางที่ ๗ ถึงตารางที่ ๘ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดูที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๙

ตารางที่ ๙ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดู

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดู	
๑. บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน	
๒. บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม	
๓. สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และความรับผิดชอบภาระการงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย	
๔. บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของช่วงวัย	
๕. บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างควมมีวินัย	
๖. บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ	
๗. บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว	

๑.๔ องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

การให้คะแนนเพื่อหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๑๐

ตารางที่ ๑๐ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง จากการหา
ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของสังคม	๙๘.๐๐	๑๐
๒. สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ใน ชีวิตประจำวัน	๙๔.๐๐	๒๐
๓. สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและ สิ่งแวดล้อมได้	๙๐.๐๐	๒๐
๔. บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนา ตนเองอยู่เสมอ	๙๘.๐๐	๑๐
๕. บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้	๙๘.๐๐	๑๐
๖. บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมาก พอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อย ของบุตร เป็นต้น	๙๕.๐๐	๑๐

จากตารางที่ ๑๐ พบว่า ตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ๖ ตัวชี้วัด เป็น
ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๖ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๙๐.๐๐ –
๙๘.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ – ๒๐ และไม่มีตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดี
และมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม, บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่
เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ, บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตร
ได้ มีค่าเฉลี่ย ๙๘.๐๐ ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่
สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ มีค่าเฉลี่ย ๙๐.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูง
ที่สุด คือ ๒๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน,
สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ส่วนตัวชี้วัดที่เหลือนี้อาจมีค่า
พิสัยต่ำสุดเท่ากัน คือ ๑๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพ
สอดคล้องกับความต้องการของสังคม, บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและ
พัฒนาตนเองอยู่เสมอ, บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้ และบิดาหรือ
มารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ
ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตารางที่ ๑๑

ตารางที่ ๑๑ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักความสำคัญ
๑. สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม	๐.๑๘
๒. สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	๐.๑๖
๓. สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้	๐.๑๗
๔. บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ	๐.๑๗
๕. บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้	๐.๑๖
๖. บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น	๐.๑๖

จากตารางที่ ๑๑ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๖ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๖ - ๐.๑๘ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๖ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๘ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุด คือ ๐.๑๖ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน, บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้, บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น

จากตารางที่ ๑๐ และตารางที่ ๑๑ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๑๒

ตารางที่ ๑๒ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง
๑. สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม
๒. สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้
๓. บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
๔. สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
๕. บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้
๖. บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น

๑.๕ องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ

การให้คะแนนเพื่อหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๑๓

ตารางที่ ๑๓ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง	๙๘.๐๐	๑๐
๒. ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้	๙๘.๐๐	๑๐
๓. ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น	๙๕.๐๐	๑๕
๔. ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว	๙๕.๐๐	๑๕
๕. ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา	๙๘.๐๐	๑๐
๖. สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้	๙๔.๐๐	๒๐

จากตารางที่ ๑๓ พบว่า ตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ๖ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๖ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๙๔.๐๐ - ๙๘.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๒๐ และไม่มีตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง, ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้, สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้ มีค่าเฉลี่ย ๙๘.๐๐ ตัวชี้วัดที่

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น มีค่าเฉลี่ย ๙๔.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูงที่สุด คือ ๒๐ ได้แก่ ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น ส่วนตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๑๐ ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง, ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้ และครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตารางที่ ๑๔

ตารางที่ ๑๔ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ จากการสังเคราะห์นันทมติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักความสำคัญ
๑. หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง	๐.๑๘
๒. ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้	๐.๑๗
๓. ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น	๐.๑๗
๔. ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว	๐.๑๗
๕. ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา	๐.๑๖
๖. สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้	๐.๑๕

จากตารางที่ ๑๔ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๕ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๕ - ๐.๑๘ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๕ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๘ ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุด คือ ๐.๑๕ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้

จากตารางที่ ๑๓ และตารางที่ ๑๔ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ที่ได้จากการหาฉันทมติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๑๕

ตารางที่ ๑๕ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ
๑. หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง
๒. ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้
๓. ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น
๔. ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว
๕. ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา
๖. สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้

๑.๖ องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ

การให้คะแนนเพื่อหาอันดับจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๑๖ ตารางที่ ๑๖ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ จากการหาอันดับจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ	๙๔.๐๐	๒๐
๒. สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ	๙๕.๐๐	๑๕
๓. บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร	๙๔.๐๐	๒๐
๔. สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ	๙๕.๐๐	๑๕
๕. สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค		
๖. สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล	๘๙.๐๐	๓๐
๗. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย	๙๕.๐๐	๑๐
๘. สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม	๙๐.๐๐	๒๐

จากตารางที่ ๑๖ พบว่า ตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ ๘ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีอันดับจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๘ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๙.๐๐ - ๙๕.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๓๐ และไม่มีตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีอันดับจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ, สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และสมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย มีค่าเฉลี่ย ๙๕.๐๐ ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้

ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล มีค่าเฉลี่ย ๘๙.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูงที่สุด คือ ๓๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล ส่วนตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๑๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตารางที่ ๑๗

ตารางที่ ๑๗ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพจากการสังเคราะห์นันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักความสำคัญ
๑. สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ	๐.๑๔
๒. สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ	๐.๑๓
๓. บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร	๐.๑๓
๔. สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ	๐.๑๒
๕. สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค	๐.๑๒
๖. สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล	๐.๑๒
๗. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย	๐.๑๒
๘. สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม	๐.๑๒

จากตารางที่ ๑๗ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๘ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๒ - ๐.๑๔ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๘ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๔ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ส่วนตัวชี้วัดส่วนใหญ่ที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญเท่ากับ ๐.๑๒ คือ สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ, สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค, สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล, สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย และสมาชิกในครอบครัวไม่มี

บุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม

จากตารางที่ ๑๖ และตารางที่ ๑๗ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านพึงพาตนเองทางสุขภาพ ที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๑๘

ตารางที่ ๑๘ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ
๑. สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ
๒. สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ
๓. บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร
๔. สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ
๕. สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค
๖. สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล
๗. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย
๘. สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม

๑.๗ องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก

การให้คะแนนเพื่อหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๑๙

ตารางที่ ๑๙ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว	๙๐.๐๐	๓๐
๒. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณา ไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล	๙๕.๐๐	๑๕
๓. สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว	๙๔.๐๐	๒๐
๔. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด	๙๕.๐๐	๑๕

๕. สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก	๙๙.๐๐	๕
๖. สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค	๙๙.๐๐	๕
๗. สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้	๙๐.๐๐	๒๐
๘. สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม	๘๙.๐๐	๓๐

จากตารางที่ ๑๙ พบว่า ตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ๘ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๘ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๙.๐๐ - ๙๙.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๕ - ๓๐ และไม่มีตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก และสมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค มีค่าเฉลี่ย ๙๙.๐๐ ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม มีค่าเฉลี่ย ๘๙.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูงที่สุด คือ ๓๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว และ สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม ตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๕ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก และสมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตารางที่ ๒๐

ตารางที่ ๒๐ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบากจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักความสำคัญ
๑. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว	๐.๑๒

๒. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์ห้อย่างมีเหตุผล	๐.๑๓
๓. สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว	๐.๑๓
๔. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด	๐.๑๓
๕. สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก	๐.๑๓
๖. สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค	๐.๑๓
๗. สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้	๐.๑๑
๘. สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม	๐.๑๒

จากตารางที่ ๒๐ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๘ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๑ - ๐.๑๓ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๘ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดส่วนใหญ่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๓ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์ห้อย่างมีเหตุผล, สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว, สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด, สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก, สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุดเท่ากับ ๐.๑๑ คือ สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้

จากตารางที่ ๑๙ และตารางที่ ๒๐ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ที่ได้จากการหาอันดับจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๒๑

ตารางที่ ๒๑ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก

๑. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล
๒. สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว
๓. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด
๔. สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก
๕. สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว
๗. สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม
๘. สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้

๑.๘ องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม

การให้คะแนนเพื่อหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละท่านให้คะแนนด้วยมาตราวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐ ผลการให้คะแนนปรากฏ ดังตารางที่ ๒๒

ตารางที่ ๒๒ ค่าเฉลี่ยและพิสัยของตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าเฉลี่ย	พิสัย
๑. ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ	๙๕.๐๐	๒๐
๒. สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน	๘๙.๐๐	๓๐
๓. สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้	๙๐.๐๐	๒๐
๔. ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย	๙๖.๐๐	๑๐
๕. ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้าน	๙๐.๐๐	๒๐
เมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ		
๖. ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ	๘๕.๐๐	๓๐

จากตารางที่ ๒๒ พบว่า ตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม ๖ ตัวชี้วัด เป็นตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะทั้ง ๖ ตัวชี้วัด คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๕.๐๐ - ๙๕.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๓๐ และไม่มีตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้คะแนนสูงสุด ได้แก่ ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดีปลอดภัย มีค่าเฉลี่ย ๙๖.๐๐ ตัวชี้วัดที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ มีค่าเฉลี่ย ๘๕.๐๐

ส่วนการกระจายของคะแนนที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ในแต่ละตัวชี้วัดเป็นดังนี้ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยสูงสุด คือ ๓๐ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ ตัวชี้วัดที่มีพิสัยต่ำสุด คือ ๑๐ ได้แก่ ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย

เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านทุนทางสังคม โดยการให้ค่าน้ำหนักความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดมีผลรวมของค่าน้ำหนักความสำคัญรวมกันเท่ากับ ๑ ผลของค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด ปรากฏดังตารางที่ ๒๓

ตารางที่ ๒๓ ค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านทุนทางสังคมจากการสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ตัวชี้วัด	ค่าน้ำหนักความสำคัญ
๑. ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ	๐.๑๗
๒. สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน	๐.๑๗
๓. สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้	๐.๑๗
๔. ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย	๐.๑๘
๕. ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้าน เมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ	๐.๑๖
๖. ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และ บริการต่าง ๆ จากภาครัฐ	๐.๑๕

จากตารางที่ ๒๓ พบว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๖ ตัวชี้วัดมีค่าน้ำหนักความสำคัญที่ใกล้เคียงกัน คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญอยู่ระหว่าง ๐.๑๕ – ๐.๑๘ แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่า ตัวชี้วัดทั้ง ๖ ตัวชี้วัดมีความสำคัญใกล้เคียงกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญสูงสุด คือ ๐.๑๘ ได้แก่ ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย ส่วนตัวชี้วัดที่มีค่าน้ำหนักความสำคัญต่ำสุด คือ ๐.๑๕ ได้แก่ ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ

จากตารางที่ ๒๒ และตารางที่ ๒๓ สามารถสรุปตัวชี้วัดในองค์ประกอบด้านทุนทางสังคม ที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญจากมากไปหาน้อย ดังตารางที่ ๒๔

ตารางที่ ๒๔ องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม

องค์ประกอบและตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม
๑. ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย
๒. ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ
๓. สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน
๔. สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้
๕. ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้านเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ
๖. ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ

ตอนที่ ๓ ผลการตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดโดยครอบครัวชาวพุทธ

การตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นขั้นตอนสุดท้าย ขั้นตอนนี้เป็น การประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยที่ได้จากการหาฉันทามติจากหุคุณลักษณะในตอนที่ ๒ ของการวิจัยนี้ โดยให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกครอบครัวชาวพุทธประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

การตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ผลปรากฏดังตารางที่ ๒๕ - ๓๒ ดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัวจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๒๕

ตารางที่ ๒๕ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว

ตัวชี้วัดด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{x}$	SD	แปลผล
๑. คู่สมรสมีคู่ธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ กัน คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน	๔.๗๔	๐.๔๐	มากที่สุด

๒. คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง	๔.๖๘	๐.๕๖	มากที่สุด
๓. คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ	๔.๖๖	๐.๕๐	มากที่สุด
๔. บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้	๔.๖๓	๐.๕๖	มากที่สุด
๕. สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน	๔.๕๕	๐.๗๓	มากที่สุด
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน	๔.๔๗	๐.๖๖	มาก
๗. บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน	๔.๓๔	๐.๗๘	มาก
๘. สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม	๔.๒๑	๐.๗๐	มาก
๙. สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้อภัยต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด	๔.๐๔	๐.๙๔	มาก
๑๐. สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ	๓.๗๙	๑.๐๑	มาก
๑๑. สมาชิกปฏิบัติตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัวเคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี	๓.๖๘	๑.๒๒	มาก
รวม	๔.๓๔	๐.๗๓	มาก

จากตารางที่ ๒๕ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๔ (S.D.= ๐.๗๓) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๖๘ - ๔.๔๗ ยกเว้น คู่สมรสมีคุณธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอเกินไป คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน (ค่าเฉลี่ย ๔.๗๔) คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครองได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๘) คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๖) บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๓) และสมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๕) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๒. องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัวจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๒๖

ตารางที่ ๒๖ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว

ตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
๑. สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน	๔.๖๓	๐.๕๕	มากที่สุด
๒. สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	๔.๓๒	๐.๗๘	มาก
๓. สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และได้ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ	๔.๔๒	๐.๖๘	มาก
๔. สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน	๔.๒๔	๐.๘๓	มาก
๕. สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน	๔.๐๕	๐.๘๗	มาก
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักรักรวมชาติและอุปนิสัยใจคอของกันและกัน	๔.๑๘	๐.๘๘	มาก
๗. สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละเลยหรือถูกทอดทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ	๓.๖๘	๑.๑๗	มาก
๘. สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย	๓.๑๓	๑.๒๐	ปานกลาง
รวม	๔.๐๘	๐.๘๗	มาก

จากตารางที่ ๒๖ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๘ (S.D.= ๐.๘๗) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ส่วนใหญ่ตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๖๘ - ๔.๔๒ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๓) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และสมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๓) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๓. องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดูจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๒๗

ตารางที่ ๒๗ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านการอบรมเลี้ยงดู

ตัวชี้วัดด้านการอบรมเลี้ยงดู	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
๑. บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน	๔.๕๓	๐.๕๗	มากที่สุด
๒. บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัย และอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ ได้อย่างเหมาะสม	๔.๕๘	๐.๕๘	มากที่สุด
๓. สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และยอมรับผิดชอบภาระการงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย	๔.๕๐	๐.๖๐	มากที่สุด
๔. บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของช่วงวัย	๔.๔๑	๐.๖๙	มาก
๕. บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างความมีวินัย	๔.๒๕	๐.๗๕	มาก
๖. บิดา มารดาเป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาต่าง ๆ	๔.๑๗	๐.๗๙	มาก
๗. บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว	๔.๑๖	๐.๘๐	มาก
รวม	๔.๓๗	๐.๖๘	มาก

จากตารางที่ ๒๗ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๗ (S.D. = ๐.๖๘) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๔.๑๖ – ๔.๕๘ ยกเว้น ตัวชี้วัดบิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๘) บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๓) และสมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และยอมรับผิดชอบภาระการงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๔. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๒๘

ตารางที่ ๒๘ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง

ตัวชี้วัดด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{x}$	SD	แปลผล
๑. สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของสังคม	๔.๐๐	๑.๐๑	มาก
๒. สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้	๔.๐๗	๑.๐๙	มาก
๓. บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้ รักการอ่านและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ	๔.๒๑	๐.๘๗	มาก
๔. สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	๓.๔๙	๑.๔๕	ปานกลาง
๕. บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้	๓.๗๕	๑.๒๖	มาก
๖. บิดาหรือมารดา มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตร มากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น	๓.๕๐	๑.๕๒	มาก
รวม	๓.๘๔	๑.๒๐	มาก

จากตารางที่ ๒๘ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ (S.D. = ๑.๒๐) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๐ - ๔.๒๑ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๙) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๕. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๒๙

ตารางที่ ๒๙ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ

ตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{x}$	SD	แปลผล
๑. หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง	๓.๘๖	๑.๐๙	มาก
๒. ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้	๓.๘๐	๑.๑๔	มาก
๓. ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น	๓.๕๑	๑.๔๔	มาก
๔) ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว	๓.๖๐	๑.๒๖	มาก
๕. ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา	๓.๔๖	๑.๒๙	ปานกลาง
๖. สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้	๓.๓๖	๑.๓๓	ปานกลาง
รวม	๓.๖๐	๑.๒๖	มาก

จากตารางที่ ๒๙ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๐ (S.D. = ๑.๒๖) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๑ - ๓.๘๖ ยกเว้น ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๖) สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๖) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๖. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๓๐

ตารางที่ ๓๐ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ

ตัวชี้วัดด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
๑. สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ	๔.๔๗	๐.๕๙	มาก
๒. สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ	๔.๒๖	๐.๘๖	มาก
๓. บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร	๔.๒๑	๐.๗๗	มาก
๔. สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ	๔.๐๘	๑.๑๘	มาก
๕. สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค	๓.๘๒	๑.๑๗	มาก
๖. สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล	๓.๙๐	๑.๐๐	มาก
๗. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสมาชิกเมื่อเจ็บป่วย	๔.๑๔	๐.๘๔	มาก
๘. สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม	๓.๑๓	๑.๒๐	ปานกลาง
รวม	๔.๐๐	๐.๘๑	มาก

จากตารางที่ ๓๐ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๐ (S.D. = ๐.๘๑) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๘๒ - ๔.๔๗ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๓) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๗. องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบากจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๓๑

ตารางที่ ๓๑ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก

ตัวชี้วัดด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
๑. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล	๔.๕๐	๐.๖๔	มากที่สุด
๒. สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว	๔.๓๒	๐.๗๘	มาก
๓. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด	๔.๔๒	๐.๖๘	มาก
๔. สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก	๔.๑๘	๐.๘๘	มาก
๕. สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค	๔.๑๓	๐.๘๔	มาก
๖. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว	๓.๕๐	๑.๕๒	มาก
๗. สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม	๔.๐๗	๑.๐๙	มาก
๘. สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้	๓.๕๑	๑.๔๔	มาก
รวม	๔.๐๙	๐.๙๘	มาก

จากตารางที่ ๓๑ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๙ (S.D. = ๐.๙๘) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๐ - ๔.๕๒ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๘. องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม

ผลการให้คะแนน เมื่อนำมาคำนวณเป็นค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเหมาะสมของการนำตัวชี้วัดขององค์ประกอบด้านทุนทางสังคมจากประสบการณ์ ผลปรากฏดังตาราง ๓๒

ตารางที่ ๓๒ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเหมาะสมของตัวชี้วัดในองค์ประกอบหลักด้านทุนทางสังคม

ตัวชี้วัดด้านทุนทางสังคม	ระดับความเหมาะสม		
	$\bar{X}$	SD	แปลผล
๑. ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย	๔.๕๘	๐.๖๒	มากที่สุด
๒. ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ	๓.๘๔	๑.๓๑	มาก
๓. สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน	๓.๖๕	๑.๓๓	มาก
๔. สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้	๓.๖๑	๑.๒๘	มาก
๕. ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้านเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ	๓.๗๑	๑.๓๒	มาก
๖. ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภคและบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ	๓.๔๗	๑.๓๓	ปานกลาง
รวม	๓.๘๑	๑.๒๐	มาก

จากตารางที่ ๓๒ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง มีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านทุนทางสังคม โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๑ (S.D.=๑.๒๐) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ส่วนใหญ่ตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ระหว่าง ๓.๖๑ – ๓.๘๔ ยกเว้น ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๘) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภคและบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

ตอนที่ ๔ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่องการศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย

การกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย

การกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีต่อสังคมไทย สามารถสรุปได้ว่า ครอบครัวที่มีหลักธรรม มีศีลธรรมเสมอกัน มีความรัก ความอบอุ่น ความสุขที่เกิดจากสมาชิกในครอบครัวมีวิธีการจัดการปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับครอบครัวได้อย่างเหมาะสม สมาชิกในครอบครัวต้องมีความเคารพซึ่งกันและกัน จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวให้มีความมั่นคงและยั่งยืน องค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็ง

ของครอบครัวในสังคมไทยโดย องค์ประกอบที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว ประกอบไปด้วย ๘ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว
๒. องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว
๓. องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู
๔. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง
๕. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ
๖. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ
๗. องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก
๘. องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม

โดยองค์ประกอบที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวทั้ง ๘ องค์ประกอบสอดคล้องกับหลักธรรมเบญจศีลและเบญจธรรม คือ ในหลักเบญจศีลหรือศีล ๕ ซึ่งประกอบด้วย ๑) ไม่ฆ่าสัตว์ ๒) ไม่ลักทรัพย์ ๓) ไม่ประพฤติผิดในกาม ๔) ไม่พูดโกหก ๕) ไม่ดื่มสุราหรือของมึนเมา หากสมาชิกในครอบครัวทุกคนประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนเป็นประจำสม่ำเสมอความรุนแรงในครอบครัวย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ในหลักเบญจธรรม หากสมาชิกในครอบครัวถือปฏิบัติควบคู่ไปกับหลักเบญจศีลจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งเนื่องจากหลักเบญจธรรมเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล คือมีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ลุ่มหลงในกาม มีความซื่อสัตย์ รู้ว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ สิ่งเหล่านี้จะเสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวแข็งแรงและเข้มแข็ง

การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย สามารถสรุปได้ว่า ผลการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะจากผู้ทรงคุณวุฒิพบว่าตัวชี้วัดดังต่อไปนี้ได้คะแนนสูงสุด ได้แก่ คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง มีศีลเสมอกัน สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกันสมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและบิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตนอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน และสมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ผลการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะจากผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าตัวชี้วัดพฤติกรรมที่มีผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย มีดังนี้บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานและบิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดีเหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็กรวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสมสมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคมบิดาหรือมารดาควรเป็นต้นแบบในการใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพราะบิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้ นำไปสู่การที่สมาชิก

ในครอบครัวมีความรู้ มีอาชีพที่สุจริตมั่นคงทำให้ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกในครอบครัวให้ดำรงชีพได้ยิ่งไปกว่านั้น การดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สมาชิกในครอบครัวต้องรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะและสมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยอย่างไรก็ตาม การที่ครอบครัวอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย จะทำให้หลีกเลี่ยงประสบพบเจอสภาวะยากลำบากได้ หากสมาชิกครอบครัวเผชิญสภาวะยากลำบาก ครอบครัวก็พร้อมที่จะให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ร่วมกันฝ่าฟันอุปสรรค

ตัวชี้วัดพฤติกรรมที่มีผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยที่กล่าวมาข้างต้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมเบญจศีลหรือศีล ๕ หลักเบญจธรรมและหลักพรหมวิหาร๔ คือ สมาชิกในครอบครัวความรักใคร่กลมเกลียว เมตตาซึ่งกันและกัน ประพฤติตนตั้งแต่วินัยความซื่อ พ่อแม่ต้องตระหนักเสมอว่าตนอยู่ในฐานะเสมือนพรหมของลูกที่ต้องประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อลูกมีส่วนร่วมร่วมกับลูกเสมอ เมื่อเกิดปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆในครอบครัวด้วยวิธีสุชมรอบคอบมีเหตุผลและสงบสันติ หากสมาชิกในครอบครัวถือปฏิบัติควบคู่ทั้งหลักธรรมเบญจศีลหรือศีล ๕ หลักเบญจธรรม และหลักพรหมวิหาร๔ จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีความอบอุ่นลูกๆมีแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่ส่งผลให้เติบโตไปอย่างเข้มแข็งและมีคุณภาพ

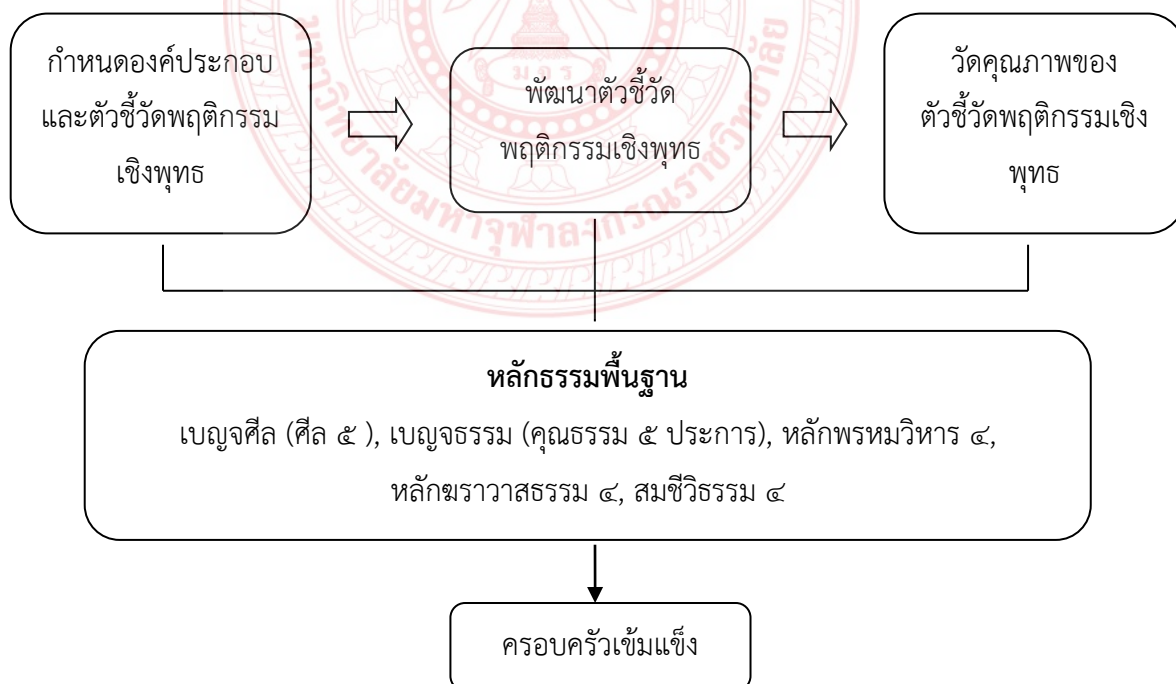
คุณภาพตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

การวัดคุณภาพของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยโดยการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย สามารถสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยคือ คู่สมรสมีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกันซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครองมีความอดทน มีคุณธรรมในการดำรงชีวิตสมาชิกในครอบครัวเปิดใจเข้าหากันและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวต้องมีเวลาอยู่ร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้บิดาหรือมารดา ต้องให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดีเหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็กรวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสมเป็นต้นแบบที่ดี บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานสมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ ผู้ปกครองของบุตรหลานต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับตัวบุตรหลานเช่น ความถนัด ความสามารถเพื่อที่จะสามารถสนับสนุนให้บุตรหลานเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีอาชีพที่สุจริตและมีรายได้ที่มั่นคง ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยที่กล่าวมาข้างต้นมีความสอดคล้องกับหลักพรหมวิหาร๔ และสมชิวีธรรม๔ คือการมีความจริงใจซื่อสัตย์และเปิดเผยต่อกันไม่มีลับลมคมนัยอันจะก่อให้เกิดความระหองระแหงใจกัน ต้องมีเหตุผลและมีวินัยในตัวเองตลอดเวลา เมื่อเจอปัญหาทุกข์ใจต้องมีความอดทนที่จะแก้ปัญหาและมีความเสียสละ ในการใช้ชีวิตร่วมกันในครอบครัวนั้น สมาชิกใน

ครอบครัวต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีความเสียสละเสมอกันและมีปัญหาเสมอกัน หากถือปฏิบัติตามหลักธรรมนี้จะส่งผลให้ชีวิตครอบครัวแข็งแกร่งและเข้มแข็ง

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบทั้ง ๘ องค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวสอดคล้องกับหลักธรรมเบญจศีล (หลักศีล ๕) เบญจธรรม (คุณธรรม ๕ ประการ) หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ และสมชีวิธรรม ๔ คือ สมาชิกในครอบครัวมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีความเสียสละเสมอกันและมีปัญหาเสมอกันประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม มีระเบียบวินัยมีความเมตตาและความกรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีความวิริยะอุตสาหะในงานหน้าที่ความรับผิดชอบมีความตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ให้ได้รับความสำเร็จด้วยตนเองมีความอดทนไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรคมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และผู้อื่นรู้จักมัธยัสถ์และเก็บออม เป็นผู้รักและปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่กำหนดไว้ประพฤติและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างแก่สมาชิกในครอบครัวเชื่อฟัง และให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสเป็นผู้ตรงต่อเวลาละเว้นต่อการประพฤติชั่วและไม่ลุ่มหลงอบายมุขเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมีความซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเองและผู้อื่นหากสมาชิกในครอบครัวทุกคนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นจะเสริมสร้างให้เกิดครอบครัวเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

แผนผังการศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ การกำหนดองค์ประกอบ และตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยเป็นขั้นตอนที่ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องครอบครัวเข้มแข็งเชิงพุทธ เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นได้ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๔ คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา และผู้เชี่ยวชาญทางด้านครอบครัวเพื่อกำหนดองค์ประกอบ และตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เพื่อช่วยเสริมให้กรอบแนวคิดในการวิจัย มีความชัดเจนขึ้น

ตอนที่ ๒ การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยโดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยดำเนินการ ดังนี้

๑. การคัดเลือกตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยใช้ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ในการให้คะแนนความตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

๒. การกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ เป็นขั้นตอนการตรวจสอบ และยืนยันตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ที่ได้จากการสังเคราะห์

เอกสารงานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยวิธีการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ ดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ

การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเป็นขั้นตอนคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิให้สอดคล้องกับเรื่อง หรือประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย การคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าเป็นสมาชิกซึ่งต้องเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้มีประสบการณ์ จะแบ่งผู้ทรงคุณวุฒิออกเป็นกลุ่มย่อย ๒ กลุ่มๆ คือ กลุ่มนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา ๕ คน และ กลุ่มนักวิชาการที่มีความรู้ด้านครอบครัวเข้มแข็งอีก ๕ คน โดยจัดให้สมาชิกในกลุ่มมีคุณลักษณะเหมือนกันให้มาก และสมาชิกต่างกลุ่มให้มีคุณลักษณะต่างกันให้มาก การคัดเลือกเช่นนี้เพื่อป้องกันการเป็นผู้ผูกขาด หรือควบคุมการสนทนา

๒.๒ การหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

๒.๒.๑ ให้แบบสอบถามความคิดเห็นแก่ผู้ทรงคุณวุฒิทุกคน และให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ดำเนินการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละคนพิจารณาความสำคัญของ ตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบ และตัดสินใจประมาณคะแนน ด้วยมาตรวัดของลิเคิร์ต มีคะแนนตั้งแต่ ๐-๑๐๐

๒.๒.๒ นำตัวชี้วัดที่ให้คะแนนแล้วมาจัดอันดับ โดยวิธีการคำนวณหาค่าเฉลี่ย (mean) ค่าพิสัย (range) ถ้าตัวชี้วัดใดมีค่าเฉลี่ยสูง พิสัยแคบแสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีฉันทามติ กรณีที่มีค่าพิสัยกว้าง ซึ่งค่าเฉลี่ยอาจจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับ การกระจายของค่าเฉลี่ยของกลุ่ม แสดงว่า ผู้ทรงคุณวุฒิไม่มีฉันทามติ

๒.๓ การสังเคราะห์ฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

๒.๓.๑ ผู้วิจัยแจ้งผลคะแนนจากการหาฉันทามติให้ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านรับทราบ

๒.๓.๒ ให้ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมพิจารณาคะแนนที่สมาชิกไม่ฉันทามติ เนื่องจากในการกำหนดคะแนนนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการหาฉันทามติ เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวชี้วัดที่ดี ดังนั้น หากตัวชี้วัดใดมีระดับการกระจายของการกำหนดคะแนนมาก ก็จะนำผลที่ได้จากการจัดลำดับแล้วให้สมาชิกแต่ละคนอภิปรายถึงเหตุผลในการให้คะแนนในตัวชี้วัดนั้นๆ เพื่อหาฉันทามติในตัวชี้วัดที่มีปัญหา

๒.๓.๓ ให้สมาชิกแต่ละคนพิจารณาตัดสินใหม่ครั้งสุดท้าย และให้คะแนนแต่ละคะแนนในตัวชี้วัดอีกครั้ง ซึ่งอาจแตกต่างไปจากเดิมได้ นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์เป็นฉันทามติของสมาชิก และนำไปคำนวณหาค่าเฉลี่ย ค่าพิสัย และค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัด

ตอนที่ ๓ การตรวจสอบคุณภาพของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

การตรวจสอบคุณภาพตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นขั้นตอนการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ที่ได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ โดยผู้ประเมินได้แก่ กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็ง โดยผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละคนพิจารณาว่า ตัวชี้วัดนั้นเหมาะสมในการตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยมากน้อยเพียงใด โดยให้คะแนนในลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ได้แก่ ระดับความเหมาะสมมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด จากนั้นมาหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ - ๕.๐๐ หมายถึง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมมากที่สุดในการชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ - ๔.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมมากในการชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมปานกลางในการชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ - ๒.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมน้อยในการชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย และค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๔๙ หมายถึง ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นว่า ตัวชี้วัดนั้นมีความเหมาะสมน้อยที่สุดในการชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ ๑ ผลการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

ผลการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นขั้นตอนที่ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวเข้มแข็งเชิงพุทธ เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ จากนั้นได้สอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๔ คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาและครอบครัว เพื่อกำหนดองค์ประกอบหลัก และตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย และช่วยเสริมให้กรอบแนวคิดในการวิจัย มีความชัดเจนขึ้น

ได้องค์ประกอบพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ๘ องค์ประกอบ และ ๖๐ ตัวชี้วัด

ตอนที่ ๒ ผลการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

ผลการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการคัดเลือกและกำหนดน้ำหนัก ความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยวิธีการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะมี ๒ ขั้นตอนย่อย ดังนี้

๑. ผลการคัดเลือกตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยโดยผู้เชี่ยวชาญได้ ๘ องค์ประกอบ และ ๕๙ ตัวชี้วัด ดังนี้

๑.๑ องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว ที่ผ่านการคัดเลือก ๑๑ ตัวชี้วัด ไม่ผ่านการคัดเลือก ๔ ตัวชี้วัด

๑.๒ องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ที่ผ่านการคัดเลือก ๘ ตัวชี้วัด ไม่ผ่านการคัดเลือก ๑ ตัวชี้วัด

๑.๓ องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๖ ตัวชี้วัด

๑.๔ องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ผ่านการคัดเลือก ๖ ตัวชี้วัด ไม่ผ่านการคัดเลือก ๒ ตัวชี้วัด

๑.๕ องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๖ ตัวชี้วัด

๑.๖ องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๘ ตัวชี้วัด

๑.๗ องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๘ ตัวชี้วัด

๑.๘ องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม ผ่านการคัดเลือกทั้ง ๖ ตัวชี้วัด

๒. ผลการกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ

ผลการกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะ ผลปรากฏดังนี้

๑. องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว ประกอบด้วย ๑๑ ตัวชี้วัด เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) คู่สมรสมีคู่ธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอ คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน ๒) คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ

รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครอง ๓) คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ ๔) บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้ ๕) สมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ๖) สมาชิกในครอบครัวมีความตระหนักถึงความสำคัญของครอบครัวมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ๗) บิดา มารดาประพฤติตนเป็นคนดีและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร เช่น รักษาศีล ๕ ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวนอกบ้านยามค่ำคืน ๘) สมาชิกในครอบครัวมีจิตสาธารณะ ทำคุณประโยชน์ให้ส่วนรวม ๙) สมาชิกในครอบครัวมีใจเอื้ออาทรให้เอื้อต่อกัน พร้อมให้อภัยเมื่อสมาชิกที่ทำผิด ๑๐) สมาชิกในครอบครัวยินดีกับสมาชิกที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ๑๑) สมาชิกปฏิบัติตามครรลองประชาธิปไตยในครอบครัว เคารพกฎหมาย รู้จักใช้สิทธิและปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๑.๐๐ - ๑๐๐.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๐ - ๓๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชีวิต พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชีวิตใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๐๖ - ๐.๑๓

๒. องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ประกอบด้วย ๘ ตัวชีวิต เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ๒) สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ๓) สมาชิกในครอบครัวมีการสื่อสารแลกเปลี่ยนกัน เช่น การแสดงความรัก โอบกอด ชื่นชม ให้กำลังใจ และไถ่ถามทุกข์สุขกันอย่างสม่ำเสมอ ๔) สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ๕) สมาชิกในครอบครัวไม่ใช้ความรุนแรงทำร้ายร่างกาย หรือจิตใจซึ่งกันและกัน ๖) สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจกัน รู้จักธรรมชาติและอุปนิสัยใจคอของกันและกัน ๗) สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้รับการดูแลเอาใจใส่ ไม่รู้สึกถูกละทอดทิ้งเพิกเฉย โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ ๘) สมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๑.๐๐ - ๙๗.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๕ - ๕๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชีวิต พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชีวิตใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๑ - ๐.๑๓

๓. องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู ประกอบด้วย ๗ ตัวชีวิต เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ๒) บิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโต หรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม ๓) สมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อภาระงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย ๔) บุตรได้รับการปลูกฝังด้านจริยธรรมและการสร้างสรรค์ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพของช่วงวัย ๕) บิดา มารดา มีการวางกฎกติกาข้อตกลงกับบุตรเพื่อเสริมสร้างความมีวินัย ๖) บิดา มารดา เป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาต่าง ๆ

๗) บิดา มารดาให้บุตรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญของครอบครัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๖.๐๐ - ๘๘.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๓๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๓ - ๐.๑๖

๔. องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วย ๖ ตัวชี้วัด เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ๒) สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ๓) บิดาหรือมารดา เป็นต้นแบบในการไม่เรียนรู้ รักการอ่าน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ๔) สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ๕) บิดาหรือมารดา สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับแก่บุตรได้ ๖) บิดาหรือมารดามีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของบุตรมากพอสมควร เช่น รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของบุตร เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๐.๐๐ - ๘๘.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๒๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๖ - ๐.๑๘

๕. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยตัวชี้วัด ๖ ตัวชี้วัด เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง ๒) ครอบครัวมีรายได้เพียงพอในการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้ ๓) ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน หรือจำเป็น ๔) ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองหรือสามารถอยู่อาศัยได้อย่างมั่นคงในระยะยาว ๕) ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา ๖) สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๔.๐๐ - ๘๘.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๒๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๕ - ๐.๑๘

๖. องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ ประกอบด้วยตัวชี้วัด ๘ ตัวชี้วัด เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ๒) สมาชิกในครอบครัวรู้จักดูแลสุขภาพและป้องกันตนเองไม่ให้เกิดอุบัติเหตุ ๓) บิดาหรือมารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร ๔) สมาชิกในครอบครัวรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ ๕) สมาชิกในครอบครัวมีน้ำสะอาดบริโภค ๖) สมาชิกในครอบครัวมีหลักประกันสุขภาพ และเข้าถึงสวัสดิการในการรักษาพยาบาล ๗) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย ๘) สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๘.๐๐ - ๙๕.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๓๐ การหาค่า

น้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๒ - ๐.๑๔

๗. องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก ประกอบด้วยตัวชี้วัด ๘ ตัวชี้วัด เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ๒) สมาชิกในครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมในการป้องกันปัญหาและสภาวะยากลำบากต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในครอบครัว ๓) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการจัดการอารมณ์เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด ๔) สมาชิกในครอบครัวมีความอดทน อดกลั้นเมื่อเผชิญสภาวะยากลำบาก ๕) สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งร่วมฝ่าฟันอุปสรรค ๖) สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว ๗) สมาชิกในครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เช่น สุรา บุหรี่ ยาเสพติด การพนัน หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่จะนำไปในทางเสื่อม ๘) สมาชิกในครอบครัวมีบุคคลหรือองค์กรที่สามารถเข้าถึงเพื่อปรึกษาปัญหาหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๙.๐๐ - ๙๙.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๕ - ๓๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๑ - ๐.๑๓

๘. องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม ประกอบด้วยตัวชี้วัด ๖ ตัวชี้วัด เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยและน้ำหนักความสำคัญ ได้แก่ ๑) ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย ๒) ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ ๓) สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน ๔) สมาชิกในครอบครัวมีเพื่อนบ้านที่สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ๕) ครอบครัวมีความสามารถในการเป็นที่พึ่งให้ญาติและ/หรือเพื่อนบ้านเมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ ๖) ครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๘๕.๐๐ - ๙๕.๐๐ พิสัยอยู่ระหว่าง ๑๐ - ๓๐ การหาค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิให้ค่าน้ำหนักความสำคัญของแต่ละตัวชี้วัดใกล้เคียงกัน คือ ระหว่าง ๐.๑๕ - ๐.๑๘

ตอนที่ ๓ ผลการตรวจคุณภาพของของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

การตรวจคุณภาพของของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย โดยการประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นขั้นตอนสุดท้ายเพื่อประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัดได้จากการหาฉันทามติจากพหุคุณลักษณะในตอน ๒ ของการวิจัยนี้ โดยให้กลุ่มตัวอย่างครอบครัวเข้มแข็งเป็นผู้ประเมินความเหมาะสมของตัวชี้วัด ผลปรากฏดังนี้

๑. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๔ (S.D.=๐.๗๓) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ระหว่าง ๓.๖๘ - ๔.๔๗ ยกเว้น คู่สมรสมีคุณธรรมที่สมหรือสม่ำเสมอเกินไป คือ มีศรัทธาสมกัน มีศีลสมกัน มีจาคะสมกัน และมีปัญญาสมกัน (ค่าเฉลี่ย ๔.๗๔) คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจ รักเดียวใจเดียว ไม่นอกใจคู่ครองได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๘) คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่พอใจ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๖) บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ ประหยัดอดออม มีความเสียสละ มีความซื่อสัตย์ รักษาสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัวได้ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๓) และสมาชิกในครอบครัวมีความพร้อมที่จะยืดหยุ่น ปรับตัว และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๕) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๒. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านสัมพันธ์ภาพภายในครอบครัว โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๘ (S.D.=๐.๘๗) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ส่วนใหญ่ตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ระหว่าง ๓.๖๘ - ๔.๔๒ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๓) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และสมาชิกในครอบครัวรับรู้การเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงของสมาชิกคนอื่น ๆ เช่น ออกไปธุระนอกบ้านหรือเจ็บป่วย (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๓) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๓. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๓๗ (S.D. = ๐.๖๘) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๔.๑๖ - ๔.๔๑ ยกเว้น ตัวชี้วัดบิดา มารดาให้การเลี้ยงดูหรือพัฒนาสมาชิกทุกคนในครอบครัว ให้มีการเจริญเติบโตหรือมีพัฒนาการที่ดี เหมาะสมกับช่วงวัยและอายุของเด็ก รวมถึงการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อแม่ได้อย่างเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๘) บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๓) และสมาชิกในครอบครัวรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และความรับผิดชอบต่อภาระงานของครอบครัวตามศักยภาพของช่วงวัย (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๔. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ (S.D. = ๑.๒๐) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๐ - ๔.๒๑ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวรู้จักนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๙) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๕. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๐ (S.D. = ๑.๒๖) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๑ - ๓.๘๖ ยกเว้น ครอบครัวไม่มีหนี้สินหรือหากมีหนี้สินก็มีความสามารถในการชำระคืนได้ตามกำหนดเวลา (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๖) สมาชิกในครอบครัวรู้สถานะทางการเงินของครอบครัวเพื่อดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับรายได้ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๖) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๖. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๐ (S.D. = ๐.๘๑) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๘๒ – ๔.๔๗ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ยาเสพติด พฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๓) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

๗. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา ภาวะเสี่ยงและการปรับตัวในภาวะยากลำบาก โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๔.๐๙ (S.D. = ๐.๙๘) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ทุกตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยระหว่าง ๓.๕๐ – ๔.๔๒ ยกเว้น สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ไขปัญหาโดยการใช้สติ พิจารณาไตร่ตรอง คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๘. ตัวชี้วัดองค์ประกอบด้านทุนทางสังคม โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๑ (S.D.=๑.๒๐) เมื่อพิจารณารายตัวชี้วัด พบว่า ส่วนใหญ่ตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ระหว่าง ๓.๖๑ – ๓.๘๔ ยกเว้น ครอบครัวอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่ตีปอดภัย (ค่าเฉลี่ย ๔.๕๘) มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และครอบครัวมีโอกาสในการได้ใช้พื้นที่สาธารณะ สาธารณูปโภค และบริการต่าง ๆ จากภาครัฐ (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๗) มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบประเด็นสำคัญที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้ ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย นั่นคือการศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทยและการพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย องค์ประกอบที่ได้จากการวิจัยมีความสำคัญต่อการสร้างครอบครัวให้เข้มแข็ง และที่สำคัญการที่สมาชิกในครอบครัวนำเอาหลักคำสอนของหลักธรรมเบญจศีล (หลักศีล ๕) เบญจธรรม (คุณธรรม ๕ ประการ) หลักพรหมวิหาร ๔ หลักฆราวาสธรรม ๔ และสมชีวิธรรม ๔ มาใช้ในการดำเนินชีวิต สามารถช่วยเสริมสร้างให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง ทุกคนในครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตน ดังที่โอกเบิร์น และ นิมคอฟฟ์^๑ (Ogburn and Nimkoff) ได้แบ่งหน้าที่ของครอบครัวออกเป็น ๖ ประการ คือ ๑) ครอบครัวต้องให้ความรักความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว ๒) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจำเป็นต้องรับผิดชอบในความเป็นอยู่ของสมาชิกครอบครัว โดยแสวงหาทรัพยากรมาใช้สอย เพื่อบำบัดความต้องการของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวเป็นอยู่ได้ ๓) เสริมสร้างให้สมาชิกในครอบครัวก่อสันตนาการต่างๆ เพื่อสนองสังคม ๔) ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวต้องมีหน้าที่ป้องกันและคุ้มครองมิให้สมาชิกของครอบครัวได้รับอันตรายจาก

^๑ สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ J. PRINT, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๔-๑๕๕.

ภายนอกหรืออันตรายอันเกิดจากภัยอื่นใดก็ตาม ที่จะทำให้ครอบครัวและสมาชิกได้รับความเดือดร้อน จึงถือเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะต้องให้การคุ้มครองดูแลเอาใจใส่ ๕) บิดามารดาทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัว ๖) พ่อแม่ที่จะต้องให้การศึกษาทังโดยตรงและโดยอ้อม แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

นอกจากนี้ หากสมาชิกในครอบครัวมีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีความเสียสละเสมอกัน และมีปัญญาเสมอกัน ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม มีระเบียบวินัย มีความเมตตาและความกรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความวิริยะอุตสาหะในงานหน้าที่ความรับผิดชอบ มีความตั้งใจที่จะทำงานในหน้าที่ให้ได้รับความสำเร็จด้วยตนเอง มีความอดทนไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ครอบครัว และผู้อื่น รู้จักมัธยัสถ์และเก็บออม เป็นผู้รักและปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายที่กำหนดไว้ ประพฤติและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างแก่สมาชิกในครอบครัว เชื้อพียง และให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสเป็นผู้ตรงต่อเวลา ละเว้นต่อการประพฤติชั่วและไม่ลุ่มหลงอบายมุขเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น หากสมาชิกในครอบครัวทุกคน ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้น จะเสริมสร้างให้เกิดครอบครัวเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ได้ข้อค้นพบที่ใช้เป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. ผลการศึกษาสามารถนำมาใช้เป็นฐานความรู้ของครอบครัว ครอบครัวสามารถนำข้อค้นพบมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น เหตุปัจจัยอะไรทำให้ครอบครัวเข้มแข็ง และจะส่งเสริมให้ครอบครัวเข้มแข็งได้อย่างไร เป็นต้น

๒. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งระดับชุมชน จนถึงระดับผู้มีอำนาจเชิงนโยบาย สามารถนำข้อค้นพบไปใช้ประโยชน์ ทั้งในแง่การกำหนดนโยบาย และการนำเข้าสู่การปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้ครอบครัวเข้มแข็ง

๓. ควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับครอบครัว ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายก่อนนำแนวทางหรือแนวปฏิบัติไปเผยแพร่ โดยการสร้างความเข้าใจและเจตคติที่ดีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองในครอบครัว

๔. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกระทำอย่างต่อเนื่อง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดเวทีสาธารณะ สะท้อนผลการดำเนินงานและมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ

๕. การพัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย เป็นการศึกษาตัวชี้วัดเชิงคุณลักษณะ ซึ่งไม่สามารถชี้วัดเชิงปริมาณ ดังนั้นการที่จะนำตัวชี้วัดไปใช้ จำเป็นที่จะต้องสร้างเกณฑ์เชิงปริมาณ และนำค่าที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่สร้างขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

(๑) หนังสือ:

ภาษาไทย

กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน. นโยบายกรมการพัฒนาชุมชนปี ๒๕๔๔-๒๕๔๙.

(กรุงเทพฯ: กองวิชาการและแผนงาน, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๔.

กระทรวงมหาดไทย, กองพัฒนาสตรีเด็กและเยาวชน, กรมการพัฒนาชุมชน. ปัจจัยที่สนับสนุน

ความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว. รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ, ๒๕๔๓).

กมลสุดประเสริฐ. **ดัชนีความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา.** (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด, ๒๕๔๓)

จารุพรนิติพนธ์. **การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด.** (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙)

เดือนเพ็ญคังชะฤกษ์. **“แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในครอบครัว.”** ในการส่งเสริม **สถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้.** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗), หน้า ๘๑ - ๘๓.

นงลักษณ์วิรัชชัย. **สถิติการศึกษาและแนวโน้ม.** (กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖ - ๑๐.

นงลักษณ์วิรัชชัยและสุวิมล ว่องวานิช. **การวิเคราะห์การจัดอันดับมหาวิทยาลัยของประเทศในเอเชีย.** (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๑). หน้า ๕๔.

ปุระชัยเปี่ยมสมบูรณ์. **นโยบายของกระทรวงมหาดไทย.ม.ป.ท., ๒๕๔๔, หน้า ๗-๘.**

พรรณพิมลหล่อตระกูล. **“ครอบครัวเข้มแข็ง” ในสายใยรักสายใยครอบครัว.** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สหมิตรพรีนติ้ง, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒-๔๕.

รุ่งรังษี วิบูลชัย. **การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมของคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา.** (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔)

วรรณิแกมเกตุ. **การพัฒนาตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการใช้ครูและการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลประสิทธิภาพการใช้ครูโดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุ** (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐). หน้า ๑๔.

ศิริบุญภาค. **จะเอาอะไรจากความรัก**. (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๘). หน้า ๑๐๙-๑๑๘.
ศรีสว่างพั้ววงศ์แพทย์. **สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม**. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ J.

PRINT, ม.ป.ป.), หน้า ๘-๑๐.

ศิริรัตน์แอตสกุล. **ครอบครัว: สาระน่ารู้**. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).
หน้า ๖๐-๖๕.

ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔). หน้า ๘๔ - ๘๖.

ศักดิ์ชายเพชรช่วย. **การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมคุณภาพการศึกษา ของคณะครุศาสตร์ในสถาบันราช
ภัฏ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑)

สมเกียรติทานอก. **การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา**. (กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙)

สมสุจิรา. **“ข่าวอาชญากรรมกับศิลปะ”**. Secret นิตยสารรายปักษ์, ปีที่ ๑, เล่มที่ ๑๘ (๒๕๕๒).
หน้า ๒๙ .

สมทรัพย์สุxonันต์. **“ความไร้สมรรถนะของครอบครัว”** เอกสารประกอบการสอนวิชาครอบครัว
บำบัด . (ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนวมหาวิทยาลัยศิลปากร. ม.ป.ท., ๒๕๓๔). หน้า ๓-
๕.

สมพรเทพสิทธิธา. **ครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์**. (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๘). หน้า ๕๗-
๖๑.

สมภารพรมทา. **พุทธปรัชญา: มนุษย์สังคมและปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร:
ศยาม , ๒๕๔๘). หน้า ๕๙๙-๖๐๑.

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. **สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม**.
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ J. PRINT, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๔-๑๕๕.

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, **สถาบันครอบครัว: มุมมองของนักสวัสดิการสังคม**,
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ J. PRINT, ม.ป.ป.) หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

สัญญาสัญญาวิวัฒน์. **สังคมวิทยาครอบครัว**. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).
หน้า ๑๐๑

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **คณะอนุกรรมการส่งเสริมวิถีชีวิตครอบครัวและชุมชน**.
การส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุ
สภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗). หน้า ๙๕-๙๖.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. **สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ**.
สายใยรักสายใยครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินต์ติ้ง, ๒๕๔๕)

สำนักนายกรัฐมนตรี. **สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ** (๒๕๔๕). หน้า ๓๕-๔๐.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **คณะอนุกรรมการพัฒนาครอบครัวและแก้ไขความรุนแรงต่อเด็กและสตรีใน**
คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.). นโยบายและแผนงานในการ
พัฒนาครอบครัว. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ
(กสส.). (๒๕๔๕). หน้า ๖.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ. **นโยบายและแผนงานในการพัฒนาครอบครัว** .(กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗-๒๘.

สุภัตราสุภาพ. **สังคมวิทยา**.(กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑). หน้า ๖๕-๖๖.

สุภัตราสุภาพ. **สังคมวิทยา**.(กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖). หน้า ๓๖-๓๗.

สายสุริจตุกุล. **นโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.(กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.), ๒๕๔๕). หน้า ๗-๘.

สุรพลพยอมแย้ม. **จิตวิทยาสัมพันธภาพ**. (กาญจนบุรี: สหทัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๘). หน้า ๒๐๒.

โสภายปีลมันน์และคณะ. **การศึกษารูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองประเทศไทย** . (กรุงเทพฯ: สมาคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๔). หน้า ๒๔.

อุมาพรตรังคสมบัติ. **จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ: ชันต์การพิมพ์, ๒๕๔๒). หน้า ๒.

อุมาพรตรังคสมบัติ. **สร้างวินัยให้ลูกคุณ**.(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชันต์การพิมพ์, ๒๕๔๒). หน้า ๓๘-๔๖.

วิทยานิพนธ์

นัฏฐ์กานต์จิตต์สงวน. **“ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง.”**

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖). หน้า ๕๖-๕๘.

_____ **“ปัจจัยด้านปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างครอบครัวไทยให้เข้มแข็ง.”**(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖)

นิตยาสำเร็จผล. **“การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต.”**(วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก _____, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗), ๑๒๒ – ๑๒๓.

วรรณภาลำเจียกเทศ. **“แนวทางพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัวในทัศนของสตรีที่สมรสแล้วศึกษาเฉพาะกรณีสตรีที่มารับบริการจากศูนย์วิจัยการวางแผนครอบครัวโรงพยาบาลศิริราช.”** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓)

สาวิตร์พิริยะสถิต. **“ความรู้และการปฏิบัติตนในการป้องกันยาเสพติดของนักศึกษาทางไกลระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภูมิภาคตะวันตก .”** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่องบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔)

สุรพงศ์ เอื้อศิริพรฤทธิ. **“การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดภาคใต้.”**(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗)

สุทธิธัชคนกาญจน์. **“การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ.”** (วิทยานิพนธ์

ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗)
 อมราวดีณอุบล. “สุขภาพจิตของนักเรียนวัยรุ่นที่มีลักษณะครอบครัวการอบรมเลี้ยงดูและ
 สัมพันธภาพในครอบครัวต่างกัน.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตสาขา
 จิตวิทยาการให้คำปรึกษาบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๔๔)

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Best, John W. **Research in Education**. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.,1981.

Burgess, W. et al. **The Family**. New York: American Book Company,1953.

Campbell, V.C, “**Toward A Grounded Theory of Family Strength in High Quality
 High Stability Marriage,**” (Dissertation, Michigan State University ,1985)

Fitz – Gibbon, **Monitoring Education**, (A&C Black, 1996), p. 160 -165.

Johnstone, **Indicators of Education System**, (London: UNESCO, 1981)

Lock, H.S. **Predcting Adjustment in Marriage: A Comparison of a Divorced and a
 Happily Married Group**. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1951.

Straus,M.,R.Gell. and S. Steinmertz.**Behind close Door: Violence in the American
 Family**. New York: Plenum Press, 1981.

ภาคผนวก ก

เครื่องมือวิจัย
แบบสัมภาษณ์องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวใน
สังคมไทย

แบบสัมภาษณ์องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวใน
สังคมไทย

ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....
ตำแหน่ง /หน้าที่.....
สถานที่ติดต่อ /เบอร์โทรศัพท์.....

๑. ศึกษาองค์ประกอบและตัวชีวิตพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว
ในสังคมไทย

๑.๑ ท่านให้ความหมายของครอบครัวเข้มแข็งเชิงพุทธว่าอย่างไร

๑.๒ ท่านคิดว่าองค์ประกอบสำคัญของครอบครัว เข้มแข็งเชิงพุทธ ควรมียุทธศาสตร์ประกอบ
อะไรบ้าง

๑.๓ ท่านคิดว่าตัวชีวิต ตัวชีวิตพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ใน
สังคมไทย ควรมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง

๑.๓.๑ ครอบครัวเข้มแข็งด้านหลักธรรมในครอบครัว ตามความคิดเห็นของท่าน
ประกอบด้วยตัวชีวิตอะไรบ้าง

๑.๓.๒ ครอบครัวเข้มแข็งด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว ตามความคิดเห็นของ
ท่าน ประกอบด้วยตัวชีวิตอะไรบ้าง

๑.๓.๓ ครอบครัวเข้มแข็งด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ตามความคิดเห็นของ
ท่าน ประกอบด้วยตัวชีวิตอะไรบ้าง

๑.๓.๔ ครอบครัวเข้มแข็งด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ตามความ
คิดเห็นของท่าน ประกอบด้วยตัวชีวิตอะไรบ้าง

๑.๓.๕ ครอบครัวยุติธรรมด้านการจัดการกับปัญหาตามความคิดเห็นของท่าน
ประกอบด้วยตัวชี้วัดอะไรบ้าง

๑.๓.๖ ครอบครัวยุติธรรมด้านการอบรมเลี้ยงดูตามความคิดเห็นของท่าน
ประกอบด้วยตัวชี้วัดอะไรบ้าง

๑.๓.๗ ครอบครัวยุติธรรมด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพตามความคิดเห็นของท่าน
ประกอบด้วยตัวชี้วัดอะไรบ้าง

๑.๓.๘ ครอบครัวยุติธรรมด้านทุนทางสังคม ตามความคิดเห็นของท่าน ประกอบด้วย
ตัวชี้วัดอะไรบ้าง

๒. พัฒนาตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย

๒.๑ ท่านคิดว่าตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่มีต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ในสังคมไทย
สามารถพัฒนาได้อย่างไรบ้าง

๒.๒ ตัวชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธที่ ท่านคิดว่าสามารถนำมาพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความ
เข้มแข็งให้กับครอบครัวในสังคมไทย มีอะไรบ้าง

การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
แบบสัมภาษณ์องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัว
ในสังคมไทย
(สำหรับผู้เชี่ยวชาญ (IOC))

แบบประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อความในแบบสัมภาษณ์องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัด
พฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย
(IOC)

คำชี้แจง โปรดแสดงความคิดเห็นต่อข้อความในแต่ละรายการว่า มีความเหมาะสมเพียงใดโดยทำเครื่องหมาย √ลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านข้อละ ๑ ระดับความคิดเห็นดังนี้

- ๑ เมื่อท่านเห็นว่า ข้อคำถามของแบบสอบถามไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์
- ๐ เมื่อท่านเห็นว่า ข้อคำถามของแบบสอบถามไม่แน่ใจว่าสอดคล้องกับจุดประสงค์
- +๑ เมื่อท่านเห็นว่า ข้อคำถามของแบบสอบถามสอดคล้องกับจุดประสงค์

วัตถุประสงค์	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ			รวม	IOC	แปลผล
	๑	๒	๓			
ข้อมูลส่วนบุคคล						
ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
ตำแหน่ง /หน้าที่	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
สถานที่ติดต่อ /เบอร์โทรศัพท์	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านหลักธรรมสำหรับครอบครัว						
๑. คู่สมรสมีความซื่อสัตย์ จริงใจ	๑	๐	๑	๒	๐.๖๖	ใช้ได้
๒. คู่สมรสมีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งไม่พอใจ	๐	๑	๑	๒	๐.๖๖	ใช้ได้
๓. บิดา มารดามีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีวินัยรับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้

องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพภายในครอบครัว						
๑. สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๒. สมาชิกในครอบครัวเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๓. สมาชิกในครอบครัวไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านการอบรมเลี้ยงดู						
๑. บิดา มารดาให้ความรัก ความเข้าใจต่อบุตรหลาน	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๒. บุตรได้รับการปลูกฝังด้านคุณธรรม จริยธรรม	๐	๑	๑	๒	๐.๖๖	ใช้ได้
๓. บิดา มารดาเป็นที่ปรึกษาที่ดีหากบุตรประสบปัญหาต่างๆ	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านการเรียนรู้เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลง						
๑. สมาชิกในครอบครัวได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของสังคม	๑	๑	๐	๒	๐.๖๖	ใช้ได้
๒. สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมได้	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๓. บิดา มารดาเป็นต้นแบบในการใฝ่รู้ใฝ่เรียนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ						
๑. หัวหน้าครอบครัวและสมาชิกครอบครัวมีอาชีพที่สุจริตมั่นคง	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๒. ครอบครัวมีเงินออมสำหรับนำมาใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๓. ครอบครัวมีรายได้เพียงพอต่อการดูแลสมาชิกให้ดำรงชีพได้	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านการพึ่งพาตนเองทางสุขภาพ						
๑. สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๒. บิดา มารดาสร้างสุขนิสัยที่ดีให้บุตร	๑	๐	๑	๒	๐.๖๖	ใช้ได้
๓. สมาชิกในครอบครัวไม่มีบุคคลที่มีพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ เช่น ดื่มสุรา สูบบุหรี่	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านการจัดการกับปัญหา						
๑. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถในการรับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัว	๑	๐	๑	๒	๐.๖๖	ใช้ได้
๒. สมาชิกในครอบครัวมีความสามารถแก้ปัญหา	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้

โดยการใช่สติ						
๓. สมาชิกในครอบครัวสามารถจัดการกับอารมณ์ เมื่อเกิดปัญหาหรือภาวะเครียด	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
องค์ประกอบด้านทุนทางสังคม						
๑. ครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๒. ครอบครัวอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี	๑	๑	๑	๓	๑	ใช้ได้
๓. ครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน	๑	๑	๐	๒	๐.๖๖	ใช้ได้

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐๕๔ ๒๐๙ ๔๕๔

ที่ / พิเศษ

วันที่

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุขะใจ

ตามที่ ดิฉัน นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา การสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัย สงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวใน สังคมไทย” โดยงานวิจัยดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๐ จากสถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการนี้ ดิฉัน นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะผู้ ร่วมวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหัวข้อการวิจัยเรื่อง ดังกล่าวฯ ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ดิฉันและคณะผู้ร่วมวิจัยหวังเป็น อย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

(นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์)

หัวหน้าโครงการ

ข้อมูลนักวิจัย

นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์

โทร. ๐๕๔๒๐๙๔๕๔

มือถือ ๐๘๖ ๙๒๑ ๒๘๘๙

E-mail: napatsorn.mor@hotmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐๕๔ ๒๐๙ ๔๕๔

ที่ / พิเศษ

วันที่

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

ตามที่ ดิฉัน นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา การสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัย สงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวใน สังคมไทย” โดยงานวิจัยดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๐ จากสถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการนี้ ดิฉัน นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะผู้ ร่วมวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหัวข้อการวิจัยเรื่อง ดังกล่าวฯ ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ดิฉันและคณะผู้ร่วมวิจัยหวังเป็น อย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

(นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์)

หัวหน้าโครงการ

ข้อมูลนักวิจัย

นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์

โทร. ๐๕๔๒๐๙๔๕๔

มือถือ ๐๘๖ ๙๒๑ ๒๘๘๙

E-mail: napatsorn.mor@hotmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

โทร. ๐๕๔ ๒๐๙ ๔๕๔

ที่ / พิเศษ

วันที่

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์อานูรักษ์ સાக்கૌ

ตามที่ ดิฉัน นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา การสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัย สงฆ์นครลำปาง ได้ทำวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวใน สังคมไทย” โดยงานวิจัยดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๐ จากสถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการนี้ ดิฉัน นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะผู้ ร่วมวิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหัวข้อการวิจัยเรื่อง ดังกล่าวฯ ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ดิฉันและคณะผู้ร่วมวิจัยหวังเป็น อย่างยิ่งว่า จักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

(นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์)

หัวหน้าโครงการ

ข้อมูลนักวิจัย

นางสาวณภัสสรส์ เหมาะะประสิทธิ์

โทร. ๐๕๔๒๐๙๔๕๔

มือถือ ๐๘๖ ๙๒๑ ๒๘๘๙

E-mail: napatsorn.mor@hotmail.com

ภาคผนวก ค

รูปภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

ภาคผนวก ง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน .....

ข้าพเจ้า..... ตำแหน่ง.....

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์..... โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเรื่อง

.....

.....

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ.....

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ตั้งแต่.....จนถึง.....ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้นก่อให้เกิดผลดีดังนี้

.....

.....

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(.....)

ตำแหน่ง

.....

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และบูรณาการกับความรู้ด้าน จิตวิทยาสังคม และพฤติกรรมเชิงพุทธ มาประยุกต์เพื่อการศึกษาวิจัย โดยใช้รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism Model) เพื่อค้นหาองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ						หน่วยนับ	ระดับความสำเร็จ
		ปี 2562	ปี 2563	ปี 2564	ปี 2565	ปี 2566	รวม		
1. ต้นแบบผลิตภัณฑ์ โดยระบุ ดังนี้									
1.1 ระดับอุตสาหกรรม								ต้นแบบ	Primary Result
1.2 ระดับกึ่งอุตสาหกรรม								ต้นแบบ	Primary Result
1.3 ระดับภาคสนาม								ต้นแบบ	Primary Result
1.4 ระดับห้องปฏิบัติการ								ต้นแบบ	Primary Result
2.ต้นแบบเทคโนโลยี โดยระบุ ดังนี้									
2.1 ระดับอุตสาหกรรม								ต้นแบบ	Primary Result
2.2 ระดับกึ่งอุตสาหกรรม								ต้นแบบ	Primary Result
2.3 ระดับภาคสนาม								ต้นแบบ	Primary Result
2.4 ระดับห้องปฏิบัติการ								ต้นแบบ	Primary Result
3.กระบวนการใหม่ โดยระบุ ดังนี้									
3.1 ระดับอุตสาหกรรม								กระบวนการ	Primary Result
3.2 ระดับกึ่งอุตสาหกรรม								กระบวนการ	Primary Result
3.3 ระดับภาคสนาม	ได้กระบวนการจัดการเรียนรู้เพิ่มเติมให้กับครอบครัวที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา							กระบวนการ	Primary Result

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ						หน่วยนับ	ระดับความสำเร็จ
		ปี 2562	ปี 2563	ปี 2564	ปี 2565	ปี 2566	รวม		
3.4 ระดับห้องปฏิบัติการ	ได้กิจกรรมการจัดการเรียนรู้เพิ่มเติมให้กับครอบครัวที่สอดคล้องกับหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา							กระบวนการ	Primary Result
4.องค์ความรู้ (โปสเตอร์)									
4.1 งานวิจัยเรื่อง องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทยหลังสำเร็จโครงการ ผู้วิจัยได้นำผลงานไปเผยแพร่ในรูปแบบของบทความวิจัยในวารสาร TCI หรือ ในเวทีระดับชาติหรือนานาชาติ	ตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI หรือนำเสนอในเวทีระดับชาติหรือนานาชาติ	1						1 เรื่อง	Primary Result
4.2								เรื่อง	Primary Result
4.3.....								เรื่อง	Primary Result
5. การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์									
5.1 การถ่ายทอดเทคโนโลยี								ครั้ง	Primary Result
5.2 การฝึกอบรม								ครั้ง	Primary Result
5.3 การจัดสัมมนา								ครั้ง	Primary Result
6. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ									
6.1 การถ่ายทอดเทคโนโลยี								ครั้ง	Primary Result
6.2 การฝึกอบรม	ได้กิจกรรมการฝึกอบรมให้กับครอบครัวที่สอดคล้องกับหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา							ครั้ง	Primary Result
6.3 การจัดสัมมนา	ได้กิจกรรมการสัมมนาให้กับครอบครัวที่สอดคล้องกับหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา							ครั้ง	Primary Result

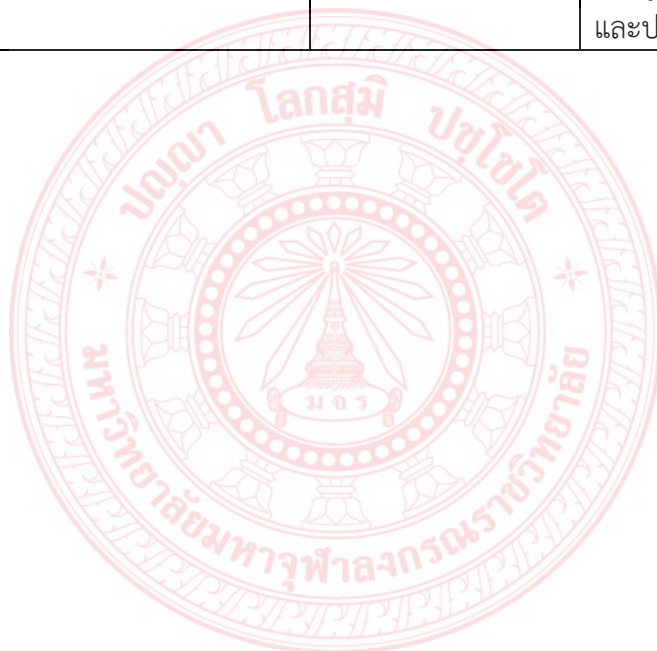
ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ						หน่วยนับ	ระดับความสำเร็จ
		ปี 2562	ปี 2563	ปี 2564	ปี 2565	ปี 2566	รวม		
7. การพัฒนากำลังคน									
7.1 นศ.ระดับปริญญาโท								คน	Primary Result
7.2 นศ.ระดับปริญญาเอก								คน	Primary Result
7.3 นักวิจัยหลังปริญญาเอก								คน	Primary Result
7.4 นักวิจัยจากภาคเอกชน ภาครัฐและภาคสังคม								คน	Primary Result
8. ทรัพย์สินทางปัญญา ได้แก่ สิทธิบัตร/ลิขสิทธิ์/เครื่องหมายการค้า/ความลับทางการค้า เป็นต้น (โปรดระบุ)									
8.1 ขอดลิขสิทธิ์								เรื่อง	Primary Result
8.2								เรื่อง	Primary Result
8.3								เรื่อง	Primary Result
9. บทความทางวิชาการ									
9.1 วารสารระดับชาติ	นำเสนอผลงานเป็นบทความตีพิมพ์ลงวารสารระดับชาติ		1					เรื่อง	Primary Result
9.2วารสารระดับนานาชาติ								เรื่อง	Primary Result
10. การประชุม/สัมมนาระดับชาติ									
10.1 นำเสนอแบบปากเปล่า								ครั้ง	Primary Result
10.2 นำเสนอแบบโปสเตอร์								ครั้ง	Primary Result
11. การประชุม/สัมมนาระดับนานาชาติ									
11.1 นำเสนอแบบปากเปล่า								ครั้ง	Primary Result
11.2 นำเสนอแบบโปสเตอร์								ครั้ง	Primary Result

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่คาดว่าจะได้ตลอดระยะเวลาโครงการ

ชื่อผลลัพธ์	ประเภท	ปริมาณ	รายละเอียด
บทความวิจัยเรื่อง องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดพฤติกรรมเชิงพุทธของครอบครัวในสังคมไทย	เชิงปริมาณ	๑	ตีพิมพ์หรือนำเสนอผลงานวิจัยในระดับชาติหรือนานาชาติ

ผลกระทบ (Impact) ที่คาดว่าจะได้รับ

ชื่อผลงาน	ลักษณะผลงาน	กลุ่มเป้าหมาย / ผู้ใช้ประโยชน์	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
ผลงานวิชาการ	เป็นบทความวิจัย	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่ผู้วิจัย สังกัดอยู่	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำ ผลงานการวิจัยไปใช้ประโยชน์ใน เชิงนโยบายและหน่วยงานที่ผู้วิจัย สังกัดสามารถนำผลงานไปสู่ การบูรณาการในการเรียนการสอน และประกันคุณภาพการศึกษา

ประวัติผู้วิจัย

๑.ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑.๑ ชื่อ-สกุล นางสาวณภัตสรส์ เหมาะะประสิทธิ์
Miss Napatsorn Morprasit

๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน -

๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานหลักสูตร

สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

๑.๔ หน่วยงานและที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

รหัสไปรษณีย์ ๕๒๑๓๐

๑.๕ ประวัติการศึกษา

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๑

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.

๒๕๕๐

ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง พ.ศ.

๒๕๔๑